

**BEZBEDNOSNO UKLJUČENJE SR JUGOSLAVIJE
U EVROATLANTSKU ZAJEDNICU**

BEZBEDNOSNO UKLJUČENJE
SR JUGOSLAVIJE
U EVROATLANTSKU ZAJEDNICU
– zbornik tekstova –

Urednici:
Miroslav Hadžić
Philipp Fluri

Beograd • 2003

BEZBEDNOSNO UKLJUČENJE SR JUGOSLAVIJE
U EVROATLANTSKU ZAJEDNICU
zbornik tekstova

Urednici:
Miroslav Hadžić
Philipp Fluri

Izdavači
Centar za civilno-vojne odnose, Beograd
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga

Lektura i korektura
Tatjana Hadžić
Biljana Golić

Dizajn korica
Marija Vuksanović

Kompjuterska priprema
Leviathan Design

Štampa
Goragraf, Beograd

Tiraž
500

ISBN – 86–83543–15–3

Beograd • 2003

SADRŽAJ

<i>Napomena priređivača</i>	7
-----------------------------------	---

PRVI DEO

<i>Dušan Lazić</i> SARADNJA SRJ – NATO	13
<i>Robert Serry</i> ULOGA NATO NA BALKANU	17
<i>Philipp Fluri</i> ZAŠTO SR JUGOSLAVIJA TREBA DA SE PRIJAVI ZA ULAZAK U PROGRAM "PARTNERSTVO ZA MIR"	23
<i>Milorad Timotić</i> JAVNO MNJENJE SRBIJE O ODNOSU PREMA PROGRAMU "PARTNERSTVO ZA MIR" I NATO	27
<i>Vladimir Rukavishnikov</i> RUSKO VIĐENJE EVROPSKE POLITIKE NATO	37

DRUGI DEO

<i>Michael Pugh</i> GRAĐANSKO DRUŠTVO I SEKTOR BEZBEDNOSTI.....	53
<i>Marc Houben</i> "UČENJE MEDVEDA DA IGRA"	61
<i>Vojin Dimitrijević</i> "UNUTRAŠNJE" BLAGOSTANJE, MEĐUNARODNI MIR I "SPOLJNA" BEZBEDNOST U POSTKOMUNISTIČKOM DELU EVROPE	73
<i>Rade Stojanović</i> POSEBNOSTI BALKANA I EVROPSKA BEZBEDNOST	81

TREĆI DEO

<i>Vladimir Goati</i>	
DETERMINANTE TRANZICIONE STRATEGIJE DOS	100
<i>Miroslav Hadžić</i>	
PLEDOAJE ZA "RACIONALAN" PRISTUP	108
<i>Mile Stojković</i>	
INTEGRATIVNI KAPACITETI SR JUGOSLAVIJE	116
<i>Zlatan Jeremić</i>	
PRIPREMA VOJSKE JUGOSLAVIJE ZA PRISTUPANJE PROGRAMU "PARTNERSTVO ZA MIR"	124

ČETVRTI DEO

<i>Jovan Teokarević</i>	
SR JUGOSLAVIJA I PROGRAM "PARTNERSTVO ZA MIR"	134
<i>Ivan Ivanov</i>	
ISKUSTVO BUGARSKE U PROGRAMU "PARTNERSTVO ZA MIR"	144
<i>Zsolt Rabai</i>	
MAĐARSKA KAO ČLANICA NATO	150
<i>Ljube Dukoski</i>	
REPUBLIKA MAKEDONIJA U PROGRAMU "PARTNERSTVO ZA MIR"	156
<i>Stefan Merisanu</i>	
"PARTNERSTVO ZA MIR" – PODRUČJE RADA, CILJEVI I STRUKTURA	160

Napomena priređivača

Da bi konačno postala demokratskom zajednicom, SR Jugoslavija mora bezbednosno da se stabilizuje. Radi toga njene vlasti prvo treba da dokinu sve unutrašnje uzroke manjka bezbednosti svojih građana. To im, pak, uporedno nalaže da otklone i/ili umanje spoljne izazove bezbednosti jugoslovenske države. Jugoslavija te izazove ne može da otkloni sama, već jedino saradnjom sa državama iz svog – užeg i šireg – okruženja. Tim pre, jer je evroatlantska zajednica tokom uredovanja yu-ratovima, a u sklopu širenja NATO i EU, postala ključni bezbednosni činilac Zapadnog Balkana. Odatle se nove vlasti nalaze pred zadatkom da na drugačiji način definišu međunarodnu i bezbednosnu poziciju SRJ. U tom postupku one prvo treba da se politički jasno odrede prema tekućim procesima bezbednosne saradnje i integracije u Jugoistočnoj Evropi i evroatlantskoj zajednici. Prvo iskušenje na tom putu čeka povodom određivanja odnosa SRJ prema programu "Partnerstvo za mir".

Desetogodišnje življenje u ratnom okruženju i neobjavljenim ratovima uskratilo je građane SR Jugoslavije za znanje o savremenom mišljenju i praktikovanju bezbednosti građanina, društva i države. Da bude gore, za nova su saznanja bile uskraćene i domaće intelektualne elite. Manjak znanja, posredovan režimskom represijom i komunističkim nasleđem, olakšao je ideološke manipulacije geopolitičkom pozicijom SRJ. Iz toga su sledili jednostrano razumevanje i ideološko diskvalifikovanje ekonomsko-političkih i bezbednosnih integracija u evroatlantskom prostoru. Završni doprinos lokalnim manipulacijama dalo je NATO bombardovanje SRJ tokom 1999. godine.

Uprkos tome, svrgnuvši Miloševića, građani su se, 5. oktobra 2000. godine, opredelili za prodemokratske i tržišne reforme Srbije, odnosno SRJ. Tim aktom oni su podržali i strategijsku usmerenost novih vlasti na evroatlantsku zajednicu. Međutim, uključenje SR Jugoslavije u ovu zajednicu zahteva, uz ostalo, voljnu spremnost većine građana da svoje društvo uredi po modernim demokratskim uzusima. Trajni se, pak, konsenzus građana može postići samo na zajednici bazičnih – ekonomskih, političkih, socijalnih, bezbednosnih i kulturnih – interesa. Uz to i na saznanju da SRJ te interese ne može dostići mimo i izvan svog – evroatlantskog – okruženja. Da bi građani, posredstvom političkih aktera, uobličili a potom i usvojili listu zajedničkih interesa, pre toga treba da otkriju razloge i potrebe celovitog uključanja SRJ u evroatlantsku zajednicu. Radi toga građanima je potrebno da raspolažu pouzdanim informacijama i

stručnim nalazima na osnovu kojih će se uveriti da je povratak SRJ u Evropu moguć jedino na bazi njenog punog – ekonomskog, političkog i bezbednosnog – integrisanja u evroatlantsku zajednicu.

Idući u susret ovim potrebama, Centar za civilno-vojne odnose, nevladina organizacija iz Beograda, organizovao je međunarodnu naučnu konferenciju *Izgleđi za bezbednosno uključenje SR Jugoslavije u evroatlantsku zajednicu*. Konferenciju, održanu 21. i 22. septembra 2001. godine u Beogradu, otvorio je savezni ministar za spoljne poslove SRJ gospodin Goran Svilanović. Održavanje Konferencija i publikovanje Zbornika tekstova podržali su NATO Office of Information and Press iz Brisela i Geneve Centre for the Democratic Control of Armed Forces.

Pored zvaničnika SRJ, u radu Konferencije učestvovali su brojni domaći i strani stručnjaci. Štaviše, prvi put je na stručnim skupovima ove vrste u SRJ učestvovala i delegacija Glavnog štaba NATO iz Brisela, koju je vodio gospodin Robert Serry, direktor za upravljanje krizama i operacijama (komanda NATO, Brisel). Tom prilikom ostvareni su i prvi nezvanični kontakti između predstavnika vlasti SRJ i NATO. Uz to, drugog radnog dana učesnici Konferencije posetili su Vojnu akademiju Vojske Jugoslavije i tom prilikom predstavljani su im nastavni programi visokih vojnih škola.

II

Konferencijska rasprava je, tematski i sadržinski, bila usmerena na:

- analizu bezbednosnih dimenzija i dometa tekuće integracije evroatlantske zajednice
- proveru stepena međuzavisnosti ekonomsko-političke i bezbednosne integracije država evroatlantske zajednice
- diskusiju teorijskih i političkih kontroverzi nastalih povodom bezbednosne unifikacije i/ili pluralizacije evroatlantske zajednice
- evidenciju bezbednosne međuzavisnosti država Jugoistočne Evrope i evroatlantske zajednice
- diskusiju integrativne funkcije i bezbednosnih kapaciteta NATO i programa "Partnerstvo za mir"
- popis temeljnih odrednica nove bezbednosne pozicije SR Jugoslavije
- diskusiju reformskih i integrativnih kapaciteta SR Jugoslavije
- početnu procenu sposobnosti Vojske Jugoslavije za uključenje u program "Partnerstvo za mir" i
- procenu izgleda za bezbednosno priključenje SRJ evroatlantskoj zajednici.

Zahvaljujući učesnicima, Konferencija je, pored ostalog:

- omogućila stručnu i argumentovanu razmenu nalaza domaćih i stranih eksperata
- podstakla transfer u SRJ savremenih teorijskih znanja o konceptu i praksi zajedničke bezbednosti
- omogućila stranim ekspertima da stručnoj i široj javnosti u SRJ neposredno predstavljaju svoje viđenje tokova i dometa bezbednosne integracije evroatlantske zajednice
- pružila priliku domaćim ekspertima da javno predoče svoje nalaze o dometima i limitima bezbednosne integracije evroatlantske zajednice
- podstakla dodatnu proveru dometa evroatlantskog upravljanja jugoslovenskom krizom i ratovima
- domaćoj javnosti, posredstvom medija, omogućila da se upozna s tokovima bezbednosne integracije evroatlantske zajednice, kao i ulogom NATO i PFP u tom procesu
- domaćoj javnosti predočila temeljnu bezbednosnu međuzavisnost Jugoistočne Evrope i evroatlantske zajednice
- pomogla domaćim ekspertima i javnosti da spoznaju bezbednosnu suštinu celovite – ekonomske i političke – integracije SRJ u evroatlantsku zajednicu i
- domaćim ekspertima i javnosti predočila ključne procedure i uzuse za bezbednosno uključivanje SRJ u evroatlantsku zajednicu.

III

U zborniku tekstova, koji predstavljamo javnosti, sabrane su autorizovane diskusije i saopštenja učesnika Konferencije. Njima su, u četvrtom delu, pridodati i radovi proistekli iz međunarodnog seminara *SR Jugoslavija i "Partnerstvo za mir" – očekivanja i izgledi*, koji je u organizaciji Instituta za evropske studije iz Beograda, a pod vođstvom dr Jovana Teokarevića, održan od 16. do 18. januara 2002. godine u Beogradu. Dva su razloga išla u prilog tome. Prvi, na oba skupa je odnos SRJ prema programu "Partnerstvo za mir" bio centralna tema. Drugi, oba skupa su održana, zahvaljujući podršci istih donora – NATO Office of Information and Press iz Brisela i Geneve Centre for the Democratic Control of Armed Forces.

Pristigli radovi i diskusije su, po kriterijumu tematske srodnosti, razvrstani u četiri odeljka. U prvi su odeljak ušli radovi koji, zajedno uzeti, nude obrise međunarodnog i unutrašnjeg političkog ambijenta u kome se tematizuju izgledi SR Jugoslavije za bezbednosno uključivanje u evroatlantsku zajednicu. Uporedno čitanje saopštenja Dušana Lazića i Roberta Serry čitaocu nudi uvid u zvanične stavove SRJ i NATO o izgledima za buduću međusobnu bezbednosnu saradnju. Čitaoci time

dobijaju priliku da ih ne samo uporede, već i ukrste. Sledi potom tekst Philipp Fluri, koji pozivanjem na iskustva neutralne Švajcarske i na njene motive za uključanje u program PfP, obrazlaže zbog čega bi SRJ, po njegovom mišljenju, trebalo što pre da započene svoje bezbednosno integrisanje u evroatlantsku zajednicu. Šta o tome misle građani Srbije, čitaocu predočavaju istraživački nalazi Milorada Timotića. Tekst Vladimira Rukavishnikova će čitaocu omogućiti da sazna kakvo je rusko viđenje evropske politike NATO. Ovo je interesantno i zbog učestalog, trezvenog ali i manipulativnog, baratanja "ruskim faktorom" na srpskoj političkoj sceni.

Zajedničku nit tekstova svrstanih u drugi deo Zbornika čine razmatranja savremenog mišljenja i praktikovanja bezbednosti. Prvo Michael Pugh načelno problematizuje odnos građanskog društva i sektora bezbednosti, promišljajući u tom kontekstu status i ulogu civilnog društva u novom shvatanju bezbednosti. Sledi potom razmatranje Marc Houben o tokovima i preprekama reforme oružanih snaga u razvijenim evroatlantskim društvima. Vojin Dimitrijević u svom prilogu diskutuje, u kontekstu međunarodnog mira, međuzavisnost unutrašnjeg blagostanja i spoljne bezbednosti u zemljama uspešno izbeglim iz socijalizma. Radoslav Stojanović, pak, svoju analizu fokusira na propitivanju uticaja posebnosti regije Balkana na evropsku bezbednost.

U treći deo Zbornika stigli su radovi čiji se autori bave istraživanjem unutrašnjih pretpostavki i izgleda za bezbednosno uključanje SRJ/Srbije u evroatlantsku zajednicu. Analizom determinantni tranzicione strategije novih vlasti u Srbiji (DOS), Vladimir Goati posredno objašnjava i razloge njene situacione uzdržanosti prema hitrom ulasku SRJ u program "Partnerstvo za mir". Svoju kratku diskusiju dominantnog političkog i ideološkog diskursa u Srbiji, Miroslav Hadžić koristi kao povod za elaboriranje potencijalnih koristi koje bi SRJ dosegla bezbednosnom integracijom u evroatlantsku zajednicu. Nakon toga, Mile Stojković predstavlja svoje nalaze o integrativnim kapacitetima vojnog i odbrambenog sistema SRJ. O promenama koje su učinjene, ali i koje tek treba da uslede da bi Vojska Jugoslavije mogla da se uključi u program "Partnerstvo za mir" izveštava Zlatan Jeremić.

Četvrti deo zbornika čine prilozi autora iz pet zemalja: Jovan Teokarević se bavi odnosom SRJ prema programu "Partnerstvo za mir"; Ivan Ivanov sumira iskustva koja je Bugarska stekla učestvovanjem u Programu; Zolt Rabai predstavlja put Mađarske do članstva u NATO, dok Ljube Dukoski izveštava o odnosu Republike Makedonije prema programu "Partnerstvo za mir". Poglavlje, a i Zbornik, završavaju analizom područja rada, ciljeva i strukture programa "Partnerstvo za mir" iz pera Stefan Merisanu.

Beograd, 5. maj 2003. godine

Priredivači

PRVI DEO

Dušan Lazić*

Saradnja SRJ – NATO

Da bi pitanje saradnje SRJ – NATO moglo preciznije i celovitije biti sagledano, potrebno je vratiti se malo unazad. Pri tome posebno treba da imamo u vidu različite međunarodne uslove i karakteristike međunarodnih odnosa u prošlosti.

Između Jugoslavije i NATO nisu postojali formalni, institucionalni oblici saradnje tokom dužeg vremena. To, međutim, ne znači da između njih nije bilo kontakata, pa i određenih vidova saradnje.

Za vreme blokovske, hladnoratovske podele sveta, koja se posebno osećala u Evropi, severnoatlantski pakt je bio vrlo zainteresovan za prostor tadašnje Jugoslavije. Tada je SFRJ bila svojevrsna tamponzona između NATO, odnosno Zapada i Varšavskog pakta, odnosno Istoka. Međutim, padom Berlinskog zida i ubrzanim razvojem integracionih procesa u Evropi, uključujući i nove bezbednosne strukture na Kontinentu, pomenuti vid "zainteresovanosti" NATO za Jugoslaviju i tadašnje jugoslovenske republike je prevaziđen.

Promenjena uloga NATO

Umesto ranije uloge koju je NATO imao u okviru blokovske podele došlo je do novih oblika uključivanja i raspoređivanja NATO snaga na teritoriji prethodne Jugoslavije. Snage Alijanse dobile su ulogu sprovodilaca kompleksnih mirovnih operacija i obezbeđivača stabilnosti u regionu. U različitim oblicima i sa različitim mandatima, NATO snage su raspoređene u BiH, na KiM, odnosno u Jugoslaviji i u Republici Makedoniji. Možemo konstatovati da je u ovom momentu NATO ključna organizacija u oblasti bezbednosnih pitanja u Jugoistočnoj Evropi.

---

* Mr, generalni sekretar Saveznog ministarstva za inostrane poslove SR Jugoslavije

Drugi važan uslov saradnje SRJ – NATO jeste širenje Alijanse i nova situacija u okruženju naše zemlje. Taj proces je započet stupanjem Mađarske, Češke i Poljske u NATO. Bivše članice Istočnog bloka (Bugarska, Rumunija), kao i sve bivše jugoslovenske republike, jasno su opredeljene da što pre postanu integralni deo evroatlantskih struktura. Hrvatska, Makedonija i Slovenija, kao i Albanija odavno su u programu "Partnerstvo za mir", a BiH je nedavno zvanično zatražila taj status.

U temeljno promenjenim međunarodnim i unutrašnjim uslovima, SR Jugoslavija logično nastoji da uspostavi i razvija odnose i saradnju sa NATO, jer ne može ostati isključena iz opštih tendencija i kretanja u Evropi i u našem regionu.

Padovi i usponi u saradnji

Saradnja naše zemlje sa NATO u proteklih deset godina bila je uzrokovana stavovima bivšeg režima, koji, kako je praksa pokazala, nisu bili u skladu sa vitalnim interesima Jugoslavije. S jedne strane, često su o NATO propagirani izrazito negativni i neutemeljeni stavovi, a s druge strane je, pod međunarodnim pritiscima i zbog neophodnosti prihvatanja pojedinih međunarodnih obaveza, prikriveno davana podrška angažovanjima Alijanse. Prihvatanjem Dejtonsko-pariskog mirovnog sporazuma (1995) i pratećih dokumenata, prvi put je formalno uspostavljena saradnja NATO i SR Jugoslavije, kao jednog od garanta tog sporazuma.

Izbijanjem kosovske krize odnosi bivšeg režima sa Alijansom naglo su pogoršani, što je kulminiralo NATO bombardovanjem SR Jugoslavije. Takav razvoj događaja ostavio je značajne posledice na odnos SR Jugoslavije i NATO i u političkom i u psihološkom smislu, što je moguće samo postepeno prevazilaziti.

Padom bivšeg režima i demokratskim promenama u Jugoslaviji stvoreni su uslovi za novu saradnju sa NATO. Postoje inicijative koje su dovele do suštinskih rasprava o tome da i SR Jugoslavija, kao jedna od dve zemlje ovog regiona koje još nisu pristupile programu "Partnerstvo za mir", bude priključena tom Programu, kao bitnom elementu sopstvene međunarodne bezbednosti.

Saradnja sa NATO najuočljivije rezultate je pokazala u vezi sa situacijom i rešavanjem problema na jugu Srbije. Sprovedenjem Programa vlada Jugoslavije i Srbije za rešavanje problema u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa, koje je međunarodna zajednica podržala, uspostavljeni su odnosi međusobnog poverenja i partnerstva, što već sada pokazuje značajne pozitivne rezultate. Ukinuta je tzv. Kopnena zona bezbednosti uspostavljena Kumanovskim sporazumom, čime je prevaziđen koncept zone

razdvajanja VJ i KFOR (multinacionalnih snaga pod komandom NATO). Nedavno je smanjena i vazдушna bezbednosna zona oko KiM sa 25 na 10 kilometara. Napušten je, dakle, pristup koji je karakterističan za odnose međusobno suprotstavljenih strana. Novi odnosi u regionu, kao i konstruktivna politika SR Jugoslavije i Republike Srbije doveli su do pozitivnih promena. Direktnim angažovanjem na terenu predstavnika Jugoslavije i Srbije, na čelu sa potpredsednikom vlade Srbije Nebojšom Čovićem, združenih jugoslovenskih snaga bezbednosti i NATO, uspostavljena je dobra saradnja i uzajamno poverenje. Sve to je dovelo do obustavljanja terorističkih napada ekstremističkih albanskih snaga i do njihovog povlačenja sa teritorije juga Srbije.

Poseban vid saradnje ostvaren je u vezi sa rešavanjem problema na KiM, na osnovu Vojno-tehničkog sporazuma iz Kumanova i u skladu sa rezolucijom SB UN 1244. Uspostavljena je Zajednička komisija VJ i KFOR za primenu Sporazuma, čiji je cilj da obezbedi doslednu primenu pomenutih dokumenata. Došlo je i do daljeg intenziviranja kontakata i saradnje predstavnika naše zemlje i UNMIK.

Obostrani interes za saradnju rezultirao je, u celini gledano, daljim poboljšavanjem odnosa SR Jugoslavije i NATO. U tom kontekstu treba ukazati na odluku Savezne vlade SR Jugoslavije od 23. avgusta o.g. kojom se – na osnovu međunarodnih obaveza koje naša zemlja ima po Dejtonsko-pariskom sporazumu i na osnovu rezolucije SB UN 1244 – omogućava zemljama-učesnicama KFOR da, u skladu sa našim zakonima i propisima, prevoze sa i na KiM trupe, naoružanje i drugu vojnu opremu. Na taj način SRJ je pokazala spremnost za saradnju sa međunarodnim mirovnim operacijama na svojoj teritoriji i u okruženju. U vezi sa tim potrebno je obezbediti što skorije zaključivanje sporazuma o statusu misije UNMIK i trupa KFOR na KiM.

Treba, takođe, istaći koliko je značajan uspostavljeni redovni politički dijalog predstavnika jugoslovenskih vlasti sa rukovodstvom NATO, posebno sa generalnim sekretarom lordom Robertsonom. Ministar Goran Svilanović i potpredsednik vlade Srbije Nebojša Čović su nekoliko puta tokom ove godine posetili sedište NATO, gde su vodili razgovore o ključnim pitanjima saradnje. Takođe, ministar Svilanović je na poziv Generalnog sekretara NATO učestvovao u radu evroatlantskog Saveta za saradnju, koji je krajem maja održan u Budimpešti. Prvi put je jedan predstavnik SR Jugoslavije imao mogućnost da se obrati ovom političko-konsultativnom forumu koga čine sve članice NATO i sve zemlje – učesnice programa "Partnerstvo za mir".

Šta dalje?

Naravno da se posle svega iznetog nameće pitanje šta i kako dalje. Godine međunarodne izolacije i samoizolacije naše zemlje i sve druge posledice pogrešne politike bivšeg režima onemogućile su da se Jugoslavija ranije uključi u savremena svetska i evropska kretanja i da ima aktivnu i konstruktivnu ulogu u međunarodnim odnosima. Zato je neophodno nadoknaditi ono što je propušteno tokom devedesetih godina i prevazići negativne posledice.

Prirodno se postavlja i pitanje priključenja SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir". U prilog tome idu brojni razlozi i argumenti. Na poslednjoj sednici Vrhovnog saveta odbrane odlučeno je da će odluka o ovom pitanju biti doneta nakon postizanja dogovora o redefinisaju odnosa u jugoslovenskoj federaciji.

Saradnja SR Jugoslavije i NATO nesumnjivo napreduje i po mnogo čemu je specifična. Kao zemlja koja je svesna sopstvenih potreba i mogućnosti u kontekstu realnih kretanja u svetu, Evropi i našem okruženju, Jugoslavija će odnose sa NATO graditi na osnovama dugoročnih državnih interesa i prioriteta naše nove spoljne politike.

To podrazumeva dalje sprovođenje demokratskih promena i reformi u našoj zemlji, kao i poštovanje međunarodno preuzetih obaveza.

Robert Serry*

Uloga NATO na Balkanu

Opšti politički ciljevi na Balkanu

- Ciljeve na Balkanu moramo posmatrati uzimajući u obzir opšti cilj Alijanse, a to je stvaranje dugoročne stabilnosti na temelju zajedničkih vrednosti i stratejskih interesa u celoj evroatlantskoj oblasti.
- Specifični cilj NATO na Balkanu, gde je on intenzivno bio angažovan u operacijama reagovanja na krize, je uspostavljanje održivog mira kojim bi bio otvoren put ka evroatlantskoj integraciji. Kratkoročno gledano, pod ovim se podrazumeva sprečavanje širenja kriza ili, kada je to moguće, sprečavanje njihovog nastajanja.
- Izuzimajući nedavno odobrene namenske snage za operaciju Lisica, ostale snage pod vođstvom NATO na Balkanu (KFOR i SFOR) teže ostvarenju svog krajnjeg cilja, bez obzira na datum. Generalno govoreći, osnovni cilj obe misije je da bude stvoreno sigurno i bezbedno okruženje, u kome će agencije odgovorne za civilnu implementaciju moći da rade svoj posao, pomažući svim građanima da se vrate normalnom životu. Takođe, one daju specifičnu namensku podršku u slučajevima kada je ona potrebna da bi bili postignuti širi ciljevi civilne implementacije, na primer, pri privođenju pravdi lica optuženih za ratne zločine; pri održavanju izbora; pri očuvanju javne bezbednosti, kao i pri obezbeđivanju bezbednog povratka raseljenih i izbeglih lica.
- Ključni aspekt pomoći pri izgradnji unutrašnje stabilnosti i sprovođenju uspešne tranzicije na Balkanu je promovisanje reforme odbrane, uključujući i nadzor nad vojnim budžetom u svakoj zemlji. To se sprovodi raznim aktivnostima i drugim programima, uključujući i program "Partnerstvo za mir" (PfP).
- Ključni uslov uspeha misija kojima rukovodi NATO je njihovo nepristrasno izvođenje, bez favorizovanja ili predrasuda prema bilo kojoj strani, a u punoj saglasnosti sa svim merodavnim odredbama međunarodnog prava, uključujući i međunarodno humanitarno pravo.

---

* Mr, Direktorat za upravljanje krizama i operacijama, Odeljenje za planiranje odbrane i operacije, NATO

- Drugi ključni uslov uspeha je obilato korišćenje znanja i gledišta zainteresovanih zemalja širom međunarodne zajednice. U SFOR i KFOR učestvuje više od 30 zemalja, uključujući i Rusiju koja je i dalje dragocen strategijski partner. Izvanredno bliska saradnja i koordinacija sa ključnim međunarodnim organizacijama, kao što su Ujedinjene nacije, OEBS i Evropska unija, imaju, takođe, vrhunski prioritet.
- Da bi ostvario ove ciljeve, NATO se oslanja na dve glavne kategorije postupaka: kratkoročne postupke, koji obuhvataju neposredne aktivnosti na planu prevencije ili upravljanja krizom, i dugoročnije postupke.
- Dugoročniji postupci podrazumevaju angažovanje posredstvom Saveta za evroatlantsku saradnju (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC) i programa “Partnerstvo za mir”, Akcionog plana za stupanje u članstvo (Membership Action Plan – MAP) i Inicijative za Jugoistočnu Evropu (South East Europe Initiative – SEEI), kao i pružanje podrške putem Pakta za stabilnost, uključujući Zajednički dokument o proceni za Jugoistočnu Evropu (South East Europe Common Assessment Paper – SEECAP).
- Pošto sam izložio opšte ciljeve NATO na Balkanu i način na koji ih sprovodimo, hteo bih da pomenem specifične aspekte svake misije.

SFOR

- Snage SFOR trenutno broje oko 19.000 vojnika iz 19 zemalja članica NATO i 15 zemalja koje nisu članice NATO, uključujući i Rusiju.
- SFOR i dalje obezbeđuje bezbedno i sigurno okruženje, stvarajući uslove za punu vojnu i civilnu implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine, što je i njegova osnovna misija.
- SFOR, takođe, obezbeđuje jaku i veoma koordinisanu podršku drugim ključnim međunarodnim organizacijama, uključujući i Kancelariju visokog predstavnika (Office of the High Representative – OHR), Međunarodni krivični sud za prethodnu Jugoslaviju (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY), Misiju Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UN Mission in Bosnia-Herzegovina – UNMIBH), odnosno Međunarodnim policijskim namskim snagama (International Police Task Force – IPTF), OEBS i UNHCR, u čijoj nadležnosti je povratak raseljenih i izbeglih lica.
- SFOR će i dalje podržavati napredak u onim oblastima u koje se vraćaju pripadnici manjina; intenzivniju saradnju između oružanih snaga entiteta; dalje lišavanje slobode lica optuženih za ratne zločine; borbu protiv nelegalnih tajnih službi, korupcije i organizovanog kriminala, kao i implementaciju reforme pravosudnog i policijskog sektora.

Nastaviće da pruža podršku i nastojanjima visokog predstavnika da se suprotstavi izazovima koje nameću separatističke aktivnosti i nacionalističko nasilje.

KFOR

- U skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, snažne mirovne snage sačinjene od gotovo 50.000 vojnika raspoređene su, 12. juna 1999. godine, kako bi povratile i učvrstile mir na Kosovu. NATO se čvrsto zalaže za sprovođenje Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i za stvaranje mirnog, ujedinjenog, multietničkog i demokratskog Kosova. Radi ostvarivanja tog cilja spreman je da saraduje sa Beogradom.

- Danas KFOR ima oko 42.000 pripadnika raspoređenih na Kosovu, u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji¹ (BJRM), u Albaniji i u Grčkoj. U ovaj broj spadaju i vojnici iz 16 zemalja partnera NATO, uključujući i Rusiju, kao i vojnici iz 4 zemlje koje nisu partneri NATO.

- Prema Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija KFOR ima pet oblasti odgovornosti:

1. *Odvraćanje.* Odvrćanje od obnavljanja neprijateljstava na Kosovu i reagovanje na svaku opasnost koja pretil vojnicima KFOR.

2. *Obezbeđivanje sigurnog i bezbednog okruženja.* Obezbeđivanje sigurnog i bezbednog okruženja je neophodno da bi svi ljudi na Kosovu mogli da žive slobodno i u kome bi UNMIK, međunarodne i nevladine organizacije mogle bezbedno da rade. Ključni uslov za stvaranje takvog okruženja jeste podsticanje povratka izbeglih i raseljenih lica svih zajednica. Drugi uslov je pružanje pomoći policiji Ujedinjenih nacija i Kosovskoj zaštitnoj službi (KZS) da osiguraju javnu bezbednost i red na celom Kosovu. Izvršavajući ovaj zadatak, KFOR obavlja od 500 do 750 patrola, drži oko 40 privremenih ili stalnih kontrolnih punktova i svakodnevno čuva više od 150 lokacija nacionalnog kulturno-istorijskog nasleđa. Svakog dana dve trećine vojnika KFOR nalaze se na terenu, gde izvršavaju bezbednosne zadatke, posebno obraćajući pažnju na zaštitu manjina. U Prištini, na primer, britanski vojnici žive sa pojedinim srpskim porodicama da bi ih štitili. Vojnici KFOR redovno prate srpsku i romsku decu na putu do škole. Naši vojnici štite civilnu i versku infrastrukturu i neke manjinske grupe.

3. *Demilitarizovanje i transformisanje Oslobodilačke vojske Kosova.* Nakon okončanja neprijateljstava, najvažnije je bilo sprečiti okretanje bivših boraca organizovanom kriminalu ili ekstremističkim

---

¹ Turska priznaje ustavni naziv Republike Makedonije.

grupama. Da bi to bilo postignuto, formiran je Kosovski zaštitni korpus (KZK), zamišljen kao civilna državna organizacija, koja radi za dobrobit svih građana Kosova. Pored obučavanja za pružanje raznih vrsta pomoći pri nesrećama, Kosovski zaštitni korpus je zadužen i za operacije uklanjanja minsko-eksplozivnih sredstava. Do sada se to u celini odvijalo veoma uspešno, a KZK je proveo hiljade radnih časova na obnovi posebno značajnih delova infrastrukture, kao i na obnovi drugih projekata državne službe. Međutim, još dosta toga treba uraditi. Kosovski zaštitni korpus je i dalje u većini (98%) jednoetnički. Još uvek čekamo na priključenje prvih pripadnika kosovskih Srba, a o modalitetima njihovog pristupanja se upravo raspravlja. Uprkos tome što pojedini pripadnici KZK u nekim slučajevima ne poštuju odredbe, ovaj proces je pod striktnom kontrolom. KFOR i UNMIK i dalje se zalažu za najdoslednije sprovođenje Kodeksa ponašanja Kosovskog zaštitnog korpusa, o čemu govori i nedavno otpuštanje pripadnika KZK visokog ranga.

4. *Pružanje podrške međunarodnim humanitarnim akcijama.* KFOR obezbeđuje široku podršku svim vidovima obnavljanja infrastrukture.

5. *Pružanje podrške međunarodnom civilnom prisustvu na Kosovu – UNMIK.* KFOR održava dobre odnose i blisku saradnju sa UNMIK i sa svakim njegovim delom – policijom i sudstvom (Ujedinjene nacije), civilnom administracijom (UNMIK), te izgradnjom i obnovom institucija (OEBS, odnosno Evropska unija).

- Opšti izbori 17. novembra predstavljaju veoma značajnu prekretnicu za budućnost Kosova, jer će omogućiti svim ljudima da budućnost uzmu u svoje ruke. NATO i šira međunarodna zajednica se nadaju da će kosovski Srbi uzeti puno učešće u tim izborima. Nedavne izjave Beograda o tome kako će pomoći pri procesu registracije bile su veoma korisne u tom smislu.

Operacija “Ćilibarska lisica”

- Više od 2.000 vojnika od vremena formiranja snaga KFOR čine snage KFOR REAR koje uglavnom obavljaju logističke funkcije.

- U martu, kada je kriza počela, NATO je formirao Centar za saradnju i koordinaciju (NATO Cooperation and Coordination Center – NCCC) koji služi za vezu, koordinaciju i razmenu informacija sa vladom BJRM, čime je omogućeno međusobno pomaganje vlade BJRM i KFOR. Tako se NATO direktno uključio u politički i pregovarački proces, a na licu mesta ga je predstavljao lični predstavnik civilnog ambasadora NATO.

- NATO je 22. avgusta počeo operaciju “Suštinska žetva” uz punu podršku vlade BJRM. Uloga namenskih snaga za operaciju

“Žetva” bila je da, od takozvane nacionalne oslobodilačke armije (ANA), neposredno preuzmu dobrovoljno predato oružje i municiju.

- Političke reforme koje podržava NATO, sadržane u Okvirnom sporazumu, trebalo bi da zemlju bolje pripreme za dalju integraciju u glavne evropske tokove.

- Nakon uspešnog okončanja operacije “Suštinska žetva”, 26. septembra, NATO je dao saglasnost za početak operacije “Ćilibarska lisica”, koja bi trebalo da traje tri meseca. Ona će, u slučaju opasnosti, pružiti podršku članovima civilne posmatračke misije Evropske unije i OEBS.

- Sledeće o čemu bih govorio je pitanje odnosa NATO – SRJ.

Odnosi NATO – SRJ

- Posle demokratskih promena u Beogradu odnosi između SRJ i NATO se stalno razvijaju. Zahvaljujući ovim promenama, ukazale su se nove mogućnosti za saradnju oko pitanja koja su od zajedničkog interesa, kao i za intenzivniju regionalnu saradnju koja doprinosi miru i stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi što je i krajnji cilj NATO.

- Intenzivirani kontakti bili su od ključnog značaja za takav razvoj događaja. Takvi su, na primer, bili: prisustvo ministra G. Svilanovića na Ministarskom sastanku Saveta za evroatlantsku saradnju (EAPC) u Budimpešti maja 2001. godine; izlaganja potpredsednika vlade N. Čovića i G. Svilanovića pred Severnoatlanskim savetom (North Atlantic Council – NAC) tokom cele ove godine; učestvovanje SRJ u *Ad hoc* komisiji za osiromašeni uranijum; doprinos SRJ stvaranju Zajedničkog dokumenta o proceni za Jugoistočnu Evropu (aktivnost koja se sprovodi na regionalnom planu u okviru Inicijative NATO za Jugoistočnu Evropu).

- Mirno rešenje krize u južnoj Srbiji jeste ključni uslov saradnje NATO – SRJ. Povratak snaga SRJ/Srbije u Kopnenu zonu bezbednosti (KZB), u okviru mirovnog plana potpredsednika Vlade N. Čovića, bio je uspešan. Saveznici pridaju veliki značaj kontinuiranoj implementaciji mera za izgradnju poverenja (Confidence Building Measures – CBMs) u južnoj Srbiji.

- NATO se i dalje u potpunosti zalaže za primenu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i za mirno, ujedinjeno, multietničko i demokratsko Kosovo. Spreman je, u tom smislu, da saraduje sa Beogradom. Takođe, podržava saradnju na terenu između UNMIK, KFOR i SRJ. Očekuje puno učešće kosovskih Srba u izborima 17. novembra na celom Kosovu.

- *Predviđanje budućih odnosa NATO – SRJ.* NATO je spreman da razmotri dalju saradnju sa SRJ. Značajna pitanja koja treba razmotriti su stalna saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za ratne

zločine na teritoriji bivše Jugoslavije, reorganizacija i reforma Vojske Jugoslavije, dalje prestrukturiranje odnosa između SRJ i Vojske RS u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom.

Zaključak

- NATO se i dalje u potpunosti zalaže za mir i stabilnost na Balkanu, pa prema tome i u široj evroatlantskoj oblasti. U tom smislu, očekujemo kontinuirani razvoj saradnje NATO – SRJ.

Philipp Fluri*

Zašto SR Jugoslavija treba da se prijavi za ulazak u program “Partnerstvo za mir”

Švajcarska je, kao i Savezna Republika Jugoslavija, neutralna zemlja i namerava da to i ostane. I pored toga, odlučila je da uđe u program “Partnerstvo za mir” (PfP). Razlozi zbog kojih je Švajcarska postala veoma aktivna članica PfP i zbog kojih u njoj Partnerstvo uživa popularnost, bi trebalo da budu dovoljni da i Savezna Republika Jugoslavija razmotri pristupanje Programu.

Švajcarska je neutralna zemlja i ne namerava da uđe u NATO. Neutralnost, međutim, danas ne obezbeđuje zaštitu od brojnih opasnosti koje prete vladajućoj demokratskoj tržišnoj ekonomiji. Ne iznenađuje, dakle, što je švajcarska vlada svoj izveštaj o bezbednosnoj politici nasloвила “Bezbednost putem saradnje”. On predstavlja konceptijski okvir dalje i dalekosežne reforme i zaokreta u bezbednosnoj politici zemlje.¹ Nakon pažljivog razmišljanja, Švajcarska vlada je došla do zaključka da bezbednost zemlje danas može biti osigurana i održavana jedino zajedničkim međunarodnim naporima. Takav vid saradnje ne podrazumeva odustajanje od načela neutralnosti.²

---

* Dr, zamenik direktora Ženevskog Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga, Švajcarska

¹ Nova strategija švajcarske bezbednosne politike usmerena je na saradnju. Naglasak je stavljen na najbolje moguće usklađivanje sopstvenih civilnih i vojnih instrumenata putem sveobuhvatne i fleksibilne saradnje u oblasti bezbednosti. Na međunarodnom nivou to podrazumeva proširenu saradnju sa prijateljskim zemljama i međunarodnim organizacijama za bezbednost, kao i povećanu posvećenost Švajcarske jačanju mira.

² Zakon o neutralnosti državi ostavlja znatnu slobodu manevrisanja. U sadašnjem političko-vojnom okruženju, tumačenje neutralnosti mora da ostavlja prostor aktivnom posvećivanju Švajcarske jačanju mira ili učestvovanju u vojnoj obuci. Međutim, Zakon o neutralnosti ne dozvoljava pružanje vojne podrške nijednoj zaraćenoj strani. Zbog toga, čak i u vreme mira, neutralna zemlja ne sme

Uspješna međunarodna saradnja podrazumeva dovoljan stepen interoperativnosti. Švajcarska se zato spremno uključila u *Program unapređenja obuke i obrazovanja* (TEEP). Švajcarskoj, koja je dugo neutralna, nedostaje praktično iskustvo rada timova koji treba da sarađuju s međunarodnom zajednicom, kao i iskustva u drugim praktičnim aspektima interoperativnosti. TEEP je – zajedno i u skladu s Procesom planiranja i razmatranja PfP i Konceptom operativnih sposobnosti – veoma važan za neophodnu promenu u načinu razmišljanja.

U izveštaju generalnog sekretara NATO, od 30. novembra 1999, o TEEP, ove inicijative definisane su na sledeći način:

TEEP nastoji da pruži unapređenu obuku i obrazovanje koji će odgovoriti trenutnim i budućim zahtevima tešnjeg i operativnijeg Partnerstva, sa interoperabilnošću kao glavnim ciljem. Takođe, unapređuje saradnju i dijalog u širim odbrambenim i bezbednosnim zajednicama među zemljama članicama NATO i Partnerstva.

Ovo konkretno znači sledeće:

- Zajednički evropski odbrambeni naponi uticaće na to da se poveća potreba za obukom. Ona može biti zadovoljena jedino pojačanom međunarodnom saradnjom.
- Raspoloživi resursi ostaće mali, pa će, prema tome, svi programi TEEP – Centri za obuku, Konzorcijum PfP, Simnet – biti usmereni na to da nauče učesnike kako da ih što efikasnije koriste.
- TEEP pomaže u tome da resursi budu iskorišteni *u duhu programa* zemalja PfP. S obzirom na upravo pomenute ograničene resurse, neophodno je da ovaj potencijal bude iskorišten i bolje uklopljen u postojeće programe i inicijative PfP.
- Ovakav pristup omogućiće partnerima da imaju značajniju i politički приметniju ulogu. To može da ih podstakne da povećaju svoj doprinos i da time, konačno, postanu zanimljivi ne samo za partnere u Partnerstvu, već i za NATO.
- TEEP je komplementaran sa postojećim programima i institucijama za obuku u NATO. On omogućava da veći broj ljudi, kao i šire zajednice budu uključene delotvornije, celishodnije i brže.

TEEP nije namenjen samo vojsci, već i civilnom bezbednosnom sektoru. On je, prema tome, važno sredstvo za jačanje civilno-vojne saradnje, za stvaranje evroatlantske zajednice sa zajedničkim vrednostima i za transatlantsko rešavanje kriza.

Ulaženjem u Partnerstvo i mogućnošću pristupa TEEP mogu biti zadovoljene potrebe za boljom vojnom obukom, jačom civilno-vojnom saradnjom i boljim korišćenjem moderne informacione tehnologije. TEEP je motivisao Švajcarsku da definiše svoje snage i svoju ekspertizu stavi na raspolaganje zainteresovanim stranama:

---

da se obaveže da će, u slučaju rata, pružiti bilo kakvu vojnu pomoć. Prema tome, članstvo u NATO nije u skladu sa principom neutralnosti.

- Prvo, TEEP doprinosi zadovoljenju sve veće potrebe za boljom vojnom obukom.

Pošto je korist od Centara za obuku PfP očigledna, potrebno je osnivati više ovakvih centara, posebno regionalnih. Kao model bi mogao da posluži Baltički univerzitet za odbranu, čije aktivnosti Švajcarska finansijski i kadrovski pomaže. Takođe, ne treba posebno komentarisati ni vrednost inicijative nazvane Simulaciona mreža. Dopisno učenje i moderne informacione tehnologije postaću, u godinama koje dolaze, ključni instrument vojne obuke koja će obuhvatati sve, od poboljšanih tečajeva engleskog jezika do visokostručnih sistema dopisnih škola. Biće prilagođena svakom polazniku pojedinačno kako bi oficiri ili javni službenici bili bolje pripremljeni za sve tipove vojnih i bezbednosnih zadataka. Konzorcijum vojnih akademija i instituta za bezbednosne studije PfP stvorili su čitav niz instrumenata za upotpunjavanje i širenje postojeće ponude u oblasti obuke.

- Drugo, TEEP je neophodno sredstvo ostvarivanja sve snažnije civilno-vojne saradnje.

Švajcarski Centar za obuku PfP i Ženevski centar za bezbednosnu politiku, predstavljaju zajednički projekat Švajcarske i još 15 zemalja članica PfP. On nudi kurseve bezbednosne politike namenjene oficirima, diplomatama i javnim službenicima iz čitave oblasti Evroatlantskog saveta za partnerstvo koji traju devet meseci. Ove kurseve svake godine pohađa oko 75 polaznika. Centar na taj način doprinosi stvaranju Evroatlantskog saveta za partnerstvo.

Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga dokumentuje ono što je pozitivno u praksi civilno-vojnih odnosa i to stavlja na raspolaganje partnerima u Istočnoj Evropi.

- Treće, uvažavajući pojačanu potrebu da moderne informacione tehnologije budu upotrebljene, TEEP će biti pravi pokretač promena.

Mogućnosti obuke koju nudi dopisno učenje su jasne. U ovoj oblasti, Konzorcijum će se – sa timovima koji će biti zaduženi za informacione tehnologije i dopisno učenje – isticati. SAD i Švajcarska zaključile su bilateralni Memorandum o razumevanju i odlučile da znatnim sredstvima podrže Konzorcijum u ovoj oblasti. Ništa manje nije očigledna ni potreba da tehnike simulacije budu široko upotrebljene o čemu se Švajcarska, zajedno sa SAD, pobrinula. Konačno, Švajcarska će, kao vodeća zemlja u Partnerstvu u oblasti modernih informacionih tehnologija, staviti svoju Mrežu za međunarodne odnose i bezbednost – ISN, na raspolaganje ostalim članicama i TEEP.³

³ ISN (International Relations and Security Network) je sveobuhvatna inicijativa za mrežu informacionih tehnologija. Nudi biblioteku linkova – [Links Library](#) – koja na pregledan način korisnicima pruža informacije o preko 2500 veb-

Posle svega iznesenog dolazimo do pitanja zašto bi Savezna Republika Jugoslavija trebalo da pristupi programu “Partnerstvo za mir”. Za to postoji nekoliko dobrih razloga:

- Omogućava bezbednost putem saradnje i za sada predstavlja jedini mehanizam te vrste u Evropi.
- Prilagođeno je novim opasnostima i pretnjama evropskoj bezbednosti koje su se pojavile nakon Hladnog rata.
- Politički je prihvatljivo, jer od vlada ne zahteva da se odreknu politike neutralnosti.

Ostale prednosti su manje uočljive, ali ih ne treba zanemariti:

Članstvo u Partnerstvu osvežilo je razumevanje bezbednosne politike u Švajcarskoj. Oružane snage, izolovane više od stotinu godina i od spoljnog sveta i od borbenih akcija, sada uče šta je to “interoperabilnost” i stiču nova znanja u raznim oblastima. Različite strukture kontrole i komande počele su da razmišljaju o *bezbednosti putem saradnje*. Prenosenje stečenih znanja sa viših struktura na niže uticalo je i na opštu kulturu. Koliko je članstvo u Partnerstvu doprinelo sektorskoj reformi u Švajcarskoj, tek treba da bude utvrđeno, ali je izvesno da je njegov doprinos *znatan*.

---

sajtova iz oblasti međunarodne bezbednosti. Zatim, nudi im i jedan od najrazvijenijih svetskih servisa – [Limited Area Search Services](#) – koji ih ne upućuje na veb sajtove, već direktno na odgovore i pojedinačne dokumente. Dalje, ISN nudi korisniku visoko profesionalan kalendar konferencija – [conference calendar](#), novinski servis – [current affairs news service](#) i houpmejdz obrazovnih modula – [educational modules](#). Pomoću mreže dogovora o saradnji, ISN postavlja međunarodne standarde i norme.

Milorad Timotić*

Javno mnjenje Srbije o odnosu prema programu "Partnerstvo za mir" i NATO

Uvodne napomene

"Partnerstvo za mir" je jedan od programa koji je naišao na izuzetno povoljan prijem kod svih bivših socijalističkih zemalja u Evropi i u Centralnoj Aziji. Shvaćen je kao prvi korak u pravcu postojećih evroatlantskih odbrambenih integracija. Pristupanje Partnerstvu bilo je uvek rezultat odluke vladajućih političkih snaga, ali one to nisu mogle učiniti bez određenog nivoa podrške sopstvene javnosti i bez informativno-propagandnih priprema. U SR Jugoslaviji se u javnosti tek u poslednjoj godini povremeno govori o programu "Partnerstvo za mir", najčešće prilikom stručnih skupova. Javnost nije dovoljno obaveštena i često je izložena pogrešnim informacijama, a građani nisu imali prilike da se o tom pitanju izjasne.

Zbog svega gore navedenog, Centar za civilno-vojne odnose pripremio je upitnik o aktuelnim pitanjima odbrane SRJ, koji je ponuđen građanima Srbije da, između ostalog, iznesu i svoja mišljenja o programu "Partnerstvo za mir" i evroatlantskim odbrambenim integracijama.

Na osnovu projekata i upitnika urađenih u Centru za civilno-vojne odnose, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka u Beogradu sproveo je, od 3. do 10. marta 2001. godine, istraživanje na svom standardnom reprezentativnom uzorku od 1.680 građana Srbije. Istraživanje je sprovedeno u 105 slučajno odabranih mesnih zajednica na teritoriji Srbije bez Kosova i Metohije.

Primenjen je stratifikovani troetafni kvotni model uzorka. U prvoj etapi određene su proporcije regiona, na primer, u poduzorku za Vojvodinu regionu su bili Bačka, Banat i Srem. U drugoj etapi slučajno su izvučene opštine, a verovatnoća njihovog izbora zavisila je od brojnosti njihovog stanovništva. U trećoj etapi obuhvaćene su mesne zajednice po istom principu, sada primenjenom unutar

---

* Mr, pukovnik u penziji i generalni sekretar Centra za civilno-vojne odnose, Beograd

uključenih opština, takođe na osnovu kumulativnih frekvencija. Kvotni kriterijumi bili su stratum (urbana i ostala naselja), pol, starost i obrazovanje ispitanika, a pošlo se od rezultata popisa 1991, korigovanih na osnovu demografskih projekcija.

Uzorak je relativno precizno odslikao punoletnu populaciju Srbije u odnosu na pol (po 50% muškaraca i žena), generacijsku pripadnost (21% mladih od 30 godina, 19% dobi od 30 do 39 godina, 18% dobi od 40 do 49 godina, 17% dobi od 50 do 59 i 25% starijih od 60 godina), učešće urbanog stanovništva (57%), nacionalnost (Srba 81%, Mađara 7%, Jugoslovena 3%, Muslimana 2%, Roma 2%, Hrvata 1%, Crnogoraca 1%, ostalih 4%) i u odnosu na nivo obrazovanja (41% onih koji su jesu ili nisu završili osnovnu školu, 45% onih koji su završili četverogodišnje srednje škole i škole za radničke kvalifikacije, 14% onih koji imaju završene više i visoke škole).

Za tip uzorka primenjenog u ovom istraživanju računa se da je mogućnost greške za dihotomne varijable do 3%.

Između ostalih, upitnikom su bila obuhvaćena i pitanja koja se odnose na bezbednost i odbranu zemlje, ulogu vojske u političkom sistemu, budući izgled Vojske Jugoslavije i njen odnos prema odbrambenim integracijama u regionu i u Evropi, ljudska prava u Vojsci Jugoslavije itd. Mišljenja o pitanjima koja se odnose na unutrašnji život u Vojsci Jugoslavije i poštovanje ljudskih prava u njoj dao je poduzorak ispitanika koji su služili vojni rok ili su radili u vojsci kao aktivne starešine. Taj poduzorak iznosio je 698 ispitanika, što je sasvim dovoljna cifra za pouzdano zaključivanje.

Rezultati ispitivanja pružaju mogućnost za zaključivanje o nekim pitanjima o odbrani i vojsci o kojima javnost do sada nije imala priliku da se određenije izjasni iz više razloga, kao što su vanredne okolnosti kroz koje je zemlja prolazila poslednjih desetak godina i poseban položaj koji je vojska u našem društvu tradicionalno imala. Sada nastaju nova vremena, pa je potrebno menjati takav odnos, odnosno omogućavati javnosti da se izjašnjava o što većem broju pitanja koja se odnose na bezbednost i odbranu, tj. na vojsku koja će se o tome brinuti.

1. Najveće opasnosti po bezbednost SRJ

Da bi se formiralo ma kakvo mišljenje o daljoj transformaciji Vojske Jugoslavije, neophodno je imati približnu predstavu o međunarodnom položaju zemlje, odnosno o mogućem ugrožavanju njene bezbednosti. To je proveravano pitanjem koje se nalazi u tabeli 1.

Kao što se vidi iz Tabele 1, javnost Srbije glavne opasnosti po bezbednost zemlje vidi u unutrašnjim političkim problemima i neizvesnostima. Prema mišljenju ispitanika glavni problem koji ugrožava bezbednost Jugoslavije je nerešen status Kosova – za tu opciju izjasnilo se 84% ispitanika. Drugi problem je pojava i delovanje

albanskih separatista na jugu Srbije (73,7%), što je za vreme ispitivanja javnog mnjenja bila aktuelna tema (početak marta 2001). Treći problem, po broju ispitanika koji su se za njega opredelili (33,4%), je mogućnost sukoba i nestabilnost u nacionalno mešovitim sredinama. Za svetski rat ili evropski rat širih razmera kao izvore ugrožavanja bezbednosti SRJ, opredelila se samo po jedna desetina ispitanih. Ispitanici, takođe, manje veruju u realnost ratnog sukoba sa nekom od susednih država.

Tabela 1

Koje su danas, po Vašem mišljenju, najveće opasnosti po bezbednost SRJ?	Broj	Procent
1. Svetski rat	141	9,0
2. Evropski rat širih razmera	175	11,7
3. Mogućnost ponovne oružane agresije NATO	402	26,6
4. Sukob sa nekom od susednih država	121	8,3
5. Sporovi sa vladajućom garniturom u Crnoj Gori	319	22,2
6. Nerešen problem Kosova	1305	84,0
7. Pojava i delovanje tzv. OVK na jugu Srbije	1097	73,7
8. Mogući sukobi i nestabilnosti u nacionalno mešovitim sredinama	456	33,4
9. Međunarodni kriminal (krijumčarenje ljudi, droge, kapitala)	335	24,5
10. Nešto drugo	19	1,9
11. Bez odgovora	81	5,2
Ukupno	4451	300,5

2. Kako dalje razvijati Vojsku Jugoslavije?

U vezi sa mišljenjem o tome šta predstavlja najveću opasnost po bezbednost zemlje i o potrebi odgovarajućeg prilagođavanja Vojske Jugoslavije, ispitanicima je postavljeno pitanje iz tabele 2.

Tabela 2

S obzirom na nove političke uslove u našoj zemlji, regionu i Evropi, kako treba, po Vašem mišljenju, dalje razvijati Vojsku Jugoslavije? Da li treba ...	Broj	Procent
1. VJ održavati u sadašnjoj jačini i veličini, a modernizovati je u skladu s mogućnostima društva?	497	29,8
2. VJ brojno smanjiti i modernizovati je u skladu s mogućnostima društva?	950	57,0
3. napraviti zasebne republičke vojske pod zajedničkom komandom?	24	1,4
4. ukinuti VJ, jer je potreba za njom nestala?	27	1,6
5. Nešto drugo	18	1,1
6. Ne zna	152	9,1

Ukupno	1668	100,0
--------	------	-------

Javnost Srbije svesna je svih ograničenja s kojima je zemlja suočena i dosta realno sagledava kakva je perspektiva vojske i odbrane. Apsolutna većina ispitanika (57%) je za smanjivanje vojske i njenu modernizaciju u skladu s ekonomskim mogućnostima društva.

Odgovori ispitanika u odnosu na godine starosti

Tabela 2a

S obzirom na nove političke uslove u zemlji, regionu i Evropi kako treba, po Vašem mišljenju, dalje razvijati VJ? Da li treba...	18-29 godina	30-39 godina	40-49 godina	50-59 godina	60 ili više godina	Prosek
1. VJ održavati u sadašnjoj jačini i veličini i modernizovati je u skladu sa mogućnostima društva?	24.4	22.9	27.3	33.3	38.9	29.7
2. VJ brojno smanjiti i modernizovati je u skladu s mogućnostima društva?	62.5	64.9	64.0	59.4	42.5	57.1
3. napraviti zasebne republičke vojske pod zajedničkom komandom?	2.0	1.6	2.4	1.4	0.2	1.4
4. ukinuti VJ, jer je potreba za njom nestala?	3.6	1.6	0.7	0.4	1.4	1.6
5. Nešto drugo	1.1	1.9	0.7	0.7	1.0	1.1
6. Ne zna	6.4	7.2	5.1	8.7	15.9	9.1

Iz tabele (Tabela 2a) možemo videti da godine starosti ispitanika utiču na njihove odgovore. Da vojsku treba održavati u sadašnjoj jačini i veličini, smatra 24,4% najmlađih ispitanika (18 –29 godina), a 38,9% najstarijih ispitanika (preko 60 godina). I obrnuto, da vojsku treba smanjiti i modernizovati misli 62,5% najmlađih, a 42,5% najstarijih ispitanika. Razlike su logične i lako objašnjive, pa ih treba imati u vidu

prilikom odlučivanja o budućem bezbednosnom situiranju SR Jugoslavije.

3. Da li treba skraćivati vojni rok?

U poslednje vreme u javnosti se dosta govori o mogućnosti smanjivanja vojnog roka, a neke nevladine organizacije vode i organizovane akcije u tom pravcu. Zbog toga je bilo opravdano ispitati kakvo mišljenje o tome ima najšira javnost.

Tabela 3

Da li, po Vašem mišljenju, treba odmah skratiti dužinu vojnog roka u SRJ?	Broj	Procent
1. Da	1013	61,7
2. Ne	414	25,2
3. Ne zna	216	13,1
Ukupno	1643	100,0

Kako je bilo i očekivano, većina ispitanika (61,7%) izjasnila se da je za skraćivanje vojnog roka.

I kod ovog pitanja godine starosti ispitanika utiču na odgovore – za skraćivanje vojnog roka izjasnilo se 71,3% najmlađih ispitanika, a 52,5% najstarijih, sa dosta pravilno izraženim trendom opadanja od mlađih ka starijima.

4. Mišljenja o profesionalnoj vojsci

U većini evropskih zemalja ukida se opšta vojna obaveza i uvode profesionalne, plaćene vojske. Sledeća tabela pokazuje mišljenje javnosti o tome da li su i kod nas uslovi za to sazreli.

Tabela 4

Pojedine evropske zemlje ukidaju opštu vojnu obavezu i prelaze na profesionalne (plaćene) vojske. Šta bi, po Vašem mišljenju, Jugoslavija u tom pogledu trebalo da učini? Da li da ...	Broj	Procent
1. zadrži opštu vojnu obavezu, jer je to naša tradicija?	342	20,5
2. zadrži opštu vojnu obavezu, a da samo za neke specijalizovane dužnosti angažuje profesionalne (plaćene) vojnike posle odsluženja vojnog roka?	709	42,5
3. ukine opštu vojnu obavezu i uvede u celini profesionalnu (plaćenu) vojsku?	466	27,9
4. Nešto drugo	10	0,6
5. Ne zna	142	8,5
Ukupno	1669	100,0

Javno mnjenje Srbije se i u odnosu na profesionalnu vojsku realno opredeljuje. Najveći broj ispitanika (42,5%) smatra da vojnu obavezu treba zadržati, a samo za neke specijalizovane dužnosti angažovati profesionalne vojnike.

Godine starosti ispitanika izrazito utiču na odgovore na ovo pitanje. Dok se za zadržavanje opšte vojne obaveze izjašnjava samo 9,2% najmlađih ispitanika, za isti odgovor izjašnjava se 33,9% ispitanika starijih od 60 godina. Sličan trend, naravno u obrnutom smeru, ispoljava se kod biranja odgovora pod brojem 2 (48% mlađih, a 36,5% starijih). Zanimljivi i indikativni su odgovori i na pitanje pod brojem 3 (ukidanje opšte vojne obaveze). Procent onih koji su za ukidanje vojne obaveze opada sa 36,6% kod najmlađih na 13,9% kod najstarijih ispitanika.

Znači, mladi su u znatno većem procentu za ukidanje vojne obaveze nego stariji. Opšti evropski trend ukidanja vojne obaveze i profesionalizacije vojski verovatno će i kod nas dobijati sve više pristalica u budućnosti.

5. Da li SRJ može da izdržava profesionalnu vojsku?

Naravno, prethodno pitanje ne bi imalo smisla ako za profesionalizaciju vojske ne bi postojale ekonomske mogućnosti društva.

Tabela 5

Da li mislite da bi sada, ili u bliskoj budućnosti, građani i privreda SRJ mogli ekonomski da izdržavaju profesionalnu vojsku?	Broj	Procent
1. Da	382	23,0
2. Ne	826	49,8
3. Ne zna	452	27,2
Ukupno	1660	100,0

Realno procenjujući sadašnje ekonomske mogućnosti društva, većina ispitanika (49,8%) se opredelila za odgovor da u bliskoj budućnosti građani i privreda zemlje ne bi mogli da izdržavaju profesionalnu vojsku.

Godine starosti ispitanika nisu posebno uticale na njihove odgovore. Primetno je da mladi ispitanici u nešto većem procentu (26,9%) smatraju da građani i privreda mogu izdržavati profesionalnu vojsku, nego što to misle stariji (17,4%). Verovatno su mladi prilikom odgovaranja na ovo pitanje u određenoj meri projektovali svoje želje da bude smanjeno trajanje ili da bude ukinuta obavezna vojna služba.

6. Da li treba menjati našu odbrambenu politiku?

Posle negativnih iskustava iz konfrontacije sa svetom i neuspešnih pokušaja da se vojnom silom reše savremeni politički i nacionalni problemi, opravdano je postaviti pitanje građanima Srbije da li treba nešto menjati u našoj politici odbrane.

Tabela 6

Posle izborne pobede DOS u znatnoj meri je promenjen položaj SRJ u Evropi i u svetu. Smatrate li da bi u skladu s tim trebalo menjati našu odbrambenu politiku?	Broj	Procent
1. Da	856	51,4
2. Ne	355	21,3
3. Ne zna	455	27,3
Ukupno	1666	100,0

Iz Tabele 6 vidi se da apsolutna većina (51,4%) srpskog javnog mnjenja smatra da odbrambenu politiku zemlje treba menjati.

Godine starosti ispitanika imaju izrazit uticaj na njihove odgovore. Što su ispitanici stariji, skloniji su tome da se zalažu za status quo u ovom pogledu. Za promenu odbrambene politike zalaže 58,1% ispitanika mlađih od 30 godina, a odgovarajući procent onih preko 60 godina je 38,9%.

7. Kako menjati odbrambenu politiku?

Sledećim pitanjem od ispitanika je traženo da odgovore u kom pravcu te promene treba sprovesti.

Tabela 7

Koji od sledećih odgovora najbolje izražava Vaše mišljenje o potrebi promene naše odbrambene politike? Da li	Broj	Procent
1. treba ojačati vojno-politički savez sa Rusijom i oslanjati se na njenu pomoć u odbrani SRJ?	47	5,5
2. se treba postepeno uključivati u šire evropske odbrambene integracije, a najpre u programu "Partnerstvo za mir"?	643	74,9
3. se treba pripremati za ulazak u NATO?	106	12,4
4. Nešto drugo	8	0,9
5. Ne zna	54	6,3
Ukupno	858	100,0

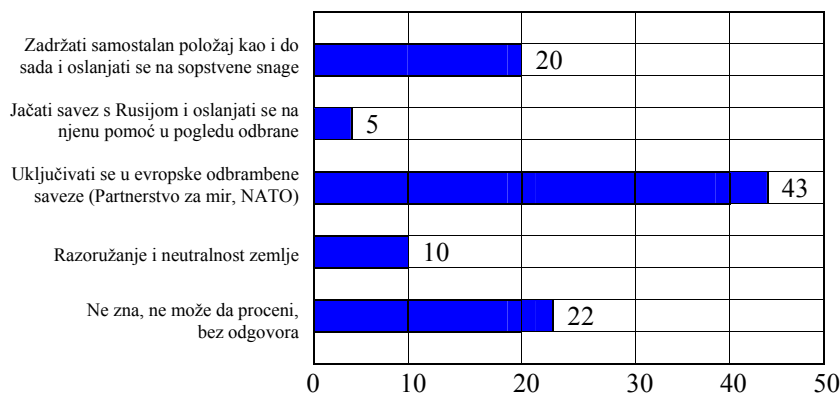
Većina ispitanika (74,9%), koja je ocenila da treba sprovesti promene u odbrambenoj politici, smatra da one treba da se odvijaju u pravcu postepenog uključivanja u evropske odbrambene integracije, a najpre u program “Partnerstvo za mir”. Ne treba zanemariti ni procent od 12,4% ispitanika koji smatraju da se treba pripremati za ulazak u NATO. Za druge opcije se odlučio znatno manji broj ispitanika.

Godine starosti kod ovog pitanja nešto manje utiču na odgovor, nego kod prethodnog. Za jačanje saveza sa Rusijom zalaže se 3,8% najmlađih, a odgovarajući procent za najstarije iznosi 12,9%. U prilog evropskih integracija i učlanjenja u program “Partnerstvo za mir” izjašnjava se 76% najmlađih, a 63,2% najstarijih ispitanika. Taj odgovor najčešće biraju ispitanici starosne dobi od 40 do 49 godina (85,7%). Opciju pripreme za učlanjenje u NATO najčešće biraju ispitanici starosti do 29 (14,9%) i od 30 do 39 godina (16%).

U ispitivanju javnog mnjenja Srbije, na istom uzorku, obavljenom početkom juna 2001, građanima je postavljeno slično pitanje. Zbog različite formulacije pitanja, dobijeni su nešto drugačiji, ali, ipak, pretežno “evropocentrični” odgovori.

Među ponuđenim mogućnostima u vezi sa planiranjem odbrambene politike zemlje, u celini gledano, preovladava zalaganje za pristupanje evropskim odbrambenim savezima – programu “Partnerstvu za mir”, pa čak i NATO (43% odgovora).

Grafikon 1: Stavovi prema pristupanju vojnim savezima (%)

Jedna petina građana nije u stanju da izabere neku od ponuđenih opcija.

Može se reći da javno mnjenje u ovom pogledu ima podeljeno mišljenje. Ovog puta postoje male, ali indikativne razlike u odnosu na odgovore koji su dobijeni na slično pitanje, postavljeno prošle jeseni. Mada je odnos prema uključivanju u evropske vojne saveze bio isti, nešto veći broj ispitanika (jedna četvrtina) smatrala je da treba zadržati

samostalnost, a nešto veći postotak opredeljivao se i za savez sa Rusijom (8%)¹.

Zajednički imenitelj oba ispitivanja javnog mnjenja je činjenica da, uprkos godinama antizapadne propagande i oružane intervencije NATO, većina građana smatra da rešenje problema bezbednosti države treba tražiti u nekoj vrsti evropske bezbednosne integracije.

8. Završne napomene

Ispitivanje javnog mnjenja Srbije u okviru istraživačkog projekta “Zaštita ljudskih prava u vojsci i policiji SR Jugoslavije/Srbije” pokazalo se opravdanim. Izučavanju pravnog i sociološkog aspekta ostvarivanja ljudskih prava u vojsci i policiji, obavljenog u pojedinim studijama uvrštenim u ovu zbirku, rezultati ispitivanja javnog mnjenja dodaju mišljenje najšire javnosti o ovom problemu.

U odnosu na probleme odbrane i bezbednosti zemlje i perspektivnog razvoja oružanih snaga, najšira javnost podržava sledeće stavove i opredeljenja:

- Prema uverenjima javnosti potencijalne opasnosti po bezbednost Jugoslavije mogle bi biti ovako rangirane: (1) nerešen problem Kosova i Metohije, (2) nestabilna situacija na jugu Srbije (Bujanovac, Preševo) i (3) mogući sukobi i nestabilnosti u nacionalno mešovitim sredinama. Spoljašnje pretnje bezbednosti zemlje su, prema uverenjima javnosti, znatno manje opasne od unutrašnjih.
- Vojsku Jugoslavije treba brojno smanjiti i modernizovati je u skladu s mogućnostima društva i u kontekstu realne procene spoljnih i unutrašnjih opasnosti po bezbednost zemlje.
- Treba skratiti vojni rok, ali zadržati opštu vojnu obavezu, uz uvođenje profesionalaca za specijalizovane dužnosti, jer građani i privreda još ne raspolažu materijalnim potencijalima za potpunu profesionalizaciju Vojske Jugoslavije.
- Neophodno je menjati odbrambenu politiku zemlje, što su tragična iskustva poslednjih godina više nego uverljivo pokazala.
- Odbrambenu politiku treba menjati u pravcu postepenog uključivanja u regionalne i evropske bezbednosne integracije, a najpre u program “Partnerstvo za mir”.

U budućem demokratskom razvoju političkog sistema u Jugoslaviji javnost će nesumnjivo imati značajnu ulogu i u formulisanju politike i u njenom sprovođenju. Strategija i doktrina odbrane zemlje su sastavni deo njene opšte političke strategije iz koje i proizilaze, pa ne treba zanemariti ni ulogu javnosti u njihovom formulisanju. Javnost će biti motivisana da

---

¹ Preuzeto iz: *Politički profil građanskog nezadovoljstva*, Javno mnjenje Srbije, leto 2001, CPA/CPS, str. 25

podržava i sprovodi samo onu vojnu strategiju i doktrinu koja, bar u najopštijim crtama, odgovara predstavama te javnosti o državnim i nacionalnim ciljevima, ali i o dobrobiti pojedinca. Zbog toga, prilikom predstojeće neminovne transformacije Vojske Jugoslavije, treba imati u vidu i stavove, mišljenja i uverenja njenih građana o pravcima razvoja sistema odbrane društva. Ceo proces definisanja odbrambene doktrine i strategije, redukcije i modernizacije oružanih snaga i normativnog regulisanja njenog položaja u političkom sistemu treba da rezultira i uspostavljanjem demokratske civilne kontrole vojske i policije u Jugoslaviji. Za to su zainteresovane demokratske političke partije, društvene ustanove i organizacije, ali najviše svaki pojedinac, kao član aktivne javnosti i glavni nosilac obaveza i prava u sferi odbrane. Demokratski društveni razvoj sve više će otvarati polje uticaja svakog pojedinca i struktura civilnog društva i u sferi definisanja i ostvarivanja sistema odbrane, kao i u sferi ostvarivanja ljudskih prava pripadnika oružanih snaga.

Vladimir Rukavishnikov*

Rusko viđenje evropske politike NATO

Uvod

Tema ovog rada bila je određena i ranije, ali zbog tragičnih događaja u SAD problem terorizma dobio je značajnije mesto u našoj raspravi. Udruživanje napora međunarodne zajednice da se suprotstavi novim pretnjama i izazovima sa kojima se suočavamo u 21. veku, danas predstavlja akutno pitanje. Imajući to u vidu, u Rusiji su razmatrana pitanja koja se odnose na strategijsku stabilnost, smirivanje regionalnih sukoba na Srednjem Istoku i na Balkanu i širenje NATO na Istok, kao i čitav skup problema vezanih za bezbednost, razoružanje i smanjenje naoružanja.

Na početku bih želeo da ukratko objasnim istorijski i geopolitički značaj tragičnih događaja u Sjedinjenim Državama 11. septembra 2001. Smatram da reakcija javnog mnjenja u Americi i širom sveta, izazvana ovim terorističkim napadom, ima globalni značaj. Ona predstavlja osnovu za postepenu izgradnju bezbednog međunarodnog sistema, u kome SAD i Evroatlantski savez, kao i Ruska Federacija žele da igraju najvažnije uloge.

Međutim, plan globalnog sistema bezbednosti 21. veka još nije dovoljno jasan. U Rusiji postoje različita mišljenja vezana za ovu temu. Neka od njih su u vezi sa sadašnjom ruskom politikom i njenim stavovima prema NATO i sa američkom politikom u Evropi, a druga sa fobijama iz prošlosti.

Moj stav o pristupanju Rusije evropskoj politici NATO nije zvučan. Ipak, bazira se na poznavanju prošlih i sadašnjih doktrina i okolnosti. Izraženi stavovi javnog mnjenja o NATO zasnivaju se na podacima prikupljenim u anketama o porukama koje su prenošene u javnost putem nacionalnih elektronskih i štampanih medija. U analizu je bio uključen i pregled političkih platformi ruskih parlamentarnih partija, kao i rasprave u Državnoj dumi.

---

* Dr, Institut za sociopolitička istraživanja, Ruska akademija nauka

U radu će prvo biti razmotren uticaj koji je akcija NATO protiv Jugoslavije imala na rusko shvatanje saveza. Ruski stav o proširivanju NATO na Istok biće tema drugog poglavlja. Zatim će biti opisana reakcija ruskog društva i političke elite na tragične događaje u SAD.

Uticaj rata na Kosovu na rusko shvatanje NATO

Bombardovanje Jugoslavije 1999. godine imalo je snažan uticaj na rusko shvatanje NATO. U stvari, napad na Jugoslaviju naučio je Ruse šta SAD i NATO mogu da urade i, što je još važnije, šta ne mogu i ne žele da urade.

Rusko mnjenje smatra da je napad na Jugoslaviju izvršen kako bi NATO pokazao da je odlučujuća sila u Evropi posle Hladnog rata, kao i da bi ojačao vodeću poziciju SAD u toj organizaciji. Ruska štampa naglašavala je stav da je agresija protiv Jugoslavije bila prvenstveno američki rat (neki kažu, rat Medlin Olbrajt), koji je još jednom pokazao da Zapadna Evropa ne može upravljati postojećom krizom na Balkanu bez pomoći "Ujka Sema".

Napadom na Jugoslaviju, SAD su bile odlučne da pokažu da Rusija nije sposobna da spreči ili zaustavi agresiju NATO na suverenu državu, slovenski narod. Kakav god značaj da ima Jugoistočna Evropa za NATO, simboličko značenje ove antiruske poruke ne može biti precegnjeno. Ruskoj javnosti je 1999. godine postalo jasno da je javno objavljeni cilj transformisanja NATO, iz vojnog saveza u instrument političko-vojne saradnje Zapada i Istoka, preko programa "Partnerstvo za mir" i Osnivačkog akta Rusije i NATO, očigledno diskreditovan.

Rusija je bila prisiljena da se složi sa tim da trupe koalicije država predvođenih SAD okupiraju jugoslovensku pokrajinu Kosovo. Ovo je za Kremlj bilo poniženje, mada je ruski mirovni kontigent kasnije bio uključen u KFOR (međunarodne snage koje nadgledaju pokrajinu Kosovo).

Rat na Kosovu je, više nego ijedan drugi događaj od raspada Sovjetskog Saveza, otkrio slabu poziciju Ruske Federacije u novom svetskom poretku. "Gde god da Rusi pogledaju, vide da se istorija stvara, ali da to ne čine oni", rekli su britanski stručnjaci. Moramo priznati da u tome ima istine. Trenutno, Jugoslavija traži put u EU i NATO. Što se više Jugoslavija bude ekonomski integrisala u evropske institucije, to će njene veze sa Rusijom biti slabije, uprkos istorijskim, etničkim, lingvističkim i kulturnim bliskostima ove dve nacije, koje su Srbi isticali u danima rata. To će verovatno voditi daljem opadanju uticaja Rusije na Balkanu, koji će ona zato u budućnosti nastojati da izbegne.

Balkanska kriza uticala je na domaću političku raspravu u Rusiji. Nema sumnje da je "humanitarna intervencija" NATO u regionu dala

dodatne argumente onima koji na SAD i Alijansu gledaju sa neprijateljstvom i velikom sumnjom. Ne čudi onda što su zastupali stav da je orijentacija zemlje prema Zapadu (institucionalno i vrednosno) bila strateška greška Jeljcinovog tima, koju predsednik Putin mora da ispravi. Prozapadni intelektualni krugovi, već u velikoj meri oslabljeni finansijskom krizom avgusta 1998. godine, izgubili su svoje moralno uporište nakon dešavanja na Kosovu.

Vojna intervencija NATO u Jugoslaviji dovela je do privremene suspenzije saradnje Rusije sa NATO. Iz ruske perspektive, napad NATO na Jugoslaviju, koji je bio suprotan ruskim ciljevima, potvrdio je da je "ravnopravno partnerstvo" bio samo slogan i da su Osnivački akt i Stalni zajednički savet bili samo gestovi, a da je ruska diplomatija napravila greške.

Nakon specijalnog sastanka u Briselu, 13. septembra 2001. godine, Stalni zajednički savet NATO i Rusije izdao je saopštenje u kome se kaže da je "strahota napada 11. septembra bez presedana u modernoj istoriji", iako su NATO i Rusija već trpeli terorističke napade protiv civila. Zato, dalje u saopštenju, "NATO i Rusija pozivaju čitavu međunarodnu zajednicu da se ujedini u borbi protiv terorizma". Savet, koji mnogi posmatrači odnedavno sa razlogom doživljavaju kao "klub za razgovor", saopštio je da će NATO i Rusija "intenzivirati" svoju saradnju u borbi protiv zla terorizma. Budućnost će pokazati kako se dela slažu sa rečima. Zapravo, to je prava prilika da odnosi NATO i Rusije budu redefinisani.

Pojačavanje nervoze u Rusiji zbog širenja NATO

Nerealno je nadati se da će razvoj saradnje Rusije i NATO u dugoročnoj perspektivi ići paralelno sa proširivanjem saveza. Takođe, nerealno je računati na mogućnost brze transformacije NATO, što bi ovo proširivanje učinilo prihvatljivijim za Rusiju, kako u vojnom i političkom, tako i u psihološkom smislu.

Proširivanje NATO i program "Partnerstvo za mir" od početka devedesetih godina predstavljaju stalne teme diskusija. Ruse brine činjenica da NATO nastavlja da se širi, prihvatanjem novih članova i usavršavanjem naoružanja. Službenike Ministarstva odbrane uznemirila je mogućnosti da će se snage NATO razviti suviše blizu strateških delova Rusije. Taj strah ima osnovu, jer nova vojna doktrina NATO prikriva težnju da sfera delovanja saveza bude proširena izvan granica njegovih članica. Ruska vojna uprava, uoči ulaska novih članova u NATO, žestoko se protivi proširivanju saveza, koje smatra direktnom pretnjom bezbednosti zemlje, jer ono verovatno obuhvata bar jednu od tri baltičke države, bivše sovjetske republike.

Zbignjev Bžežinski, nekadašnji savetnik za nacionalnu bezbednost predsednika Džima Kartera, u iskazu pred Komitetom za odnose sa inostranstvom Senata SAD, 9. oktobra 1997. godine, rekao je: "Proširivanje NATO vezano je za ulogu Amerike u Evropi – bilo da Amerika ostane sila u Evropi, bilo da veća, demokratska Evropa ostane organski povezana sa Amerikom. Vezano je i za odnos Rusije i Evrope – da li proširivanje NATO pomaže demokratizaciji Rusije time što unapred blokira oživljavanje njenih samodestruktivnih imperijalnih iskušenja prema Centralnoj Evropi. [...] Širenje NATO može razrešiti pitanje disproporcionalne ruske moći u Evropi. [...] Ukratko, po mom mišljenju, proširivanje NATO, u principu, ne predstavlja pretnju za Rusiju, jer ona trenutno ne postoji. Ipak, njeno ponovno pojavljivanje ne može biti potpuno isključeno i zato bi bilo poželjno osigurati se protiv nje. Proširivanje NATO predstavlja zbog toga, u velikoj meri, dugoročni nacionalni interes Amerike".¹

Moramo reći da i Rusi misle da je proširivanje NATO u vezi sa američkim nacionalnim interesima. SAD koristi NATO da bi zadržala svoje vojno prisustvo u Evropi i da bi, istovremeno, ograničila proširivanje ruske uloge na kontinentu.² Prijem Mađarske, Poljske i Češke Republike u Alijansu, Rusija ne doživljava samo kao stupanje ovih država u NATO, već i kao ozvaničavanje njihovih bezbednosnih veza za SAD.

U februaru 1999, na Vašingtonskoj konferenciji o proširivanju NATO, g. Bžežinski je pretpostavio da proširivanje saveza zavisi od cilja koji NATO ima: "Ako je širenje NATO bilo pre svega pokretano željom da se poboljša geopolitička bezbednost u odnosu na Rusiju, onda to širenje više nije potrebno, jer je NATO zadobio zadovoljavajuću geostrategijski položaj. On je poboljšao svoju bezbednost dodavanjem lanca zemalja, koji dodatno povećava obim zapadnoevropske bezbednosti. Međutim, ako je želja Evrope da postane zona mira i demokratije bila pokretač širenja NATO, čime je stvoren širi evroatlantski sistem, onda sledi zaključak da je dalje širenje obavezno. Istorijski obavezno, geopolitički poželjno".³

Ubrzo nakon te konvencije, proširena Alijansa bombardovala je SRJ i okupirala pokrajinu Kosovo da bi "kaznila predsednika Slobodana Miloševića" što nije poštovao zahteve sporazuma iz Rambujea, da bi "zaštitila Albance", da bi "sprečila širenje sukoba po celom re-

---

¹ Citirano iz: <http://www.csis.org/hill/ts100997.html>.

² "Vašington treba da bude u poziciji da može da se suprotstavi svakom širenju ruskog uticaja u regionu." Takav stav izneo je Samuel Huntington (Huntington, S. H. "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, Vol. 78, March/April 1999, p. 47)

³ Frank T. Csongos, "NATO: Expansion – How Far, How Fast?" <http://www.rferl.org/nca/features/1999/02/F.RU.990212141514.html>.

gionu Balkana” i, konačno, da bi “zaštitila demokratiju”. To je bio presedan. U Rusiji je u to vreme bilo postavljano pitanje šta bi sve Alijansa bila sposobna da uradi u Litvaniji i Estoniji, gde ruska manjina još uvek ima ograničena građanska prava, ako se u unutrašnje poslove Jugoslavije mešala do te mere da je bombarduje pod parolom “da štiti demokratiju”. Takođe je postavljano pitanje koji su pravi razlozi stavljanja tih zemalja na spisak za članstvo u savezu.

Administracija SAD i zvaničnici NATO često pravdaju širenje NATO na Centralnu i Istočnu Evropu neophodnošću da ohrabre nove demokratije u regionu kako bi ostale na putu ka slobodnim tržištima i integraciji u Zapadnu Evropu. Ovo je samo delimično istinito, jer, po rečima profesora Dan Reiter sa Univerziteta u Emoriju, “članstvo u NATO nije i neće unaprediti demokratizaciju Evrope. Iskustvo iz vremena Hladnog rata jasno pokazuje da uključivanje u NATO nije unapredilo demokratiju u zemljama koje su njegove članice. To se nije desilo ni u tri istočnoevropske države koje su bile priznate devedesetih. Obecanje da će postati članice NATO, teško da će ubrzati proces demokratizacije u bilo kojoj od devet zemalja koje trenutno čekaju na odluku da budu primljene u članstvo”.⁴

Ruski je stav da su težnju višeg političkog rukovodstva zemalja Centralne i Istočne Evrope da pristupe NATO u velikoj meri podstakli i još uvek ga podstiču zapadni zagovornici proširivanja.⁵ Ove zemlje žele da pristupe NATO da bi ubrzale integraciju u zapadnu zajednicu, da bi se “vratile u Evropu”, ako ne na velika vrata, preko EU, onda na mala, preko NATO. Treba priznati da se lideri svih ovih zemalja i dalje plaše mogućnosti ponovne dominacije Rusije u ovom regionu, pa tako članstvo u NATO vide kao garanciju sprečavanja ove mogućnosti. Osećanje iracionalne rusofobije to podržava.

U Poljskoj, 15. juna 2001. godine, predsednik Buš je “zahtevao da se Atlantska alijansa proteže sve do granice Rusije, udubljujući se, nedvosmisleno i agresivnije nego ijedan od njegovih prethodnika, u temu koja će garantovano isprovocirati Moskvu”⁶. Pozivajući se na stalno širenje saveza, o čemu će detaljnije raspravljati sledeće godine na samitu NATO u Pragu, g. Buš je rekao da “o pitanju *kada* još uvek može da se raspravlja u okviru NATO, ali da o pitanju *da li*, ne može”. “Pošto planiramo da proširimo NATO, nijedna nacija ne treba

---

⁴ Reiter D., “Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy?”, *International Security*, Vol. 25, No. 4 (Spring 2001), pp. 41-67; citirano sa str. 42

⁵ Ovo je stav Saveta za spoljnu i odbrambenu politiku, vidi:
<http://www.svop.ru/doklad/en1.htm>.

⁶ Frank Bruni, “President urges Expansion of NATO to Russia’s Border”, *The New York Times*, June 16, 2001

(<http://www.nytimes.com/2001/06/16/world/16PREX.html>).

da bude upotrebljena kao zalag za program rada drugih. Nećemo trgovati sudbinom slobodnih evropskih naroda. Nema više Minhena. Nema više Jalti”, dodao je u svom izlaganju.

Ove reči g. Buša upućuju na istorijske činjenice i pokazuju kakvo je njegovo shvatanje novog svetskog poretka. Mnogi su se zapitali da li je američki predsednik, upućivanjem na Minhenski pakt koji je neke evropske zemlje stavio pod nemačku uticajnu sferu, izjednačio postsovjetsku Rusiju sa nacističkom Nemačkom. Drugi su, pak, smatrali da je konferencijom na Jalti stvoren poredak posle Drugog svetskog rata i da bi zato Bušova primedba mogla biti protumačena kao znak da SAD i NATO neće uzeti u obzir rusku viziju svetskog poretka u 21. veku.

U stvari, ruske primedbe nisu sprečile NATO da nedavno prime nove istočnoevropske članice. Imajući na umu da na samitu NATO 2002. godine. Alijansa može primiti nove članice, ovo pitanje će biti bolnije za Rusiju nego što se očekivalo, jer će među pozvanim zemljama verovatno biti barem jedna baltička država.

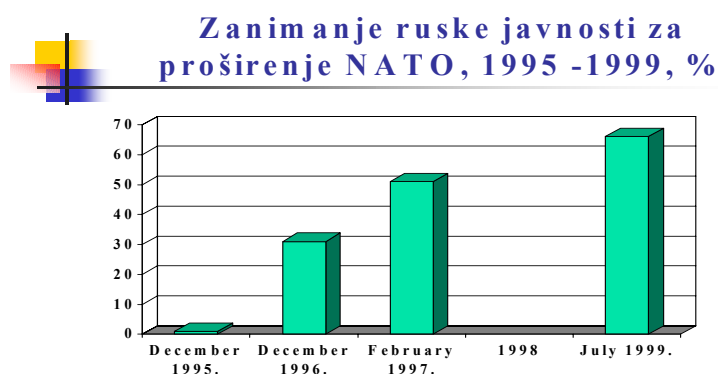
“NATO, čak i ako se širi, nije neprijatelj Rusije”, rekao je predsednik Buš. “Rusija je deo Evrope i stoga joj nije potrebna tamponzona nebezbednih država koje je odvajaju od Evrope”. Međutim, čini se da je Buš stvarno rekao da Rusija ili može da bude saglasna sa njegovom vizijom sveta ili će se naći usamljena. Time je američki predsednik priznao da dalje širenje NATO vodi novoj podeli kontinenta, koja realno može dovesti do izolacije Rusije.

Za Ruse, NATO u osnovi ostaje vojna organizacija. Međutim, ako se zanemare eventualne pretnje bezbednosti Zapadne Evrope, Rusi postavljaju pitanje koja je svrha NATO nakon okončanja Hladnog rata, šta je njen krajnji cilj i gde je granica njenog proširivanja. Mada NATO tvrdi za sebe da je uvek bio čisto defanzivna organizacija i da nije usmeren ni protiv koga, Rusi ne prihvataju takvo objašnjenje.

Ruska javnost se slaže da NATO i SAD pokušavaju da umanje uticaj Rusije u njenom “neposrednom inostranstvu”, u Ukrajini, Kavkazu i centralnoj Aziji, i smatra da je program “Partnerstvo za mir” instrument kojim se postiže ovaj cilj. Ruska elita misli da je cilj programa “Partnerstvo za mir” da uvrsti nove nezavisne postsovjetske zemlje u “strategijsko partnerstvo” sa NATO, argumentujući to pretpostavkom da glavna pretnja njihovoj nezavisnosti dolazi od Moskve i da vojna saradnja sa SAD i NATO predstavlja sredstvo za suzbijanje ove pretnje. Ruski vojni stručnjaci često program “Partnerstvo za mir” nazivaju “čekaonicom” za nacije koje žele članstvo u Savezu, a u slučaju Rusije turističkim preduzećem “vojska ka vojsci”.

Političari svih orijentacija, od komunista do liberala, ubedeđeni su da je širenje NATO ka Istoku usmereno jedino ka Rusiji.⁷ Za manje od decenije doživeli su da Poljska, Mađarska i Češka Republika, koje su bile grudobrani Rusije, postanu prva linija NATO, zbog čega Moskva, naročito nakon rata na Kosovu, zapadni Savez smatra još agresivnijim. Iza relativne saglasnosti parlamentaraca (kao i vodećih aktera spoljnje politike, izvan Državne dume) postoji čitav niz različitih stavova i ocena. Među značajnim delom nacionalista i poslanika levog krila široko je rasprostranjeno osećanje snažnog i iracionalnog neprijateljstva prema Severnoatlantskom savezu, dok mnogi članovi demokratskih partija, frakcija desnog centra i desnog krila racionalno prihvataju savremenu geopolitičku realnost.

Takođe, treba istaći da uprkos podeljenim mišljenjima o politici NATO, rukovodstva parlamentarnih političkih partija imaju zajednički stav o tome da bi za nacionalne interese Rusije kooperacija sa glavnim međunarodnim institucijama (uključujući NATO) bila korisnija, jer bi joj omogućila da se suprotstavi novim izazovima sa kojima se suočava. Istovremeno, oni glasaju za povećanje budžeta za odbranu.

Sl. 1.

Javnost Rusije iz godine u godinu pokazuje sve veće interesovanje za širenje NATO na Istok prema Rusiji (Sl. 1). U avgustu 2000. godine više od pola ruskog stanovništva (54%) složilo se da "Rusija ima razloga da se plaši zemalja NATO" (suprotno mišljenje

⁷ Trebalo bi napomenuti i da oni liberalni, demokratski i prozapadni političari, koji su sredinom devedesetih zauzeli neutralan ili čak pozitivan stav prema novoj strategiji NATO posle Hladnog rata, ne zastupaju u javnosti iste stavove nakon rata NATO protiv Jugoslavije 1999, jer se "klima" drastično promenila. Štaviše, ljudi koji sada zastupaju ove stavove nemaju nikakvu važnu ulogu u ruskoj politici.

delilo je samo 32%).⁸ To znači da je nepoverenje prema NATO još uvek prisutno i široko rasprostranjeno u ruskom društvu.

"Ideja o širenju demokratije u Istočnoj Evropi zvuči vrlo privlačno, ali to, u stvari, znači da su Rusija i njeni partneri u Zajednici nezavisnih zemalja onemogućeni da započnu političku i ekonomsku saradnju sa Evropom", izjavio je jedan od ruskih stručnjaka. Dodao je, pri tom, da Rusija treba da smatra proširenje uvredom, što pooštrava liniju podele između nje i ostatka Evrope.

Ključni nacionalni interes Rusije je da sačuva i razvije dobre odnose, ako ne i strateški savez, sa vodećim zapadnim zemljama i njihovim koalicijama. U ovom kontekstu saradnja SAD i Rusije i Rusije i NATO u borbi protiv globalnog terorizma, može biti osnova za transformaciju NATO u zajednički evropski sistem bezbednosti u koji bi neizostavno morala da bude uključena i Rusija. Ruska politika prema Zapadu, a naročito prema Evropi, ne bavi se isključivo proširenjem NATO. Ona je samo deo, mada ključni, šireg konteksta. Međutim, ako NATO ne odloži proširenje na Istok barem na nekoliko godina, čitava politika produblivanja saradnje je, najblaže rečeno, osuđena na neuspeh.

Razmatranja povodom terorističkog napada na SAD

Amerika je otkrila, septembra 2001. godine, da su njeni protivnici sposobni da je ugroze kada god zažele. U narednom delu teksta biće iznete reakcije ruske javnosti povodom ovih događaja.

Tragični događaji od 11. septembra podelili su *Državnu dumu* (Donji dom ruskog parlamenta) na nekoliko tabora. Intenzivne rasprave vodile su se oko toga da li Rusija treba da učestvuje u eventualnim osvetničkim udarima SAD. Postignuta je saglasnost oko toga da se ne učestvuje u vojnim akcijama, ali da se pruže obaveštajni podaci i druga pomoć. Predsedniku je pružena moralna i politička podrška, ali ne i sloboda da uvede naciju u novi rat. Stavovi parlamentarnih partija i stranaka prema SAD i NATO odredili su podelu Državne dume. Iza zauzetih pozicija stoje i ideološke razlike.

Lideri Saveza snaga desnog krila (SPS – Soyuz Pravich Sil), partije prozapadne orijentacije, zalažu se za blisku saradnju sa SAD i njenim saveznicima. Boris Nemcov, vođa stranke, smatra da je ovo za Rusiju istorijska prilika da se konačno pomiri sa Zapadom.

---

⁸ Podaci ankete Ruskog centra za istraživanje javnog mnjenja (VCIOM) sprovedene avgusta 2001. (N=1.574 ispitanika); *Monitoring Objestvennogo Mnenia (Ruski posmatrač javnog mnjenja)*, Vol. 1, January-February 2001, str. 15 – 30, citirana str. 26

Grigorij Javlinski, vođa Yabloko, umerene liberalne partije demokrata, insistira na tome da rusko rukovodstvo saraduje sa Sjedinjenim Američkim Državama na razradi plana zajedničkih akcija protiv terorista. Javlinski je zahtevao od rukovodstva da detaljno razmotri sve uslove i pojedinosti potencijalnih vojnih operacija koje bi vodili sa Amerikancima i da, pri tom, osigura da raketni napadi budu usmereni samo protiv terorista, a ne protiv civila.

Lider komunističke partije, Genadi Zjuganov, kategorički se protivi svakom ovakvom predlogu. Smatra da Rusija "ne treba da bude umešana u taj rat", podsećajući na katastrofalni ishod invazije Sovjetskog Saveza na Avganistan i na deset godina rata.

Lider LDPR, Vladimir Žirinovski, deli slično mišljenje, s tim što su njegove izjave još radikalnije. Na primer, on je oštro reagovao na izjavu ruskog ministra spoljnih poslova Igora Ivanova da sve države ZND treba same da odluče da li da pruže vojnu pomoć SAD, a da Rusija, pri tom, neće vršiti nikakav pritisak na njih. "Otpustio bih takvog ministra za 24 časa", besneo je Žirinovski. Po njegovom mišljenju reči Ivanova vode kapitulaciji ruske strane. "Ni jednom američkom vojniku ne bi trebalo da bude dozvoljeno da zakorači na teritoriju ZND." "Po njihovom običaju ostali bi tu zauvek, kao što su ostali na Balkanu", dodao je.

Žirinovski je pozvao Rusiju da stane na stranu islamskog sveta: "(Sjedinjene) Države čekaju reakciju Moskve na nedavne događaje u SAD. Ukoliko Moskva stane na stranu muslimanskih zemalja, pobeđićemo. Rusija će još jednom postati svetska supersila i postaće drugi centar sveta".⁹

Zamenik lidera stranke LDPR, Aleksej Mitrofanov, bio je još radikalniji u svojim izjavama kada je rekao da umesto saosećanja sa Amerikancima, Rusija treba da proširi neophodnu pomoć talibanskom Avganistanu, jer se ova zemlja sada suočava sa humanitarnom katastrofom.

Lideri stranaka centra, kao i uvek, pratili su zvaničan stav Kremļa, optužujući međunarodni terorizam i pozivajući na oprez u slučaju vojnog reagovanja. Pozivali su na veću saradnju parlamenata u zajedničkoj borbi protiv međunarodnog terorizma.

Podrška Rusije SAD i Alijansi u celini, bila je neuobičajeno otvorena i zasnovana na borbi protiv islamskog radikalizma. Kremlj je predstavio drugi rat u Čečeniji kao borbu protiv islamskih fanatika i optužio je te snage za nestabilnost na ruskim južnim granicama.

Političari i komentatori skrenuli su pažnju na činjenicu da su tih dana ljudi u Moskvi polagali cveće ne samo kod Ambasade SAD, već i na mesta gde su pre dve godine teroristi eksplozijom uništili stambene zgrade, ubijajući nevine ljude. Ovo je, naravno, slučajna, ali sim-

⁹ <http://www.gazeta.ru/print/2001/09/19/DumaRisesfor.shtml>

bolična koincidencija. Stav Kremlja o pitanju terorizma isti je danas kao što je bio i pre dve godine. Međutim, neki su istakli i to da pre dve godine Zapad nije odgovorio na ruski poziv da međunarodna zajednica udruži napore u borbi protiv terorizma, a zapadni parlamentarci nastavili su da kritikuju ruske vlasti zbog nasilja u Čečeniji. Takođe su potencirali da postoje navodne veze između Osame bin Ladena i čečenskih pobunjenika. Ruska vlada stalno uverava da islamski terorizam, protiv koga se bori, ima svoje korene u Avganistanu.

Pozabavićemo se podacima prikupljenim anketama.¹⁰ Nekoliko dana nakon terorističkih napada u Njujorku i Vašingtonu, ruskoj javnosti bilo je postavljeno otvoreno pitanje: "UKOLIKO STE ČULI ZA TERORISTIČKE AKCIJE U SAD, MOLIMO VAS DA OBJASNITE ŠTA STE OSEĆALI TOM PRILIKOM".

Većina ispitanika (77%) odgovorila je da je osećala sažaljenje i saosećanje sa američkim narodom, kao i strah, užas, šok, indignaciju, bes, slabost, bespomoćnost i neutešnost. Na pitanje nije moglo da odgovori 14% ispitanika, a 8% ispitanika bilo je nezainteresovano ili čak obradovano ("sve je mirno, nema emocija"; "nije me briga"; "Amerikanci su se svakome zamerili "; "dobili su šta su zaslužili"; "radovao sam se što su ih zgnječili").

Ispitanicima je postavljeno i sledeće pitanje: "NEKI SU POKAZALI ZADOVOLJSTVO ŠTO SU SAD DOBILE ZASLUŽENU KAZNU. DA LI I VI TAKO OSEĆATE I, AKO JE TAKO, DA LI JE TO OSEĆANJE JAKO ILI SLABO?" Odgovarajući na ovo pitanje, 72% ispitanika reklo je da ne oseća zadovoljstvo, 7% reklo je da je njihovo zadovoljstvo veoma jako, a 15% je reklo da oseća slabo zadovoljstvo. Većina "zadovoljnih" su pristalice Zjuganova (36%).

Kao što je poznato, Vladimir Putin je bio prvi strani lider koji je izrazio saučešće američkom narodu. Trećina ispitanika rekla je da nije gledala njegovo televizijsko obraćanje (30%), dok se većini drugih ispitanika (55%) ono dopalo. Putinovo obraćanje negativno je ocenilo 8% ispitanika, a 41% njih reklo je da su bili zadovoljni zbog "pravedne kazne" Sjedinjenih Država.

Većina ruskih građana smatra da je ono što se desilo posledica politike dvostrukih standarda koju je sprovodila američka vlada, jer je SAD podržavala pokret Talibana za vreme sovjetske intervencije u Avganistanu i pomagala albansku gerilu (UČK) na Kosovu.¹¹ Postoji

---

¹⁰ Podaci ankete gradskog i seoskog stanovništva širom Rusije koju je izvršila Agencija za ustanovljavanje javnog mnjenja, sprovedene 15. septembra 2001. godine. Veličina uzorka – 1.500 ispitanika. Rezultati su bili objavljeni 20. septembra. Citirano sa Interneta pod naslovom "Plačem, jer mi je mnogo žao tih ljudi", autor A. Petrova.

¹¹ Prema izveštaju sa Interneta, nekoliko članova levičarske Nacionalne boljševičke partije, u gradu Saratovu na reci Volgi, pokušalo je da rasturi letke na

izreka sa kojom će se većina, verovatno, složiti: hrani kuće da te ujede.

Pored saosećanja sa žrtvama napada Rusi su izrazili i zabrinutost povodom načina na koji će se Sjedinjene Američke Države osvetiti. Pitali su se da li će SAD kazniti pravog krivca ili će ponovo biti više nevinih žrtava. Ruski analitičari istakli su da je potrebno sagledati ko-rene događaja koji, verovatno, leže u mržnji, rasprostranjenosti među siromašnim narodima, prema američkom imperijalističkom ponašanju i arogantnom izlaganju moći i bogatstva. Ovo je razumno stanovište – da bismo razumeli rat potrebno je da prvo sagledamo uzroke koji su do njega doveli.

Zaključne primedbe

Teško je, a možda i nemoguće dati direktan odgovor na pitanje da li se svet promenio posle 11. septembra. Sumnjam da su građani Rusije sada uplašeniji ili zabrinutiji za svoj svakodnevni život, nego što su bili pre tri nedelje.

Ni stavovi prema SAD i evropskoj politici NATO ne mogu biti promenjeni preko noći, čak i pod uticajem nedavnih dramatičnih događaja i izjava o saradnji u borbi protiv međunarodnog terorizma. Mnogi postojeći politički stavovi utiču na to da paranoja karakteristična za period Hladnog rata i dalje postoji.

Početakom devedesetih, u Rusiji je vladalo potpuno drugačije, povoljnije mišljenje o saradnji sa Zapadom u celini, naročito sa NATO i SAD. Rasprava o proširivanju NATO dovela je do povećavanja negativnih osećanja prema NATO u ruskom društvu. Možemo slobodno reći da su širenje NATO i rat NATO protiv Jugoslavije pomogli da opšte raspoloženje prema SAD i Alijansi bude promenjeno u negativnom smislu.

Razočaranje naroda bilo je izazvano pogoršavanjem zvaničnih veza između Rusije i Alijanse. Uporedo sa opadanjem sopstvenog uticaja u svetu i sa opadanjem sposobnosti da se odbrani, Rusija je sve veću aktivnost NATO na žarištima Balkana (Makedonija, Bosna, Kosovo) posmatrala sa sve većom sumnjom. Nedavno je predsednik Džordž Buš najavio da će biti nastavljeno razvijanje nacionalnog raketnog odbrambenog sistema (national missile defense system – NMD) i da će se Amerika povući iz Sporazuma o antibalističkim raketama iz 1977, bez obzira na to što se terorizam smatra najozbiljnijom pretnjom sa kojom se ona trenutno suočava. U Moskvi je Bušova odluka protumačena kao neodgovoran korak, koji može dovesti do slabljenja strategijske stabilnosti i bezbednosti u svetu. Bušova administracija najverovatnije neće

---

kojima se napad na SAD odobrava kao revanš za bombardovanje Beograda 1999. godine; uhapsila ih je lokalna policija. Izvor: [http:// www.lenta.ru](http://www.lenta.ru)

promeniti planove o stvaranju novog raketnog odbrambenog sistema i o povlačenju iz ABM sporazuma iz 1977. godine.

Administraciji SAD poznat je stav Rusije o pitanjima START-ABM. Konsultacije i dijalog u vezi sa ovim pitanjem se nastavljaju. Budućnost će, međutim, pokazati koliko su oni konstruktivni. Mada su ruski predsednik i vojni predstavnici izjavili da se ne boje plana protivraketne odbrane SAD, očigledno je da između SAD i Rusije postoji ozbiljna napetost u vezi sa ovim pitanjem. Raketna inicijativa SAD, kao i “rat protiv terorizma”, prisiljavaju ruski parlament da se više žrtvuje radi odbrane. Nesumnjivo je da i sama ideja revizije ABM sporazuma negativno utiče na javno mnjenje (Sl. 2).

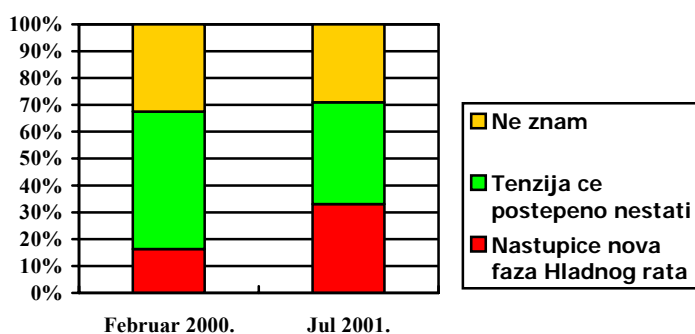

Fig. 2

Predsednik Buš ističe da je američka vojna antiteroristička akcija prevashodno stvar osвете, ali, ukoliko želi da dobije globalni rat protiv terorizma, morao bi, kao i njegov otac u persijskom zalivskom ratu, da izgradi koaliciju naroda spremnu da deluje. Kao što je poznato, administracija je već mobilisala svoje tradicionalne saveznike, partnere iz NATO, koji su sporazumom obavezani da pomognu Americi da se brani kada je napadnuta i koji su dali uverenja da će to i učiniti. G. Buš je ostvario saradnju s nekim arapskim i islamskim vladama, kao što je to činio i njegov otac, pripremajući se da izbací Sadama Huseina iz Kuvaјta. Razumljivi su pokušaji Vašingtona da na spisak partnera stavi i Rusiju, koja se i sama suočava sa ozbiljnim terorističkim pretnjama.

Oko ovog pitanja pojavljuje se neslaganje između Rusije i SAD i njenih saveznika, koji su, kao što je bio slučaj i na Kosovu, spremni da upotrebe vojnu silu i bez odobrenja UN. Kremlj polazi od pretpostavke da bi Savet bezbednosti UN trebalo da bude predvodnik međunarodnih napora u borbi protiv terorizma.¹² Rusi smatraju da je u ovom

¹² Savet bezbednosti UN usvojio je rezoluciju kojom osuđuje terorističke akte i izneo svoje viđenje tog problema. Tokom zasedanja Generalne skupštine

trenutku najvažniji cilj UN da koordinira reagovanja na nove izazove međunarodnom miru i stabilnosti i da sačini mere kojima bi u budućnosti bilo izbegnuto ponavljanje ovakvih tragedija.

Nakon napada na SAD, razlike između Rusije i SAD/NATO u pogledu upotrebe sile, naročito bez odobrenja UN, uprkos postignutoj saglasnosti oko ujedinjavanja dugoročnih napora svetske zajednice protiv terorizma, ostaju. Moramo podsetiti da su ove razlike bile primetne i tokom krize na Kosovu 1999. godine.

Iako postoje razlike u politici Moskve i Vašingtona, moramo dodati da će ovoga puta Rusija sigurno morati da bude na strani SAD. Prvi put nakon napada NATO na Jugoslaviju 1999. godine, ruski zvaničnici govore o duhu zajedništva sa Sjedinjenim Američkim Državama i američkim narodom kao o prirodnoj stvari. Rusija nije izrazila samo najiskrenije saučešće povodom tragedije¹³ koja se dogodila stanovnicima Njujorka, Vašingtona i cele Amerike, već je spremna, kako je izjavio predsednik Vladimir Putin, i da pruži izvesnu pomoć u "ratu protiv terorizma". Rusija polazi od pretpostavke da je nedavni akt međunarodnog terorizma bio izazov ne samo Amerikancima, već i čitavom čovečanstvu. Stoga i odgovor na ovaj izazov, kako smatraju Rusi, mora biti zajednički.

Vitalni interes Rusije je da pripada evropskom (evroatlantskom) kolektivnom bezbednosnom sistemu. Zbog toga je ona odlučna da nastavi pokušaje stvaranja globalnog sistema bezbednosti, koji bi trebalo da odgovori na nove realne izazove miru i stabilnosti.

Možda bi SAD trebalo da napravi neki praktični korak kojim bi uverila rusku vladu i javnost da je konačno napustila strategiju konfrontacije. G. Buš otvoreno podržava uključivanje baltičkih država u NATO. Možda bi taj praktičan korak SAD bio uzdržavanje od širenja članstva NATO na države bivšeg Sovjetskog Saveza do 2005. godine.

Ako napad ekstenzivne terorističke ćelije na Ameriku označava početak Trećeg svetskog rata, nije rano razmišljati o tome šta bi mogle da budu dugoročne geopolitičke posledice novog rata. On bi mogao stvoriti nove poretke i podele, baš kao što su to učinili I i II svetski rat.

Odgovor na pitanje kako bi to izgledalo zna samo budućnost. Jasno je jedino da je veoma teško promeniti odnose među nekadašnjim rivalima bez pokušaja da se promeni svest ljudi na obe strane.

UN, koja je otvorena septembra 2001. godine, trebalo bi da bude održan sastanak ministara inostranih poslova zemalja članica Saveta bezbednosti. Na ovom sastanku naročito će biti istaknuto pitanje borbe protiv međunarodnog terorizma.

¹³ Putin je 13. septembra u 12 sati objavio minut ćutanja u celoj zemlji kao znak žalosti za žrtvama ove tragedije. Nacionalne zastave širom zemlje bile su spuštene na pola koplja.

DRUGI DEO

Michael Pugh*

Građansko društvo i sektor bezbednosti

*“Reforma sektora bezbednosti
je suviše ozbiljan posao da bi
bio prepušten vojnicima.”*

(uz izvinjenje Žoržu
Klemensou)

Uvod

U idealnom sistemu civilno-vojnih odnosa, razdvajanje snaga, politički pluralizam i angažovanje građanskog društva, predstavljaju neophodne uslove za nepolitizovanu vojsku i nemilitarizovano društvo. Prema onome što zastupaju mnogi istraživači, na promenu operacija oružanih snaga utiču struktura, pravila i politika obuke, ali najteže i najvažnije je izvršiti promenu mentaliteta vojske, njihovih političkih gospodara i društva u punoj slobodi.¹ Ovo zahteva “transformaciju” civilno-vojnih odnosa, a ne samo “reformu” struktura.

U reformi sektora bezbednosti društava u tranziciji naglasak treba staviti na sledeće oblasti:

- reformu uniformisanih grana bezbednosti i obuke parlamentara i civilnih činovnika;
- podršku uspostavljanju struktura odgovarajuće civilne kontrole nad vojskom;
- obuku pripadnika vojske u oblasti međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava;

---

* Dr, Direktor Centra za međunarodne studije Univerziteta u Plimutu u Velikoj Britaniji

¹ Wolfgang Manig, “Problems of Transformation of the Defence Establishments in Central and Eastern Europe”, in: Wilfried von Bredow, Thomas Jäger and Gerhard Kümmel (eds), *European Security* (Basingstoke: Macmillan, 1997), p. 25. Ovaj rad se oslanja na dalja istraživanja sa Neilom Cooperom, “Security-sector transformation in post-conflict societies”, for the Centre for Defence Studies, London.

- jačanje nacionalnog parlamentarnog nadzora bezbednosnog aparata.

Međutim, reforma ovih oblasti ne mora obavezno da utiče na rešavanje vojno-socijalnih pitanja. Kao i druge bivše socijalističke države, Jugoslavija već ima povoljne uslove za sprovođenje reforme, pa čak i za transformaciju.

Strukturalna i ideološka nasleđa

Pravo Partije da vrši kontrolu nad vojskom nije značilo da su civili stvarno odgovorni za nju. Vojska je bila uvedena u Partiju. U glavnim političkim telima, koja donose odluke u vezi sa bezbednošću, vojska je imala monopol nad stručnošću, a civilna stručnost je nedostajala, pa je tako ona vršila kontrolu sama nad sobom.² Bez obzira na to, u sprovođenju reforme i u transformaciji, Jugoslavija ima izvesne prednosti.

Vojska se prilagodila principima političke kontrole i političke subordinacije kakvu je opisivao Klauzevic. Zaista, primećuje se da čak i u delovima Evrope gde vojska ima veliki uticaj na bezbednosnu politiku ili se koristi za unutrašnju represiju, postoji manje primera vladavine vojske i pretorijanizma (intervencija u politici), nego što je to slučaj u nekomunističkim ili antikomunističkim državama (Brazil, Argentina, Peru, Čile u Latinskoj Americi, zatim u Turskoj, Pakistanu, Indoneziji, Tajlandu i mnogim mestima u Africi). Princip kontrole Partije nad vojskom, iako u svakodnevnoj praksi odstupa od civilne kontrole, postao je deo kulture i ideologije civilno-vojnih odnosa koji može biti prihvatljiv u vreme kriza (uz izuzetak Poljske i možda Rumunije). Vladavina vojske svuda se smatra nelegitimnom. Institucionalizovana civilna nadmoć zasnovana je na: a) saglasnosti o tome gde leži legitimni suverenitet, b) saglasnosti o procesima donošenja političkih odluka, uključujući procedure političke sukcesije i c) mogućnosti civilnog sektora da odbrani svoja prava legalnim sredstvima.³

Međutim, kultura civilne nadmoći ne mora obavezno da znači uspešnu transformaciju stavova. Civilna kontrola može biti vršena radi ličnih ili partijskih interesa i radi suzbijanja političke opozicije. U Hrvatskoj se, na primer, za vreme dok je Franjo Tuđman bio predsednik od vojnog osoblja i oficirske klase zahtevalo da budu članovi Tuđmanove Hrvatske demokratske zajednice ili će biti otpušteni.

Ni vojni profesionalizam ne garantuje da će doći do transformacije. Prema mišljenju Semjuela Hantingtona, moguće je, pozivajući se

² Manig, "Problems of Transformation", pp. 26-27; S. E. Finer, *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics* (London: Pall Mall, 1962), p. 226

³ S. E. Finer, *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics* (London: Pall Mall, 1962), p. 226

na koncepcije “legitimiteta” i “profesionalizma”, promeniti shvatanja i vojsku držati izvan politike.⁴ Međutim, “profesionalizam”, umesto da bude shvaćen kao prihvatanje političke kontrole, može biti protumačen i kao lojalnost nekom višem autoritetu, kao što je, na primer, “nacija”. U mnogim državama u kojima je opasnost od državnog udara velika, nacionalizam i potreba za jakim centralnom upravom obezbedili su pozlaćene pozivnice za intervenciju vojske.⁵ Štaviše, kako je Elis Hilz kada je u pitanju civilna policija primetila, standardi profesionalizma zavise od kulture i često su zasnovani na veštini i statusu, umesto da budu povezani sa moralnim izborom.

Zajednica politike bezbednosti

Promena civilno-vojnih mentaliteta zahteva nešto više od strukturalne reforme. Ona zahteva kulturu civilne nadmoći i oslanjanje na profesionalizam, kao i stvaranje zajednice bezbednosne politike koja prevazilazi vojsku i političare.

Da bi pristup transformaciji civilno-vojnih odnosa bio uokviren, važno je zapaziti razliku između:

- civilne kontrole i upravljanja koje, pravom i procesom formalnog donošenja odluka, utvrđuje ustav i
- civilno-društvenog angažovanja koje je, uglavnom, stvar političke i društvene mobilizacije.

Ovo, međutim, nisu prave razlike, jer se mobilizaciji civilnog društva može dati i oblik reforme ustava. Na primer, nakon što je Slovenija postala nezavisna, sudovi koji slušaju zahteve za oslobađanje od vojne obaveze imaju ustavnu obavezu da u spisak porotnika uključe predstavnike NVO, kao što su mirovnjaci.

Međutim, najveće dostignuće civilnog društva je stvaranje svesti o pitanjima, raspravama i opcijama bezbednosne politike. Angažovanje Jugoslavije u ovom procesu predvodi, od 1995. godine, Centar za civilno-vojne odnose. Jedan od njegovih glavnih zadataka je “da podstakne profesionalno i političko interesovanje građana, njihovih udruženja, političkih partija, parlamentarnih i državnih organa za savremeno uređenje civilno-vojnih odnosa”.

---

⁴ Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: the Theory and Practice of Civil–Military Relations* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957), p. 74

⁵ Finer, *The Man on Horseback*, p. 210

Podrška građanskom društvu

Koncepcija građanskog društva je, međutim, neprecizna i teška za razumevanje. Ona može biti definisana kao oslobađajuća politička alternativa autoritarizmu – “tamo gde progresivne vrednosti i politička praksa mogu da budu povezane, mogu biti stvorene antihegemonističke institucije”.⁶

Nisu sva nevladina udruženja “progresivna”. Neka, naravno, mogu biti rasistička, nasilna ili, kao mafija, ilegalna. Nije postojanje građanskih udruženja ono što ojačava građansko društvo, već njihova svrha i stepen slobode rada imaju tu ulogu.⁷ U kontekstu reforme sektora bezbednosti, civilne grupe mogu biti korisne ukoliko podstiču (odozdo na gore) demokratske procese za izgradnju poverenja, saradnje, kompromisa, uključivanja i pluralizma.

Angažovanje građanskog društva može da podrazumeva finansiranje obuke, radionica i savetovanja, kao i obezbeđivanje pravne građe. Može podrazumevati i pružanje finansijske pomoći emisijama ili publikacijama, na primer, specijalnim brojevima časopisa, koji uključuju poglede neuniformisanih komentatora. Pomaganje lokalnim NVO da izlože svoje stavove o pitanjima kao što su oslobađanje od vojne obaveze i donošenje zakona o slobodi informisanja i dobrobiti vojske spada, takođe, u ovo angažovanje.

Primere ovakvog delovanja možemo pronaći i u stranim razvojnim politikama. Razvojna politika Velike Britanije, na primer, obuhvata ideju da:

*Glasovi siromašnih mogu biti ojačani pružanjem podrške onim delovima građanskog društva koji siromašnima pomažu da se organizuju kako bi uticali na one koji donose odluke. (...) Unapređivanje delotvornih i uključenih sistema uprave, obuhvatajući odgovorni sektor bezbednosti, predstavlja osnovno ulaganje u prevenciji nasilnog sukoba.*⁸

Specifični i drugi programi Velike Britanije u Africi obuhvatili su:

---

⁶ J. Gershman and W. Bello, navedeno u: Michael Edwards and David Hulme, *Non-Governmental Organisations – Performance and Accountability: Beyond the Magic Bullet* (London: Earthscan, 1995), p. 35. Vidi i Robert Cox, “Civil Society at the Turn of the Millennium: Prospects for an Alternative World Order”, *Review of International Studies*, vol. 25, no. 1, 1999, pp. 3-28

⁷ Peter Uvin, *Aiding Violence: The Development Enterprise in Rwanda* (Hartford, CT: Kumarian Press, 1998), pp. 164-79

⁸ UK Department for International Development, *Eliminating World Poverty: Making Globalisation Work for the Poor*, White Paper on International Development, Cm 5006 (London: The Stationery Office, December 1999), pp. 25, 27-28, paragraphs 58, 59, 71, 77

- inicijativu Holandije u Maliju kada su angažovane organizacije građanskog društva da bi oblikovale pravila ponašanja u vezi sa ulogom sektora bezbednosti u društvu;
- britansko finansiranje obezbeđivanja pravne građe i obuke za NVO i profesionalne organizacije kako bi poduprle reformu i širi pristup pravnih sistema u Ruandi;
- pomoć Finske i Švedske projektima NVO u Africi vezanim za obrazovanje i donošenje političkih programa u oblasti demokratije i ljudskih prava i
- norveško i britansko finansiranje seminara i obuke istraživača o demokratizaciji i o pitanjima odbrane u Južnoj Africi i Zimbabveu.⁹

Uopšteno gledano, Jugozapadna Evropa je daleko modernizovanija od Afrike, ali nivo civilne stručnosti ili interesovanja za politiku odbrane i bezbednosti često je krajnje nizak.¹⁰ Shodno tome, veća ulaganja treba usmeriti ka uvođenju onih procesa koji smanjuju mogućnost militarizacije društava i udaljavanja vojske od društva. Jugoslavija ima razvijeniju zajednicu politike bezbednosti nego, na primer, Albanija. Ipak, ulaganja u Jugoslaviji mogu biti upotrebljena da bi bila dobijena najšira moguća podrška za definisanje novih vojnih funkcija i doktrina bezbednosti.¹¹

Uloge i izvori građanskog društva

Grupe koje se bore za prava žena, medijski stručnjaci, istraživači i profesionalci (na primer, zdravstveni radnici) mogu da daju značajne doprinose oblikovanju i sprovođenju politike.¹² Oni mogu biti angažovani u raspravama o propisima vezanim za oslobađanje od vojne obaveze, politiku mobilizacije i prava na dobrobit vojnog osoblja.

Radnici u javnim službama i organizacijama Crvenog krsta/polumeseća, na primer, mogli bi biti uključeni u oblikovanje pravila o upravljanju vojnom i civilnom pomoći u slučaju elementarnih nepogoda i opa-

⁹ Malcolm Chalmers, *Security Sector Reform in Developing Countries: An EU Perspective*, Conflict Prevention Network for Saferworld, January 2000, pp. 11-12

¹⁰ Vidi Biljana Vankovska-Cvetkovska, "Between the Past and the Future: Civil-Military Relations in the Balkans", *Sudost-europa*, vol. 48, nos 1-2, 1999, p. 36

¹¹ UK Department for International Development, *Poverty and the Security Sector*, p. 4

¹² Kåre Lode, "The Peace Process in Mali: Oiling the Works?", *Security Dialogue*, vol. 28, no. 4, 1997, pp. 409-24; Mari Solheim, "Microdisarmament in Mali: Single Success or Model for the Future?", neobjavljena magistarska disertacija, University of Southampton, 1999

snosti. U vojnoj pomoći civilnim vlastima, u nepolitičkim civilnim opasnostima, leži znatan potencijal za transformaciju. Kritika ponašanja turske vojske nakon zemljotresa u avgustu 1999. pokazuje kako propuštanje pružanja efikasne pomoći u slučaju elementarne nepogode može pokvariti reputaciju i kredibilitet vojnih institucija.

Možemo identifikovati tri kategorije organizacija: organizacije veterana, obrazovne grupe i funkcionalna udruženja.

Organizacije veterana. Ove grupe mogle bi da budu veoma zainteresovane za vojne poslove, ali se one u svojim ciljevima i zadacima međusobno veoma razlikuju. One nemaju nasleđenu predispoziciju da usvoje transformativne pristupe. Organizacije veterana ne moraju biti zainteresovane za depolitizaciju vojske ili za zaustavljanje bilo kakvih pretorijanskih političkih aspiracija koje vojska može imati. Neke od njih predstavljaju vojne grupe ili paravojne jedinice u rezervi, a druge su priznale civilno prvenstvo, ali su u velikoj meri partizanske. Međutim, ove druge više ističu dobrobit i zapošljavanje bivših vojnika i mogle bi u velikoj meri da kritikuju tajnost i beskompromisnost u vojnim institucijama. Njihov potencijal bi trebalo istražiti.

Obrazovne i intelektualne grupe. Kursevi i istraživački programi u okviru akademskog/obrazovnog sektora o pitanjima, koja se kreću od vojne istorije do reagovanja na elementarne nepogode, predstavljaju značajan izvor rasprave i međusobno osporavajućih teorija. Postojanje instituta koji proučavaju vojnu politiku, strategiju i odbranu je prepoznatljiva karakteristika mnogih društava. Oni mogu da budu bliski preovlađujućoj vojnoj kulturi, neodoljivo realističkih pogleda i mogu da zavise od kultivisanosti vladinih političara, ali često zauzimaju i provokativnu liniju. NVO koje se bave borbom i/ili savetovanjem mogu predstavljati jasnu alternativu postojećoj vojnoj politici. U jednom zanimljivom i uspešnom eksperimentu sprovedenom u Južnoj Africi, NVO su, od sredine devedesetih godina, bile angažovane u pravljenju Bele knjige o mirovnim operacijama zemlje (1999).¹³

Funkcionalna udruženja i dobrovoljne grupe. Grupe koje imaju direktnu ili indirektnu ulogu u formiranju javnog mnjenja o vojnim pitanjima obuhvataju:

- sindikate i radnike koje pogađaju povećanja potrošnje za vojsku i industrijalizaciju;
- grupe žena koje pogađa mobilizacija i demobilizacija vojnika;
- crkva i dobrotvorne grupe koje zanimaju humanitarni, moralni i filozofski aspekti bezbednosne politike;
- ekološke grupe koje su zainteresovane za zaštitu ili upravljanje područjima na koje utiče vojno zagađivanje ili obuka;

---

¹³ Rocky Williams, "South African Policy and Practice in Peace Missions", *International Peacekeeping*, vol. 7, no. 3, Autumn 2000, p. 88

- medijske organizacije i novinari koji imaju obavezu istraživačkog izveštavanja i
- grupe koje se bore za ljudska prava, kao što su ogranci organizacije Amnesty International, forumi lokalnog stanovništva i forumi lokalne skupštine Helsinškog odbora.

Zaključak

Demokratska udruženja građanskog društva menjanjem postojećih mentaliteta mogu uticati na transformaciju. Ovo ne treba da bude ograničeno na nadzor nad budžetom i vršenjem dužnosti, već može da obuhvati i razvoj struktura i propisa. Uloga grupa građanskog društva bila bi u posredovanju između šireg društva i institucija odbrane o pitanjima bezbednosti. One društvu mogu da približe vojna pitanja i da oslušnu zanimanje društva za institucije odbrane. Takvo prenošenje znanja može biti vršeno i drugim sredstvima, kao što su zvanične izjave, izveštaji vojne štampe i izbor parlamentaraca koje zanimaju pitanja bezbednosti. Međutim, zvanične izjave predstavljaju samo početak dijaloga, izveštajima štampe lako se može manipulirati, a parlamentarce biraju svakih nekoliko godina i oni obično ne posvećuju mnogo vremena pitanjima odbrane (osim učestvovanjem u stalnim komisijama).

Očigledno je da do transformacije ne može doći bez čvrste ustavne osnove, sistema odgovornosti, koncepcije slobode informisanja i stepena saglasnosti o onome što treba, iz strateških razloga, da bude čuvano u tajnosti. Međutim, neophodno je postići određeni nivo razumevanja društva za pitanja bezbednosti, kao i spremnost vojske da prihvati uticaj socijalnih promena i građanskog društva. Za to je potreban iskren dijalog, u kome se o pitanjima raspravlja na razuman način i dozvoljava konstruktivna kritika. Tek tada će biti moguće izgraditi zajednicu politike bezbednosti koju će svi poštovati i koja će postati deo transformacije.¹⁴

---

¹⁴ James Gow and Carole Birch, *Security and Democracy: Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe*, London Defence Studies No. 40 (Centre for Defence Studies, King's College: London, 1997), p. 10

Marc Houben*

“Učenje medveda da igra”

Uvod

Oružane snage Holandije su se 1989. godine sastojale od 100.000 ljudi, od kojih je 45.000 bilo regrutovano. Velike vojne jedinice bile su, za vreme Hladnog rata, raspoređene na nemačkoj ravnici naspram izvesnog broja ruskih motorizovanih pešadijskih pukova. Budžet za odbranu činio je 2,6% ukupnog društvenog proizvoda. Do kraja veka, Holandija je smanjila budžet odbrane za 20%, ukinula mobilizaciju – de facto, ali ne i formalno – i smanjila ljudstvo u oružanim snagama na 60.000 pripadnika. Nove zvučne reči bile su fleksibilnost, mobilnost i brza reakcija.

Ovo nije tipično holandski izum, jer je većina oružanih snaga u zapadnoevropskim zemljama prošla ili još uvek prolazi kroz proces transformacije koji je: a) sličan i b) podstaknut događajima u i nakon 1989. godine. Nemačka je od 1989. gotovo prepolovila svoj budžet za odbranu i smanjiće brojno stanje ljudstva svojih oružanih snaga do 2004. godine sa 470.000 na oko 282.000 (sa 80.000 regruta), ukoliko se planovi ministra odbrane Šarpinga u potpunosti ostvare.

Ukoliko se uporede promene i iskustva koje su zapadnoevropske zemlje (članice NATO i one koje to nisu) imale i sa kojima tek treba da se suoče, ne iznenađuje činjenica da one imaju mnoge zajedničke karakteristike i iskustva u procesu transformacije. Zemlje u kojima je proces transformacije pri kraju su Velika Britanija, Francuska, Holandija i Danska. Belgija i Norveška su stigle do sredine procesa, a Nemačka ga je tek započela.

Cilj ovog članka je da budu napravljene neke generalizacije u vezi sa fundamentalnim promenama i izazovima sa kojima se suočavaju oružane snage u mnogim zapadnoevropskim zemljama od 1989. godine. U ovom članku iznet je predlog klasifikacije ovih promena u tri različite grupe: 1) fundamentalno pomeranje u *orijentaciji*, odnosno perspektivi oružanih snaga; 2) sve veća *mobilizacija* resursa (uključu-

---

* Dr, Naučni istraživač, Centar za evropske političke studije, Brisel

jući i mobilizaciju političke volje i suštinski smanjeno vreme reakcije) i 3) revizija budžeta za odbranu i krupna *reorganizacija* radi prilagođavanja novim okolnostima. Ove grupe su uvek međusobno povezane, a ponekad se i delimično preklapaju.

Promena orijentacije

Ministar odbrane Rudolf Šarping izjavio je da će samo “potpuna promena orijentacije” Bundeswehra moći da zadovolji potrebe u sledećih 10-15 godina. Termin “orijentacija” se uglavnom koristi da označi usmerenje. Krećući se kroz planine, čovek mora stalno da se orijentiše, odnosno mora da nađe svoj put preko terena. U tekstu ću termin “orijentacija” koristiti sa značenjem “perspektive” ili pogleda na okruženje, ali ne isključujući, pri tom, konotaciju usmerenja. Ori-jentacija podrazumeva određeni pogled na svet, okolinu, viđenje sebe i svoje uloge i odgovornosti u svetu. Ovim usmerenjem dominira introspekcija.

Zastupam stanovište da su ljudi i organizacije na mnogo načina povezani sa svetom koji ih okružuje. U slučaju oružanih snaga, može se čak reći da je vidljivi aspekt ove veze to što “biće”, odnosno identitet oružanih snaga predstavlja *odraz* njihovog okruženja. Armija je zamišljena kao reaktivni instrument, čija je primarna uloga da odbrani i zaštiti. Njena sredstva i metode uslovljene su protivničkim i neprijateljskim okruženjem. U tom smislu, fundamentalne promene u okruženju, odnosno kontekstu oružanih snaga, u velikoj meri određuju vrstu promena koje treba da se dogode *u okviru* oružanih snaga. Određuju, takođe, i uticaj koji takve promene mogu da imaju na identitet ili “samoopažanje” ovih oružanih snaga.

Upoređivanjem iskustava jednog broja evropskih zemalja, uočavamo da su oružane snage u Zapadnoj Evropi napravile pomak u orijentaciji: 1) od *neprijateljske* ka *kriznoj* orijentaciji; 2) od *teritorijalne* ka orijentaciji koja se zasniva na *ekspediciji* i 3) od *odbrambene* ka aktivnoj bezbednosnoj taktici.

Od neprijateljske ka kriznoj orijentaciji

Uslovljenost armije neprijateljem postaje jasna onda kada se neprijatelj izgubi. Odmah nakon 1989. godine u Evropi su se pojavila mišljenja da je glavni razlog postojanje armija nestao i da stoga potrošnja za odbranu treba da bude smanjena, a “dividenda za mir” isplaćena. U većini zemalja “dividenda za mir” je zaista i isplaćena, ali to nije bilo sve. U mnogim zemljama oružane snage su zapale u duboku krizu. Postavlja se pitanje šta se i zašto, u stvari, dogodilo.

Orijentacija oružanih snaga pre 1989. godine bila je uglavnom određena kolektivnim neprijateljem. Neprijatelj je imao lik i oružje. Taj neprijatelj je 1989. godine odjednom prestao da postoji. Važan, ali često zanemarivan efekat nestanka neprijatelja radikalno je promenio kontekst oružanih snaga, a takođe je imao i fundamentalan uticaj na identitet i samoviđenje oružanih snaga. Oružane snage su sebe definisale i identifikovale kao biće *protiv* drugog subjekta. Neprijatelj im je bio potreban da bi potvrdile svoj identitet. Kada je neprijatelj "izgubio lik", identitet i samoviđenje oružanih snaga u Zapadnoj Evropi zapalo je u krizu. U suštini, kriza koju je preživljavala većina oružanih snaga bila je egzistencijalne prirode.

"Slika neprijatelja" je tada zamenjena neutralnim terminima kao što su "pretnje" i "rizici". Po rečima višeg službenika Ministarstva odbrane SAD "više se ne suočavamo sa medvedom u šumi, već sa mnoštvom zmija u močvari". Rizici su nepoznati, apstraktni, bezlični, gotovo bez identiteta. Rizik je događaj koji može negativno da utiče na bezbednosnu situaciju, a može se dogoditi potpuno nepredviđeno ili slučajno. Kada postoji pretnja koja isključuje slučajnost, onda to znači da postoji namera ili spremnost na povređivanje.

Pitanje je kako se to ispoljava kada dođe do definisanja uloga oružanih snaga. Društvo se može osigurati protiv rizika i u mnogim slučajevima oružane snage shvata kao neku vrstu svoje polise osiguranja. Međutim, pitanje je šta će se desiti ako ta polisa osiguranja više nije ona prava polisa.

Od teritorijalne ka ekspedicionoj orijentaciji

Teritorijalna orijentacija podrazumeva uverenost da bezbednost države leži u njoj samoj. To jest, bezbednost države mora se braniti na granicama, a zemlja mora biti spremna da izvrši tu dužnost. Najbolji primer ove orijentacije su oružane snage tipa "branilaca doma" kakve postoje u Norveškoj i Danskoj. Drugi primer su istureni odbrambeni objekti NATO čije su oružane snage, za vreme Hladnog rata, bile spremne da zaustave ruske motorizovane pešadijske pukove na nemačkoj ravnici.

Krize koje su izbile na Balkanu devedesetih godina imale su značajan uticaj na međunarodnu političku i ekonomsku stabilnost, a time i na relativno udaljene zemlje trećeg sveta. Teorije haosa i nelinearnosti ustupile su mesto strategijskom promišljanju i odbrambenom planiranju. Iskustva devedesetih godina dovela su u mnogim evropskim zemljama do čvrstog uverenja da je nacionalna bezbednost, u izvesnim slučajevima, morala da bude branjena na hiljade milja od kuće. Izjave norveških službenika da su njihove snage, u stvari, branile norvešku bezbednost na Balkanu ili na Srednjem Istoku, služile su kao objašnjenje njihove pune angažovanosti na ovim žarištima.

Zemlje sa tradicionalno jakim osećanjem “domovine” organizovale su, shodno tome, jake braniocne domovine koji su imali taktičku mobilnost, ali ne i sredstva za strateški uspon. U doba Rimljana teško naoružanje vojnika predstavljalo je *impediment* – prepreku brzom kretanju. Devedesete su pokazale da je teško, statično naoružanje postalo savremeni *impediment* novim zahtevima mobilnosti i fleksibilnosti i dugoročnim rešenjima, a to se odrazilo na zamenu teških tenkovskih jedinica lakšim, mobilnijim i fleksibilnijim. Naoružanje i transportna sredstva kojima se zadovoljavaju ovi novi zahtevi obuhvataju oklopne transportere namenjene prevozu ljudstva (taksije na bojištu), velike transportne avione i brodove i borbene helikoptere.

Od odbrambene ka aktivnoj bezbednosnoj taktici

Taktika oružanih snaga je pre 1989. godine bila *odbrambena*, na nivou deklaracija, ali i po strategijama, doktrinama i opremi. Većina vlada se sada opredelila za *aktivnu* bezbednosnu politiku. Ovo nameće pitanja šta je to aktivna bezbednosna politika i po čemu se ona razlikuje od odbrambene bezbednosne politike. Bezbednosne strategije tradicionalno su klasifikovane u tri različite kategorije: odbrambenu, napadačku ili strategiju zastrašivanja. Odbrambena strategija je strategija sprečavanja i otpora i bavi se rešavanjem problema. Napadačka strategija stvara problem, aktivna je i usmerena protiv neke strane. Aktivna bezbednosna politika je politika angažovanja i bavi se sprečavanjem da problem preraste u krizu.

Podržavati koncepciju aktivne bezbednosne politike znači razlikovati “direktnu” i “indirektnu” bezbednost. Odbrana političkog suvereniteta zemlje ne mora uvek da se podudara sa odbranom teritorijalnog integriteta zemlje. Braniti bezbednost određene zemlje ne znači uvek i odbraniti teritoriju svoje domovine. Istinita je, takođe, postala i ideja da se bezbednost, na primer, Danske i Norveške može i mora štiti i van njihovih teritorija, na primer, na Balkanu. Nenameravano ili neočekivano izlaženje iz konflikta, više izbeglica nego što zemlja može da podnese, destabilizujuće ekološke napetosti predstavljaju indirektnu pretnju bezbednosti.

Mada ovo, u principu, može da zvuči prihvatljivo, praktični problemi u pridobijanju domaćih birača su ogromni. Odgovornost svakog političara je da odgovori na pitanja kada bi se trebalo angažovati u ratovima drugih naroda, koliko daleko bi se moglo ili trebalo ići i koliki rizik bi mogao biti preuzet. Odgovore je sve teže pronaći. Aktivna bezbednost, sa jedne strane, može da vodi u političke avanture, a sa druge, može da stvori suviše problema koje zemlja nije u stanju da podnese kao pravedan teret.

Od instrumenta konfrontacije ka instrumentu integracije

Oružane snage transformisale su se od instrumenta konfrontacije u instrument integracije. Cilj ovako promenjenih oružanih snaga je angažovanje novih učesnika u evropskoj bezbednosti i transatlantskoj saradnji. Strategiju saradnje, koju nazivamo "kooperativnom bezbednošću", određuje uverenje da je na podregionalnom nivou moguće dopuniti i razraditi osnovne aktivnosti bezbednosne politike. Kooperativna bezbednost treba još da doprinese i sistemu suverenih, stabilnih i demokratskih država sa jednakim pravima, razvoju odnosa saradnje i međusobnog podržavanja u kojima i vojne odnose treba da karakteriše saradnja i transparentnost, naročito između strana koje mogu da dođu u sukob. Takođe, treba da doprinese podregionalnim modelima saradnje koji su povezani sa spoljnim svetom mrežom odnosa. Internacionalizacija oružanih snaga sama po sebi predstavlja bezbednosnu političku dobit, jer smanjuje rizik renacionalizacije evropske bezbednosti.

Mobilizacija

Zvuči paradoksalno činjenica da su rast i širenje nuklearnog naoružanja pokrenuli proces demilitarizacije društva. Tehnologija je zamenila ljudsku radnu snagu. Elektronsko ratovanje postalo je posao tehničara. Koncentracija naoružanja potrošila je resurse novca, tehnologije i znanja, ali je i omogućila demobilizaciju i povećanje stepena civilnosti društva.

Citat Ulriha Beka (1998, p. 147) uočava antitezu pokreta čiji smo svedoci bili tokom devedesetih godina. Mogu biti identifikovane tri različite kategorije mobilizacije: 1) mobilizacija *resursa*, 2) mobilizacija *vremena* i 3) mobilizacija *društvene i političke volje*.

Mobilizacija resursa

Za vreme Hladnog rata oružane snage raspolagale su tzv. mobilizacionim kompleksima, koje su činili tenkovi, artiljerija, municija, avioni itd. Čuvani su u posebnim uslovima da bi mogli biti aktivirani na prvi znak pojačane napetosti. Rekruti su ponovo bili pozivani, mobilisani, naoružavani, dodatno opremani i bila im je obnavljana obuka. Da bi mehanizovana brigada (uključujući i vojnike) bila mobilisana, bilo je potrebno i do šest nedelja. Sve ono što je za akciju devedesetih godina bilo potrebno u velikoj meri premašilo je količinu raspoložive borbene tehnike.

Tokom godina, resursi mobilisani za trenutnu akciju, tj. tip i broj borbene tehnike i vojske, porasli su, kako u procentu, tako i u ukupnom broju.

Rasprava o *profesionalizaciji* oružanih snaga mora da uključuje i pitanje mobilizacije. Preduslov za brzu reakciju "bez pitanja" je postojanje pouzdanog i profesionalnog korpusa vojnika. Ovo je, u stvari, značilo transformaciju vojske – od regruta ka profesionalnom vojniku. Holandija je ukinula regrutaciju 1996, Belgija 1997, a Francuska 1998. godine. Norveška i Danska smatraju regrutaciju osnovnim stubom svojih odbrambenih sistema, ali svakom regrutu garantovan je status profesionalnog vojnika. Nemačka ne može da ukine regrutaciju jer veliki broj lica odbija da služi vojsku, ali ipak ispunjava svoje nacionalne dužnosti u svim vrstama alternativnih službi. Zemlja će imati mnogo muke da reformiše ceo sistem.

Mobilizacija vremena

Brzina je, pored mobilnosti i fleksibilnosti, bila jedan od ključnih faktora uspeha oružanih snaga tokom devedesetih godina. Tokom te decenije vreme potrebno da se oružane snage pripreme za akciju značajno je bilo smanjeno. Tokom Hladnog rata očekivalo se da će koncentrisanje neprijatelja trajati barem nekoliko meseci, što bi Zapadu pružilo dovoljno vremena da desetine hiljada regruta pozove u svoje mobilizacione stanice, opremi ih i ponovo obuči. Danas većina oružanih snaga mora da bude transformisana u snage za brzo i neposredno reagovanje (Rapid and Immediate Reaction Forces). Ovaj tip snaga postojao je i za vreme Hladnog rata i zvao se Snage za brzo reagovanje (Quick Reaction Forces). Tada su piloti u eskadrilama lovačke avijacije praktično sedeli u svojim avionima, spremni da polete u slučaju opasnosti. Sada je u specijalnoj obuci broj vojnika stalno spremnih za razvijanje u borbeni poredak veoma porastao, kako u apsolutnom tako i u relativnom broju. Snage za brzo i neposredno reagovanje mogu da reaguju u veoma kratkom roku, od 72 do 24 časa, tokom cele godine. Spremne su i opremljene da oblete zemljinu kuglu kako bi pomogle u opasnosti ili se suprotstavile krizi u nastanku.

Mobilizacija političke volje

Od 1989. godine, političari su počeli da shvataju razliku između "indirektne" i "direktne" bezbednosti. Direktna bezbednost obuhvata teritorijalni integritet i politički suverenitet jedne nacije. Indirektna bezbednost vezana je za međunarodnu ekonomsku i političku stabilnost i za dobro funkcionisanje međunarodnih organizacija, kao što su UN ili OEBS. Za sprečavanje sukoba potrebni su proaktivno delovanje i aktivna politika, kao i sposobnost da se dovedu ljudi i re-

sursi potrebni na terenu u ranoj fazi krize. Pored toga, neophodno je i da bude mobilisana dovoljna politička volja za ulazak u tu akciju, donošenje te odluke i angažovanje Saveta bezbednosti.

Tokom godina, započete su promene u političkoj mašineriji mnogih političkih organizacija. Izvršena su prilagođavanja radi postizanja fleksibilnosti u dogovorima koji se tiču susreta, vremena reakcije, načina odlučivanja itd. Pitanje je trenutka kada će o tome biti izdato službeno saopštenje, na primer, Evropskog parlamenta. Ovo ću nazvati mobilizacijom *političke volje* i mobilizacijom *društva*.

Reorganizacija

Organizacione promene ogledaju se u direktnom i suštinskom prilagođavanju novim okolnostima i realnostima. One se manifestuju u promeni prioriteta ciljeva i konsolidaciji oružanih snaga. Proces reorganizacije oružanih snaga, čiji je cilj da strukture i organizacije budu prilagođene novom okruženju, karakterišu: (1) revizija *budžeta za odbranu*, (2) kretanje od *organske* ka *modularnoj* organizaciji i (3) proces *standardizacije*.

Revizija budžeta za odbranu

“Budžetska aritmetika” budžeta za odbranu nije zaustavljena. Ministar odbrane Šarping zalaže se za “trajnu ravnotežu između ciljeva i sredstava”. Svi evropski budžeti za odbranu revidirani su posle Hladnog rata. Ova revizija odvijala se kao postepeni proces iniciran pošto su javnost i političari zahtevali isplatu “dividende za mir” početkom devedesetih, a sada se konačno uobličava. Početkom devedesetih ova revizija je jednostavno podrazumevala “manju potrošnju za odbranu”. U mnogim evropskim zemljama “dividenda za mir” je bila isplaćena, a stvarni troškovi odbrane smanjeni. U proseku, zapadnoevropske zemlje potrošile su 1993. godine 20% manje novca na odbranu i pitanja u vezi sa odbranom nego 1989. godine.

Troškovi odbrane moraju biti u skladu sa novim bezbednosnim kontekstom. Pitanje je da li svaki tip bezbednosnog konteksta ima sopstveni “indeks potrošnje”, odnosno sopstveni karakteristični procenat bruto domaćeg proizvoda, koji zemlje treba da potroše na odbranu. Drugim rečima, 2,6% BDP bilo je u ravnoteži i u vezi sa pretnjama kolektivnog neprijatelja u bipolarnom svetu. Međutim, postavlja se pitanje šta bi taj indeks trebalo da predstavlja u situaciji nakon Hladnog rata i, naravno, u situaciji posle 11. septembra u kojoj se uglavnom suočavamo sa neizvesnošću i nesigurnošću. Nakon donošenja odluke o tome kolika sredstva mogu biti potrošena, sledi dodela budžetske odgovornosti različitim ministrima. Pri toj odluci najteže je

odgovoriti na pitanje koje ministarstvo treba da plati za sprečavanje sukoba, naročito onda kada se ono sastoji uglavnom od ekonomskih ili finansijskih mera. Holandija je stvorila liniju budžeta zvanog "Međunarodna saradnja homogene grupe". Svi troškovi reagovanja na međunarodne krize vode se pod ovim nazivom, ali još uvek nije jasno razgraničena razlika između potrošnje novca za pomoć i za sprečavanje sukoba.

Termin "podešavanje" budžeta najbolje objašnjava ono na šta se misli. Budžet mora biti podešen prema novom bezbednosnom kontekstu. Međutim, i dalje ostaje nejasno koja je prava cifra indeksa. Metod za određivanje te cifre je najverovatnije kombinacija ogleada i greške.

Drugi problem vezan za budžet odbrane je način na koji se novac dodeljuje. Postoje dva ključa po kojima se dodeljuje budžet za odbranu. Osnovne stavke potrošnje u okviru budžeta odbrane su "osoblje", "investicije i nabavka" i "delovanje i eksploatacija". Tokom Hladnog rata odnos potrošnje bio je obično 1:2:1, a zemlje koje su ukinule regrutaciju promenile su ovaj odnos na 2:1:1. Drugi ključ, koji se koristi u mnogim zemljama, je podela budžeta na službe kopnene vojske, mornarice i ratnog vazduhoplovstva. U mnogim zemljama ovaj ključ je obično bio u odnosu 2:1:1. Danas su fondovi usmereni ka informacionoj i komunikacionoj tehnologiji i logistici, koje uživaju isti status. Zbog toga se ključ za dodelu budžeta službama promenio na odnos 1:1:1:1.

Od organske ka modularnoj organizaciji

Ideja *organske* organizacije zasniva se na holističkom pristupu organizaciji, koji je posmatra kao celinu. Smatra se da njeni elementi nisu efikasni izolovano, već da moraju biti posmatrani u međudnosima i u odnosu prema celini. Ovakvo viđenje organizacije bilo je veoma karakteristično za oružane snage. Artiljerijske i medicinske jedinice, inženjerija i pešadija bili su deo iste formacijske celine. Ovo viđenje zamenio je funkcionalan pogled na organizaciju, delimično i zbog toga što su iskustva mirovnih operacija UN pokazala da su neki elementi celine potrebni, a drugi nisu. Funkcionalni pristup ni u kom slučaju ne predstavlja novu ideju za oružane snage. Naprotiv, one su prve zapazile da funkcionalno grupisanje ima uočljive prednosti.

Funkcionalna grupisanja mogu nezavisno da se razvijaju. Važno je uočiti da u modularnoj organizaciji nisu važni samo vertikalni odnosi, već i uspostavljanje horizontalne i poprečne veze. Idealno rešenje sastoji se od dobre kombinacije nižih jedinica.

Modularizacija nije ništa drugo do uklapanje delova organizacije u logičke, funkcionalne jedinice ili module. Kao glavni deskriptor modula, osim termina "funkcija", može biti upotrebljen i termin "efekat".

Međutim, u mnogim slučajevima u vojnoj organizaciji, primećujemo da "funkcija jeste efekat". Na primer, artiljerija ima funkciju da obezbedi vatrenu moć, a ona ima efekat da neutrališe ili uznemiri. Kao drugi primer mogu da posluže transportne jedinice čija je funkcija da obezbede mobilnost. Metaforično, jedinice mogu biti tretirane kao Lego kocke. One ne menjaju boju i oblik, ali mogu biti raspoređene i preraspoređene tako da stvore različite organizacione konstrukcije u skladu sa različitim situacijama.

Drugi zahtev "osnovnih segmenata" je da jedinice moraju biti samodovoljne. Zbog te samodovoljnosti, ove jedinice se mogu razvijati kao univerzalne. Ukoliko su dovoljno velike, mogu se razviti i nezavisno, a ako nisu, moraju biti uvrštene u veću multinacionalnu strukturu. Na primer, univerzalni pešadijski bataljon mora biti integrisan u strukturu brigade, koja predstavlja bolju operativnu formaciju.

Proces standardizacije

Termin "standardizacija" koristimo da bismo označili međusobno približavanje različitih mera ili normi jednoj meri ili normi koja od tada postaje "standard" i svi je koriste. Ovaj proces star je koliko i NATO. Najpoznatiji vojni sistem standardizacije je "vojni standard NATO". Devetnaest zemalja složilo se da poštuje jedan standard kako bi osigurali tehničku povezanost, interoperabilnost itd. Tokom godina, ovaj standard pokazao se, u vojnotehničkom smislu, kao jedan od ključnih preduslova za uspešnu integraciju NATO. Ovo ne podrazumeva samo razmenu municije i goriva, već i mreže podataka i informacija.

Postoji nekoliko vojnih standarda – standard SAD, NATO, nekadašnji standard Varšavskog pakta, a možda će postojati i vojni standard EU. Pitanje je koji će standard biti usvojen i da li će se različite vojske prikloniti civilnom standardu. U svakom slučaju, interoperabilnost, isplativost, jednostavnije upravljanje i logistika bili su i još uvek jesu pokretači svakog programa standardizacije. Potreba za efikasnim i brzim rešenjima (i politička tvrdoglavost) prisilili su, u nedavnoj prošlosti, vojske zapadnih zemalja da se priklone civilnom standardu. Internet je dobar primer kako se civilno sredstvo komunikacije učvrstilo u vojnim sistemima. Drugi primer za to predstavljaju komunikacione mreže postavljene na Balkanu tokom različitih operacija devedesetih godina. Sve one potiču od civilnih ugovarača. Negativni aspekt primene vojnog standarda je u tome što je oprema koja zadovoljava vojne specifikacije obično izuzetno skupa, pa postoji sve veća potreba da se saraduje sa drugim, nevojnim organizacijama. Postoji jaka tendencija ka nabavljanju gotovih proizvoda, što u stvari znači kupovinu civilnih sistema.

Implikacije na uključivanje SRJ u evroatlantsku zajednicu bezbednosti

Naslov ovog teksta, "Kako medveda naučiti da igra?" izabran je kako bi bilo ukazano na težak i neprirodan zadatak. On opisuje iskustvo koje je priličan broj zemalja imalo prilikom transformacije svojih oružanih snaga iz uobičajene (odbrambene) institucije odbrane u brz, mobilan, fleksibilan instrument međunarodne politike sposoban da služi različitim ulogama i zadacima. Zemlje koje su se prve adaptirale (Velika Britanija, Francuska) sada poseduju male i efikasne snage, dok se neke druge nacije (Nemačka) još uvek bore da izvrše neophodnu transformaciju.

Shodno tome, postavlja se pitanje koje bi bile posledice ovih procesa za SRJ. Demokratska kontrola oružanih snaga je neophodan preduslov koji je već bio pominjan na drugim mestima i koji u ovom članku neću razrađivati. Da bi bile sprovedene gore opisane promene u orijentaciji, mobilizaciji i reorganizaciji neophodno je ispuniti tri ključna uslova.

Prvo, oružane snage SRJ moraju postati *spreme za priključenje Alijansi*.

- Oružane snage moraju posedovati elementarne mogućnosti za odgovarajuće učestvovanje kako u kolektivnoj odbrani, tako i u upravljanju krizama. Veličina, sastav i oprema snaga namenjenim reagovanju na krize moraju da zadovolje međunarodne zahteve.
- Tri najvažnije službe oružanih snaga moraju biti opremljene tako da budu sposobne da uspostave tehnološki kontakt i na taj način interoperabilnost sa glavnim saveznicima i partnerima. Zbog toga treba odrediti kojim se ključnim mogućnostima raspolaže.
- Komandna struktura mora biti sužena i prilagođena potrebama multiunacionalnih operacija. Trebalo bi uspostaviti Udruženu operativnu komandu koja će predvoditi službe u budućim misijama. Podrška i logistika moraju biti koncentrisane u Udruženoj komandi za podršku, a ona mora biti tretirana kao nezavisno organizaciono područje sa sopstvenim rukovodiocem službe.

Drugo, ljudstvo oružanih snaga mora biti svedeno na održivu, demokratski prihvatljivu meru. Pri tome pažnja treba da bude posvećena "regularizaciji" oružanih i bezbednosnih snaga i regrutaciji. Pitanje regrutacije mora biti rešeno na *pragmatičan, transparentan i pravedan* način. Nije neophodno da svi mladi ljudi u SRJ budu u vojnoj službi, a na pitanje ko mora služiti vojsku ne sme biti proizvoljno odgovoreno. Postoje istorijski, socijalni i ekonomski razlozi koji utiču na to da vojska ne bude transformisana u profesionalnu: društvena integracija vojske i njenih pripadnika;

građanska odgovornost; kompletiranje ljudstva; povećanje troškova (konkurentne plate profesionalne vojske); kulturna ograničenja (građansku vojsku ljudi doživljavaju kao živu ogradu u odnosu na vojni intervencionizam). Rekrutacija deluje kao mehanizam kontrole. Vojni razlozi za zadržavanje rekrutacije leže u mogućnosti udvostručavanja oružanih snaga u vremenima kriza (stabilnost u krizi), što mnogi shvataju (unutar i izvan SRJ) kao osnovni faktor vojne stabilnosti u centralnoj Evropi. Smatram, međutim, da ukidanje rekrutacije potpuno sprečava ili onespobobljava primenu sredstava brze koncentracije oružanih snaga u regionu. Nju bi trebalo posmatrati kao regionalnu meru izgradnje bezbednosti i poverenja. "Regularizacija" oružanih snaga i policije predstavlja ukidanje svih "sivih" jedinica, paravojnih i parapolicijskih, koje operišu u područjima izvan redovnih odbrambenih snaga i policijskih institucija.

Treće, treba da bude stvoren dinamičan finansijski okvir koji bi omogućio sprovođenje mera reforme. Mora biti uspostavljen odnos između "sredstava" i "ciljeva". Ulaganje u odbranu mora biti povećano na 25-30%, što će pomoći uklanjanju investicione zbrke i poboljšavanju neophodnih sposobnosti oružanih snaga u kratkom periodu.

Odabrana bibliografija

- Beck Ulrich (1998), "Nation-States without Enemies: the Military and Democracy after the End of the Cold War", in: Ulrich Beck, *Democracy without enemies*, Cambridge: Polity Press
- Kuhlmann J. (2000), *Military and Society in the 21st Century. A Comparative analysis*, Transaction Publishers Moskos, Charles [et all] (2000), *The Postmodern Military. Armed Forces after the Cold War*, Oxford: Oxford University Press
- Sloterdijk Peter (1989), *Eurotaoismus. Zur Kritik der politischen Kinetik*, Frankfurt am Main

Vojin Dimitrijević*

"Unutrašnje" blagostanje, međunarodni mir i "spoljna" bezbednost u postkomunističkom delu Evrope

Kratki dvadeseti vek Erika Hobsbauma završio se 1989. godine slomom onoga što je nazivano komunizmom. Pošto smo do sada i po gregorijanskom i po julijanskom kalendaru ušli u dvadeset prvi vek, umesno je da se pozabavimo nekim od iskustava koja smo stekli i nekim od problema koji su nastali u okviru ovog međuvremena, u intervalu između stvarnog i kalendarskog kraja prethodne ere, odnosno između 1989. i 2001.

Bilo je onih koji su preokret, simbolično obeležen padom berlinskog zida, pozdravili sa gotovo milenarističkom nadom u budućnost. Ovakav razvoj događaja odmah je protumačen kao pobeda demokratskih principa, vladavine prava i ljudskih prava. Mnogi su, takođe, očekivali da će promene, do kojih je došlo u okviru nacionalnih društava, dopreti i do međunarodnog sistema i uticati na pristup koji, u rešavanju globalnih problema, imaju međunarodne i transnacionalne organizacije. Osim preteranih ocena o kraju istorije, naširoko se govorilo i o izgledima da istorija bude zauzdana tako što bi bila učinjena interesantnom na drugačiji način – stanovnike naše planete ne bi više zaokupljali događaji kao što su bitke, ratni sukobi i revolucije, već razvoj u oblasti naučnih otkrića i umetnosti, poboljšanje kvaliteta života itd. Postojala je nada da bi u budućnosti sukobi mogli da budu preneti na polje diskusije, koja bi zamenila svađe i borbe.

Ako nisam u velikoj zabludi, pre 1989. godine nije bilo ovakvih očekivanja. Njih su, uglavnom, imali aktivisti nevladinih organizacija, liberalno nastrojeni intelektualci, pravници posvećeni pitanjima ljudskih prava i političari koji su izražavali njihove stavove ili računali na njihovu podršku. Međutim, njihova očekivanja nisu predstavljala predviđanje budućnosti, već samo moralni zahtev. Mnogi analitičari međunarodnih odnosa imali su drugačije mišljenje. Oni su, s jedne

---

* Dr, predsednik Beogradskog Centra za ljudska prava

strane, smatrali sebe većim realistima, a sa druge strane, uglavnom su bili zaokupljeni drugim temama i posmatrali stvari iz drugog ugla. Oni su razmišljali u kategorijama država i smatrali su da bi drugačije ponašanje aktera u međunarodnom sistemu obezbedilo značajan napredak i dovelo do smanjenja nasilja i bolje saradnje u strogo nadnacionalnim oblastima, kao što su ekologija i razoružanje. Pitanja međunarodne etike, ako je o tome uopšte moglo biti reči, bila su ograničena na međunarodno pravo i prijateljske odnose među državama. Ideali demokratije i ljudskih prava prepušteni su političkim filozofima i ostalim "unutrašnjim" politikolozima, odnosno sociolozima, koji u principu više vole da se bave društvom, ne prelazeći okvire nacionalnih granica. Drugim rečima, ova pitanja su bila prepuštena onim osobama koje su, pre svega, bile zainteresovane za reformisanje sopstvenih zemalja. Veza između nacionalnih i međunarodnih pitanja je postojala, ali je bila veoma slaba. Po mišljenju međunarodnih eksperata, pitanja morala, kvalitetnog života i državne uprave, kao i pitanje poboljšanja uslova življenja, potpadala su pod "unutrašnje poslove", kako ih u klasičnom smislu međunarodno pravo određuje, i ticala su se spoljnog sveta samo u onoj meri u kojoj su uticala na spoljnu politiku određene zemlje.

U tom smislu vredni se podsetiti pripremnog rada na izradi helsinškog Finalnog akta i pregovora vođenih u okviru Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju. Još uvek nije jasno da li je tzv. treća korpa Finalnog akta, koja se odnosila na humanitarna pitanja i ljudska prava i koja je kasnije postala glavni predmet interesovanja KEBS i njenog naslednika OEBS, predstavljala željeni ishod prvobitnih napora ili protivtežu sovjetskim naporima usmerenim na stabilizaciju strateške situacije u Istočnoj Evropi.

Dakle, ekspertski krugovi nisu očekivali slom sistema u kome su dominantnu ulogu imali Sovjetski Savez i komunističke partije država-članica Varšavskog pakta. Uprkos očajavanju antikomunističkih disidenata, niko se nije ni usuđivao da predvidi tako nešto. Za to su postojali dobri razlozi. U vreme izrade helsinškog Finalnog akta 1975. godine, komunizam je (u svojoj "realsocijalističkoj" verziji) svuda u svetu izgledao kao zdravo uređenje, a za Zapad se smatralo da je u moralnom, ekonomskom i strateškom neredu. Kao što ću na nizu odabranih primera pokazati, ovaj period predstavljao je kraj Hladnog rata, što je dovelo do toga da sa komunistima budu postignuti neki grandiozni aranžmani, dok je Pokret nesvrstanih sve više dobijao na značaju.

Sovjetski Savez je 1970. godine učvrstio kontrolu nad Čehoslovačkom, a Zapadna Nemačka je normalizovala odnose s Poljskom priznavši granicu na Odri i Nisi. Kina je 1971. godine dobila svoje predstavnike u Ujedinjenim nacijama, a te predstavnike imenovala je vlada u Pekingu. Iste godine, Sovjetski Savez i Indija potpisali su spo-

razum o prijateljskim odnosima i međusobnoj saradnji. Predsednik Nikson, 1972. godine, posetio je Kinu, a te godine došlo je i do međusobnog priznavanja Sovjetskog Saveza i obe Nemačke. Godine 1973. zapadne sile prestale su da ignorišu Nemačku Demokratsku Republiku; Brežnjev je posetio Saveznu Republiku Nemačku, Sjedinjene Američke Države i Francusku; Zapadna Nemačka je normalizovala odnose s Čehoslovačkom; arapske države, izvoznice nafte, posle rata vođenog u vreme Jom kipura, uvele su zapadnim zemljama naftni embargo. Vili Brant je 1974. godine morao da podnese ostavku zbog istočnonemačkih špijuna u svojoj pratnji, dok je predsednik Nikson bio prinuđen na isti korak zbog afere Votergejt. Na pregovorima u Helsinkiju, Brežnjev je prihvaćen kao zvanični predstavnik države iako je bio samo generalni sekretar sovjetske Komunističke partije. To je bila privilegija koja je ranije uskraćivana i samom Staljinu.

Postavlja se pitanje ko je, svega četrnaest godina ranije, mogao da predvidi dramatične događaje iz 1989. i da li je tako nešto uopšte bilo moguće. O tome postoje različita gledišta. Bilo je zaista veoma teško zamisliti da bi jedna nuklearna sila, sa najbrojnijim oružanim snagama na svetu i ogromnim policijskim aparatom pod svojom kontrolom, mogla suštinski da se promeni usled spoljašnjih pritisaka i istrajnih pregovaračkih napora zapadnih diplomata. Jedina unutrašnja promena nabolje koja se mogla zamisliti, i to isključivo iz perspektive ljudi koji su se bavili međunarodnim sistemom, svodila se na postepeno približavanje unutrašnjih sistema. Ta ideja bila je prilično dugo u modi. Oni koji su verovali da će usled unutrašnjih razloga doći do implozije komunističkog sistema bili su malobrojni, a njihova predviđanja nisu shvatana naročito ozbiljno.

Uprkos javnoj euforiji, neposredni rezultati pada komunizma u Sovjetskom Savezu i zemljama Istočne Evrope neprijatno su iznenađili čak i ljude koji su, kako se kasnije ispostavilo, s pravom bili optimisti. Slom "realnog socijalizma" uopšte nije predstavljao klasični hepi-end. Glavni razlog za to, verovatno, leži u činjenici da one unutrašnje snage, koje su na kraju osporile moć socijalističkih država – država opterećenih ekonomskom neefikasnošću, nesposobnom birokratijom, krutom ideologijom i primenom grube sile – nisu bile stegonoše liberalizma, tolerancije i ljudskih prava. Te snage nije bilo moguće poistovetiti sa disidentima koje je Zapad veličao.

Važan element onoga što su propovedale snage koje su zamenile prethodnu autoritarnu i totalitarnu vlast bila je regresija na mitski stadijum razvoja koji je prethodio komunističkoj vladavini. Osim nekoliko izuzetaka, taj stadijum razvoja je, u stvari, bio obeležen autoritarnim mišljenjem, nacionalizmom, međunacionalnim sukobima, diskriminacijom ljudi na rasnoj, verskoj i polnoj osnovi, kao i sklonošću da se sporna pitanja rešavaju nasiljem, verskim fanatizmom, pa čak i fašizmom i antisemitizmom. Bivši disidenti bili su prinuđeni da poka-

žu svoje pravo lice. Postojao je mali broj onih koji su se dokazali kao beskompromisni liberali, drugi su priznali da ih nacionalizam nadahnjuje, dok su treći morali da glume nacionaliste kako bi ostvarili politički uticaj. Po pravilu, na prvim slobodnim izborima nacionalisti su – iako često bivši komunisti – prolazili bolje od istinskih pobornika ljudskih prava i tolerancije. Rezultat se video u prvim usvojenim ustavima i zakonima. Bio je to povratak na nacionalnu državu u elementarnom, etničkom smislu, kao i na tradiciju koja je predstavljala bolji izvor nadahnuća od modernosti, kompromitovane komunističkom ideologijom. Političari, koji su predstavljali etničku i versku većinu, postali su agresivni i netrpeljivi, a politički prvaci manjinskih grupa brzo su pošli tim putem i na kraju postali njihova slika i prilika. Gotovo sve postkomunističke zemlje imale su problema sa konceptom nacionalnosti, koja je prestala da podrazumeva državljanstvo i postala obeležje etničke povezanosti sa nacionalnom državom. Pokazalo se da su države sa izraženim multietničkim sastavom stanovništva posebno podložne ovoj vrsti problema. Na njih se gledalo kao na istorijske anomalije. Krvavi i dugotrajni raspad Jugoslavije do sada je već postao paradigma postkomunističkog sloma.

Pošto već nije bilo unutrašnjih pokreta, koji bi se zalagali za ono što se smatra međunarodnim vrednostima, ili pošto su takvi pokreti bili suviše slabi, međunarodne organizacije su dobile novu i neočekivanu ulogu, baš kao i svi oni koji se bave međunarodnim odnosima. Naime, ubrzo se ispostavilo da razvoj događaja u "oslobođenim" komunističkim zemljama nije u skladu sa međunarodnim moralom, izraženim delimično u pismenoj formi, u vidu standarda koje propisuju međunarodni dokumenti, a delimično u liberalnoj frazeologiji zapadnih političkih lidera. Uostalom, Zapad se – barem na rečima – nije suprotstavljao komunizmu da bi u komunističkim državama ponovo bio uspostavljen raniji, primitivni oblik kapitalizma, već je bio rukovođen željom da pomogne ljudima koji su živeli pod komunističkom vlašću kako bi i oni uživali u plodovima demokratije, slobodnom tržištu i ličnim slobodama.

Tako je međunarodna zajednica, oličena u Ujedinjenim nacijama i drugim međuvladinim organizacijama, bila prinuđena da prihvati neočekivanu ulogu. Umesto da vrši pritisak na pojedine vlade da se služe miroljubivijim sredstvima – i tako ih indirektno ubedi da treba da se modernizuju – međunarodna zajednica je morala da podrži jednu od strana u unutrašnjim sukobima koji su, vrlo često, postepeno prerastali u međunarodne. S obzirom na nepouzdan karakter i ograničeno poštovanje međunarodnih etičkih standarda, diplomatske službe najuticajnijih država našle su se pred iskušenjem da se vrate na one odnose koji su postojali pre 1914. godine i da svoje saveznike izaberu na osnovu tradicionalnih ekonomskih ili strateških interesa, kako bi, na primer, proširile svoju sferu uticaja ili sprečile u tome svoje konkurente. Tendencija da se saraduje sa liderima koji vladaju čvrstom ru-

kom, bilo da su izabrani demokratskim putem ili ne, bila je očigledna: teško je zamisliti da bi ministri inostranih poslova mogli da postupaju drugačije. Ti lideri su – budući motivisani najvišim vrednostima, kao što su opstanak nacije i nacionalni interesi, strah od uništenja njihove etničke grupe itd. – čvrsto verovali da su oslobođeni obaveze da poštuju ugovore, da drže svečano datu reč ili da se časno odnose prema onima koje smatraju svojim neprijateljima.

Zalaganje za liberalne vrednosti je ipak opstalo i to zahvaljujući, pre svega, nevladinom sektoru. Po pravilu, međunarodne nevladine organizacije imaju sedište na Zapadu i finansiraju ih građani bogatih zapadnih zemalja, tako da njihova "ideologija" mora da odgovara očekivanjima njihovih donatora i zemalja-domaćina. Međutim, propagiranje međunarodnih vrednosti je vremenom nailazilo na sve veći otpor onih koji su se legitimno, sudeći po tome da su izabrani na slobodnim izborima, našli na čelu svojih nacija. Bosna i Hercegovina predstavlja dobar primer: rezultati prvih izbora koji su tamo održani 1990. godine verno su odražavali popis stanovništva iz 1981. Dilema u kojoj su se našli Muslimani (sada Bošnjaci), Srbi i Hrvati bila je dilema zatvorenika koji ne veruje drugim zatvorenicima (niti njihovim liderima). Pošto im je preostao izbor zasnovan na etničkoj osnovi, a ne i mogućnost da se odrede na osnovu političkog, socijalnog i ekonomskog programa koji bi im najviše odgovarao, na kraju su glasali za sopstvene nacionalne stranke. Od tada je u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima održano mnogo izbora. U tehničkom smislu ti izbori su umnogome unapređeni, pažljivo su ih posmatrale međunarodne organizacije, ali rezultati uporno ostaju isti – nacionalističke stranke dobijaju ubedljivu većinu.¹

Slučaj Bosne dovodi nas do sledeće faze i do još jedne dileme. Nju je moguće definisati kao težak izbor između zalaganja za liberalne vrednosti sa jedne strane i sprečavanja i prevazilaženja međunarodnih sukoba, sa druge. Unutrašnje vrednosti, koje se ostvaruju u demokratiji i poštovanju ljudskih prava, tako su se ponovo sukobile sa interesima iz domena međunarodne bezbednosti.

Međunarodne organizacije suočile su se sa jednim neočekivanim izazovom. Odlučnost i izdržljivost nacionalnih vođa, kao i činjenica da ih teško mogu pokolebati bilo dodvoravanje, bilo pretnje upotrebom sile, uverili su međunarodnu zajednicu – odnosno, osobe koje su predstavljale međunarodne organizacije i velike sile u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj – da je neophodno napraviti određene ustupke, kao što su odustajanje od ideje o jednoj multinacionalnoj i multikulturalnoj državi, prihvatanje rezultata etničkog čišćenja i

---

¹ Izuzetak koji ohrabruje predstavlja činjenica da je relativna većina Bošnjaka na poslednjim izborima u bošnjačko-hrvatskoj Federaciji glasala za ume-
renu Socijaldemokratsku stranku.

sklapanje sporazuma sa ultranacionalistički nastrojenim liderima i njihovim zaštitnicima iz trećih zemalja. Sve je to zatim ugrađeno u Dejtonski sporazum iz 1995. godine. Postojala je nada da posle njegovog potpisivanja više neće biti sukoba u regionu, kao i da će upravljanje Bosnom i Hercegovinom posle njene podele na etnički definisane entitete biti moguće. Kao što su potpisnici Sporazuma i zahtevali, Ujedinjene nacije su imenovale Visokog predstavnika koji je, kako je prvobitno bilo zamišljeno, trebalo da bude prisutan na licu mesta da bi nadgledao civilnu primenu Sporazuma. Međutim, budući da, prema desetom Aneksu Sporazuma (Čl. V), Visoki predstavnik ima "ovlašćenje da dâ konačno tumačenje", što je na kraju neizbežno dovelo do situacije u kojoj je on postao vrhovni zaštitnik, sudija i vladar Bosne i Hercegovine. Treba napomenuti da su sve strane prećutno prihvatile takav razvoj događaja, jer su shvatile da, u suprotnom, ne bi bilo moguće upravljati državom predviđenom Dejtonskim sporazumom, niti bi njihovi međusobni odnosi bili mogući.

Posle Kambodže, ovo je bio sledeći korak ka tome da Ujedinjene nacije, zajedno sa drugim organizacijama, prihvate zadatak da upravljaju nekom propalom postkomunističkom zemljom. Na Kosovu je, posle 1999, direktna međunarodna uprava i formalizovana. U ovom trenutku, Kosovom upravljaju Ujedinjene nacije, OEBS, Savet Evrope i NATO. Baš kao što je slučaj i u Istočnom Timoru, međunarodne organizacije su i ovde postale vlast na teritoriji koja ima većinu atributa države.²

Budući da su na sebe preuzeli ulogu faktičkih vladara, predstavnici međunarodne zajednice, bilo visoki ili ne, moraju da imaju neku "filozofiju" svoje vladavine. Ukoliko to nije određeni politički program čiji je cilj da u budućnosti nešto bude postignuto, onda je neizbežno reč o skupu vrednosti i principa koji određuju kako treba reagovati na određene događaje i izazove. U pitanju je, nužno, filozofija zapadnog liberalizma, kako je on definisan u međunarodnim sporazumima i deklaracijama o ljudskim pravima. Kako je određeno Dejtonskim sporazumom, Evropska konvencija o ljudskim pravima čini integralni deo Ustava Bosne i Hercegovine. Isti principi zajamčeni su i Ustavnim okvirom za privremenu samoupravu na Kosovu koji je, 15. maja 2001. godine, proglasio Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (UNMIK Uredba 2001/9). U Preambuli ovog dokumenta potvrđuje se da su njegovi autori bili inspirisani Poveljom Ujedinjenih nacija i nizom međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, kako univerzalnim tako i evropskim.

---

² Mandat za upravljanje i staranje o određenim teritorijama u okviru sistema Lige naroda i Ujedinjenih nacija poveren je pojedinačnim državama, članicama odgovarajuće organizacije, koje vrše ulogu jedinstvene administrativne vlasti.

Postavlja se pitanje da li će napori usmereni na nametanje liberalnih vrednosti biti uspešni. Izgledi za tako nešto za sada su prilično loši. Hrvati i Srbi iz Bosne i Hercegovine još uvek teže tome da se pridruže Hrvatskoj ili Jugoslaviji i nastavljaju da biraju one lidere koji se za takve težnje zalažu. Kosovski Srbi odbacili su Ustavni okvir za Kosovo, dok su ga kosovski Albanci prihvatili nerado, samo kao sledeći korak na putu ka nezavisnom Kosovu. Oni se nadaju da bi takvo Kosovo najzad obezbedilo suštu sreću i blagostanje svom jednonacionalnom stanovništvu, baš kao u drugim homogenizovanim područjima nastalim posle raspada nekadašnjih multinacionalnih država. "Priznavanje kolektivnih nacionalnih prava garantovaće zaštitu i ostvarivanje pojedinačnih prava svakog pripadnika određene etničke grupe, a ne obratno" – bio je opšteprisutni slogan u mnogim postkomunističkim zemljama posle 1989. godine. Kao da su želeli da ilustruju ovaj princip, neki makedonski Albanci su, zajedno sa svojim radikalnim sunarodnicima sa Kosova, upotrebili nasilje protiv državnih institucija Makedonije (BJRM?!), koja je dotada smatrana lojalnom članicom Saveta Evrope i državom čije su vlasti bile u velikoj meri otvorene za prijateljske savete iz inostranstva. Motivi ovih pobunjenika ostaju nejasni, ali su drugi partneri u političkoj igri pohitali da ih snabdeju prihvatljivim liberalnim motivima. Još uvek nije poznato da li su pobunjenici u Makedoniji zaista želeli da obezbede albanskoj manjini bolju zastupljenost u organima vlasti i veća jezička prava ili su, poput nekih drugih naroda u regionu u nekim ranijim prilikama, bili motivisani željom da poseduju etnički čistu teritoriju. Budući da su ponovo morali da biraju između liberalnih vrednosti sa jedne strane i međunarodnog mira i stabilnosti sa druge, predstavnici NATO i drugih međunarodnih organizacija pretvarali su se da su ovi pobunjenici motivisani zapadnim liberalnim načelima. U to malo ko veruje, s obzirom na stotine sukcesivnih sporazuma o prekidu vatre koji su svojevremeno sklapani u Hrvatskoj i Bosni, a potom, odmah po potpisivanju obavljenom u prisustvu međunarodnih zvaničnika, kršeni.

Reagovanja na razvoj situacije u Makedoniji su još jedna manifestacija opšteg osećanja nemoći kada je reč o rešavanju problema u delovima sveta u kojima su pravila igre, kako u nacionalnoj tako i u međunarodnoj politici, drugačija od onih za koja se veruje da važe u mirnijim oblastima zapadnog sveta. Ova nemoć je naročito izražena u evropskim zemljama, od kojih se, iz nekog razloga, očekivalo da će postupati pametnije. Nameću se, takođe, i poređenja zemalja sa istoka Evrope sa zemljama članicama Evropske unije. Frustriranost proizilazi iz nemoći da sukobi budu sprečeni i zaustavljeni. Ogromna sredstva koja se izdvajaju za rekonstrukciju i humanitarnu pomoć posledica su nespremnosti da se finansijski podrže napori kako bi sukobi bili sprečeni. Osciliranje između realpolitike i zastupanja zajedničkih vredno-

sti dovelo je do toga da se, s vremena na vreme, nosiocima politike čvrste ruke cinično pruža podrška, a to se, opet, smenjivalo sa nervoznim kažnjavanjem njihovih nesrećnih podanika međunarodnim sankcijama.

Da li su oni koji se bave međunarodnim poslovima doprineli takvom stanju stvari? Da li su to činili u svojstvu savetnika, birokrata, nastavnika, komentatora, novinara, autora i rodonačelnika raznih teorija ili su, možda, oni koji donose odluke nezainteresovani za njihove analize i savete? Moram da se vratim na veštačku podelu koja razdvaja proučavanje nacionalne i međunarodne politike i koja je dovela do nezainteresovanosti za ono što se dešava "izvan date oblasti", nezainteresovanosti u naučnom i moralnom smislu. S obzirom na svoje prethodno kratko izlaganje, mogu primetiti da su podsticaji za svrstavanje na jednu ili drugu stranu, idealizovanje jedne od dveju strana u sukobu, etiketiranje čitavih nacija kao urođeno demokratskih ili, pak, genetski programiranih za autoritarnu vlast, kao i podsticaji da se pobegne u ciničnu ravnodušnost i poštuju jedino sebični strateški interesi dolazili i sa međunarodnog i sa nacionalnog nivoa. Pri tome je uloga medija, i nacionalnih i globalnih, bila jednako značajna kao i uloga diplomata i predstavnika međunarodnih organizacija. Interakcija između međunarodnog sistema i nacionalnih sistema bila je intenzivna. Motivi aktera koji su u sve to bili umešani, ciljevi kojima su bili rukovođeni, vrednosni sistemi na kojima su se zasnivali njihovi postupci, kao i njihov pogled na svet su teme koje zaista zaslužuju da budu pažljivo ispitane, shvaćene, objašnjene i preporučene, a njima bi naročito trebalo da se pozabave oni koji su odlučili da doprinesu stvaranju boljeg sveta i imaju predstavu kako bi taj svet trebalo da izgleda.

Rade Stojanović*

Posebnosti Balkana i evropska bezbednost

Stanovnici Balkana sebe doživljavaju kao "bure baruta". Međutim, to nije neka posebna osobenost Balkana. Naime, u toku poslednjih sto pedeset godina (1800-1945) u Zapadnoj Evropi je bilo 16 ratova i revolucija i dva produžena konflikta – Irci i Baski u Španiji. U ovaj broj nisu uračunati kolonijalni ratovi država Zapadne Evrope u Africi, Aziji i Latinskoj Americi, jer to nisu bili ratovi u pravom smislu (zaraćene strane bile su toliko neravnopravne da je kolonijalno osvajanje bilo vršeno jednostavnim zauzimanjem teritorija vrlo malim vojnim snagama).

Na Balkanu je u istom tom periodu bilo 8 ustanaka i ratova, kao i jedan produžen konflikt – između Srba i Albanaca – koji traje do danas. Međutim, u Zapadnoj Evropi više od pedeset godina nema oržanih sukoba (izuzimajući kolonijalne ratove), već je postignut visok stepen saradnje i integracije država koje su prethodnih sto pedeset godina međusobno ratovala. Na Balkanu su, baš u poslednjoj deceniji XX veka, buktala četiri rata na tlu Jugoslavije.

Postavlja se pitanje zašto i na Balkanu sukobi nisu prestali pre pedeset godina. Uzroci ove pojave leže u istoriji Balkana. Prošlost je i u Zapadnoj Evropi bila isto toliko krvava, ali je ipak prevaziđena. Ovo bi istraživačima balkanske istorije moglo da posluži kao putokaz kako da iz prošlosti uzmu samo ono što može da zadovolji trenutne političke potrebe. Trebalo bi se pozabaviti pitanjem čega je Zapadna Evropa uspela da se oslobodi, a na Balkanu još uvek postoji. Iz ponašanja aktera na Balkanu vidljivo je da još postoje živa osećanja mržnje, isključivosti, verske netrpeljivosti i velikonacionalni programi.

Ovako viđenje stvarnosti možda može da doprinese objašnjenju krvavih ratova vođenih u Jugoslaviji u toku poslednje decenije XX veka. Upravo zbog ovakvih animoziteta, sukobljeni nisu mogli sami

---

* Dr, profesor Univerziteta u Beogradu

naći rešenje sukoba, već su im ta rešenja nametnule velike sile i međunarodne organizacije.

Činjenica je da najstrašnji ratovi vođeni na Balkanu nisu tu bili proizvedeni (ni Prvi ni Drugi svetski rat). Ona pokazuje da postojao interes velikih sila na balkanskim prostorima. Danas toga nema u nekadašnjem obliku. Nema sukoba Istok-Zapad koji je vekovima trajao u Evropi. Izlaz na Sredozemno more nije više vojno-strateški cilj za Rusiju. Prodor prema Solunu, Bagdadu... više nije nemačko-austrijski cilj. U Evropi je otvoren put za saradnju na liniji sever-jug Evrope jer nema sukoba Istok-Zapad.

Bezbednosti na Balkanu, sa svim njegovim specifičnostima, može doprineti "Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope". Članice ovog pakta su i Rusija i SAD. Prva je regionalno vezana za Balkan, a druga, kao globalna supersila, ima interese, uticaj i akcije na svim tačkama zemljine kugle, pa i na Balkanu. On, kao evropski region, ima za SAD poseban značaj, jer predstavlja geostratešku vododelnicu između geografskog Istoka i Zapada Evrope.

Balkan mora imati specifičan tretman u okviru bezbednosti u Evropi. "Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope" uzima ovo u obzir i posvećuje svoje delovanje specifičnim preventivnim merama za stabilizaciju Balkana. Ovaj plan sadrži tri segmenta: mere pospešivanja reformi u političkom organizovanju balkanskih država; neophodne mere u stabilizaciji i razvoju ekonomije; mere za očuvanje mira i bezbednosti.

Smatram da treći segment treba da dobije veći značaj, mada se i prva dva uklapaju u njega. Međutim, da bi bila savladana nasleđena neprijateljstva među narodima Balkana, potrebne su i mere koje neposredno deluju u oblasti bezbednosti. Da bi bile izbegnute strane – vanevropske infiltracije ekstremnih pokreta, neophodno je sve narode Balkana uvesti u evropske integracije. Kada bi svi narodi Balkana prihvatili evropsko opredeljenje bilo bi manje mogućnosti za delovanje islamskog fundamentalizma i njegovih ekstremnih organizacija. Podrška svim narodima mora biti jednaka da bi bio izbegnut razvoj ideje o manipulaciji jednih na štetu drugih. Pored ekonomskog i političkog razvoja balkanskih naroda, neophodno je razvijanje osećanja da Evropa predstavlja okvir bezbednosti i mira za sve njih.

Za vreme Hladnog rata, Balkan je bio veza između severnog i južnog krila Zapadnog bloka i imao je važnu ulogu u bipolarnoj ravnoteži. Povlačenjem iz Istočnog bloka 1948. godine, Jugoslavija je postala demarkaciona zona između superkontinentalne sile – SSSR i superpomorske sile – SAD i zapadnih sila. Sa drugim nesvrstanim zemljama duž obalske linije evroazijskog kontinentalnog masiva, ona je sačinjavala tampon zonu između sukobljenih blokova. Sjedinjene Američke Države prebacuju svoju pomorsku snagu na Pacifik sve do Indijskog okeana, gradeći tamo snažne pomorske baze s velikim

brojem nuklearnih podmornica i drugim brodovima.¹ Američka mornarica je tako svojim raketama direktno ugrozila industrijsku oblast SSSR na Uralu, a čitav evropski region Sovjetskog Saveza raketama iz Indijskog okeana.² Od 1974. godine, SSSR na sličan način intenzivira razvoj sopstvene flote i proširuje njeno prisustvo u oblastima od Indijskog okeana do Pacifika. Opasne situacije u Koreji, Vijetnamu, Srednjem Istoku, pokazale su koje su to tačke trvenja i potencijalnog svetskog sukoba između dva bloka.

Kontinentalni put Istok-Zapad u Evropi i dalje ostaje blokiran za mirnodopske komunikacije, a prisustvo moćnih oružanih snaga sprečava čak i pomisao na razvoj kooperativnih međunarodnih odnosa koji bi bili u interesu obe strane.

Kolaps komunizma doveo je do kolapsa Istočnog vojno-političkog bloka. Bipolarnost je iznenada nestala. Međutim, na to je još snažnije uticao raspad Sovjetske imperije, poslednje imperije u Evropi. Austro-Ugarska i Nemačka imperija bile su razorene u Prvom svetskom ratu. Oživljavanje rasističkih pretenzija pojavilo se u Nemačkoj, pod Hitlerovom fašističkom vladavinom, u monstruoznoj formi. Slom Nemačke u Drugom svetskom ratu značio je kraj velikih imperija u Zapadnoj Evropi. Suočena sa imperijalističkom moći Sovjetskog Saveza, Nemačka se pridružila zapadnom sistemu, ujedinjujući se sa svojim vekovnim neprijateljima i razvijajući saradnju na novim temeljima u oblastima tehnologije, kulture i privrede. Napredak Nemačke i čitave Zapadne Evrope pokazao je da saradnja mnogo bolje utiče na interese razvoja, nego imperijalistička osvajanja. Istočna Evropa postoji samo nominalno. Ona je deo velike imperije opterećene trostrukim protivrečnostima sistema. Podložnost ovog sistema ideološko-političkim ciljevima dovela je do potpunog ignorisanja progresivnog razvoja, tako da je kolaps imperije bio neizbežan. Spektakularnost i brzina kojom se SSSR raspao bili su šokantni, ali i Britanska kolonijalna imperija je iznenada nestala bez većih oružanih sukoba i socijalnih nereda. Pitanje je kakve će promene raspad SSSR doneti geopolitičkoj podeli moći (snaga) u Evropi i celom svetu.

Sovjetski Savez je imao dominantan položaj na evropskom kontinentu, jer je bio u stanju da za nekoliko sati od Berlinskog zida dosegne Atlantik gotovo bez ikakvih odbrambenih prepreka. SSSR je bio globalna vojna sila (ali ne i ekonomska), čije se prisustvo osećalo širom sveta. Njemu je, međutim, za preuzimanje apsolutnog primata u

---

¹ W. J. Foltz, *US Policy toward Southern Africa: Economic and Strategic Constraints*, Political Science Quarterly, vol.92. No. 1/1977, and M. Bezboruah, *US Strategy in the Indian Ocean*, New York -Preager 1977, strana 27

² Colin S. Gray, *The Geopolitics of the Nuclear Era*, New York – Crane Russak & Co, 1977, strana 29

globalnoj ravnoteži snaga nedostajala kontinentalna veza sa evroazijskom morskom obalom. Povlačenjem iz Istočne Evrope, a zatim pomeranjem granice Rusije iza Ukrajine, Moldavije i Belorusije, on je izgubio svoju ofanzivnu prednost u odnosu na Zapadnu Evropu. Zadržao je, međutim, dovoljnu defanzivnu moć koja bi, ako bi započela stravična avantura u stilu velikog osvajača, mogla da dovede do katastrofe. Islamske i druge zemlje na jugu, koje su bile pripojene imperiji u XIX veku, bile su izgubljene. Tako je Rusija bila odvojena od najinteresantnijih tačaka morske obale, tj. Irana i Avganistana. Haotična ekonomska tranzicija ne pruža joj dovoljno mogućnosti da nastavi sa jačanjem svoje pomorske moći, pa tako pomorske snage Zapada mogu slobodno koristiti evroazijsku morsku obalu. Na ovaj način, Rusija je još više ugrožena, jer je njena ranjivost iz Indijskog okeana veća. Drugim rečima, Rusija nije više globalna supersila, ali njeni interesi nisu svedeni samo na region koji je okružuje, a koji nije mali – od Crnog Mora do Tihog okeana na istočnoj azijskoj obalskoj liniji! Osim toga, Rusija je druga najveća nuklearna sila na svetu, što inostrani stratezi ne smeju prevideti.

Postavlja se pitanje da li je Rusija postala gubitnik posle raspada Sovjetskog Saveza. Izgubila je imperijalističku osvajačku moć koju je imala od XVIII veka. Osvajačke ambicije pravoslavnih i komunističkih careva donele su njenom narodu, što priznaju i mnoge sadašnje procene u Rusiji, samo nesreću i nazadovanje (vidi: Solženjicinovo pismo Jeljcinu, mart 1994). Samo bi inercija imperijalističkih emocija među nekim političarima ili grupama (npr. Žirinovski i komunisti) mogla da vrati Rusiju u vrtlog političkih sila, ratova i osiromašenja. Nasuprot tome, destrukcija imperije treba da osigura da osvajanje neće biti odlika nove ruske države. Ne samo procena, već i realnost upućuje Rusiju na razvijanje saradnje, tako da je De Golova vizija Evrope od Atlantika do Urala vremenom ostvarena.

Pitanje je kako je transformacija Rusije, iz imperijalističke sile u silu koja ima moćne potencijale za međunarodnu saradnju, uticala na geopolitičku realnost.

Raspadom Sovjetskog Saveza, prestala je konfrontacija Istoka i Zapada u Evropi, mada je ostalo pitanje da li ona može ponovo da oživi. Bilo bi krajnje nerealno poverovati da bi Rusija danas ušla u takve konfrontacije kada se zna da Sovjetski Savez to nije učinio za vreme dok je još držao Berlinski zid. Teško da bi bilo koji strateg mogao da zamisli da bi Rusija pokušala da osvoji Ukrajinu, Belorusiju, Poljsku, Mađarsku, Češku Republiku samo da bi došla do sadašnjih granica Nemačke, tj. do Evropske unije i NATO. Takav scenario nije dalekovid, već je apsurdan čak i onda kada bi to bio samo povod da Rusija revitalizuje svoju vojnu silu do stepena potrebnog za angažovanje u ovakvom poduhvatu. S druge strane, pitanje je kakvi bi bili njeni ciljevi u sadašnjoj situaciji, osim tih da osigura sopstvenu

bezbednost. Međutim, u nekim zemljama smatraju da Rusija stvarno ima imperijalističke aspiracije kako bi obezbedila izlaz na toplu mora. One su, neko vreme, bile pitanje ruske bezbednosti, što najbolje ilustruje Krimski rat u kome su engleska i francuska flota porazile Rusiju kod Sevastopolja i time ugrozile bezbednost Rusije. Bilo bi stvarno teško zamisliti bilo koju veliku flotu, koja bi bila u stanju da uđe u Crno more i ugrozi bezbednost Rusije. Takva flota bi pre bila streljačka meta, nego što bi predstavljala stvarnu opasnost za Rusiju. Ako neko toplo more i ima strateški značaj za bezbednost Rusije, onda je to Indijski okean. Jedino bi Sjedinjene Američke Države mogle da ugroze bezbednost Rusije iz tog smera, ali ne postoji nikakav izgled da bi Amerika preduzela vojnu akciju sa takvog rastojanja protiv nuklearne sila kao što je Rusija. Aspiracije Rusije za izlaz na toplu mora sada, najverovatnije, mogu biti posmatrane kao mit iz prošlosti, a ne kao realni politički cilj koji bi mogao da izazove bilo kakvu stvarnu političku reakciju. Jedini mogući razlog pokušaja izlaska na more je ekonomski, ali za to nema potrebe u uslovima dobre saradnje. Ni izvoz nafte i gasa iz Rusije ne može biti razlog za to, jer su gasovodi i naftovodi efikasniji način transporta, naročito oni koji izbegavaju moreuze.

S druge strane, današnja vodeća supersila – SAD – nema iste interese za dominacijom na Pacifiku i njegovim morima kao što je imala kada je Sovjetski Savez postojao. Dugoročno gledano, ovo je suviše velika cena, a koristi su beznačajne. Sjedinjene Američke Države će, verovatno, morati da izaberu neku drugu strategiju koja će biti bliža strategiji "ravnoteže" kakvu je Britanija vodila u odnosima evropskih sila u XVIII i XIX veku. Osim toga, Kina je nesporn faktor u Aziji. Sada ne možemo predvideti kako će jačanje kineskog faktora uticati na razvijanje odnosa snaga u Evroaziji. Kina, međutim, još uvek nije u krugu zemalja koje su se uključile u procese bolje saradnje preko ekonomskih veza. Kada bi negativni trend ranijih odnosa između SSSR i Kine bio nastavljen, povećavanjem konfrontacija između Kine i Rusije, tada bi "uravnotežavajuća" uloga Sjedinjenih Američkih Država bila značajna za očuvanje mira u Evroaziji i u svetu.³

Rusija danas ulazi u međuzavisnost sa Zapadom, posebno sa Zapadnom Evropom. Rusija je najpovoljniji snabdevač Evrope energijom (nafta i gas). Zapadna Evropa nije potpuno zavisna od Rusije i njenih izvora energije, ali joj je u interesu da je Rusija snabdeva. Povezivanje izvora energije u Rusiji sa izvorima u Severnom i Norveškom moru moglo bi da doprinese razvoju kooperativnih odnosa u Evropi što bi pomoglo proširivanju integracionih procesa od Zapadne do Istočne Evrope i Rusije.

---

³ *Ibid.*

Eventualne prepreke progresivnim procesima predstavljaju retrogradni procesi, koji bi mogli da se pojave i na istoku i na zapadu ovog kontinenta. Postojeći proces etničkog nacionalizma u Istočnoj Evropi je u suprotnosti sa ukorenjenom praksom ranije pomenutog suvereniteta Zapadne Evrope nastalog radi zadovoljenja potreba ljudi koji žive u toj oblasti u najvećoj mogućoj meri. Osećanja opasnosti ne mogu biti potpuno eliminisana, a bogatije zemlje bi trebalo da spreče stvaranje ambisa koji bi ugrozio napredak Evrope i progresivni razvoj čitave Evroazije.

Sadašnje geopolitičke karakteristike Balkana

Ako pretpostavimo da je linija sukoba Istok – Zapad presečena i da nema izgleda da bude reaktivirana, onda je linija koja povezuje Baltik i Mediteran otvorena, pa Balkansko poluostrvo dobija novi politički aspekt u Evropi. Duž ove linije postoji značajan broj zemalja: Norveška, Nemačka, Finska, Baltičke zemlje, Poljska, Mađarska, Jugoslavija, Makedonija i Grčka. Ona se na Balkanu razgranava u različitim smerovima. Ne računajući put do Trsta, koji prvenstveno predstavlja vezu sa Centralnom Evropom, put preko Bugarske do Soluna i dalje prema Istanbulu otvara oblasti za intenzivnu saradnju kakva u prošlosti nije postojala. Za vreme bipolarne ravnoteže, ovaj put je bio skoro potpuno odsečen linijom sukoba Istok – Zapad, posebno u oblasti Poljske nizije. Kako je Mađarska, takođe, bila u Istočnom bloku, Balkan je praktično bio izolovan i onemogućen da razvija saradnju sa severnom Evropom. Ova izolacija je doprinela da se Balkan nađe tačno na liniji konflikta (zapad-jugoistok i istok-jugozapad) i da tako bude ostavljen van procesa razvoja zapadne i severne Evrope. Zato je Balkan postao "Balkan", a ne deo Evrope. Naziv Balkan pojavio se tek na početku XIX veka, dok je ranije ova oblast bila poznato kao Jugoistočna Evropa, a posle turskih invazija – evropska Turska. Njegovo značenje nije samo simbolično. Balkan je stvarno bio izolovan od evropskih procesa i predstavljao je zonu kulminacije snažnih sukoba interesa supersila. Iako narodi Balkana nisu imali sopstvene interese u tim sukobima, ipak su u njim uvek bivali uvučeni. Zbog toga je broj konflikata na Balkanu od XIX veka bio daleko veći nego u drugim delovima Evrope. Etiketa "bure baruta" nije toliko tvorevina samog Balkana, koliko mu je data spolja. Međutim, prošlost, prepuna krvavih sukoba, verske netrpeljivosti (ili isključivosti), nepoverenja, (neopravdanih) osećanja veličine sa hegemonističkim ili čak imperijalističkim pretenzijama, nastavlja da ga opterećuje. Ove ostatke prošlosti trebalo bi da uklone sami narodi Balkana, ali svakako uz pomoć međunarodne zajednice. Takva pomoć ne bi trebalo da bude pružena u stilu prethodnih, imperijalističkih

pretenzija prema Balkanu, već bi trebalo da predstavlja napore da se narodi Balkana integrišu u evropske procese iz kojih su uklonjeni ostaci gorkih sećanja na vekovna krvoprolića.

Postavlja se pitanje da li balkanske zemlje, u aktuelnoj situaciji, imaju šansu da budu oslobođene imperijalističkog rivalstva velikih sila i učestvovanja u sukobima ovih sila na njihovoj teritoriji. Danas, u geopolitičkom smislu, preko Balkana prolaze putevi koji pre vode do saradnje nego do konflikta. Potpuno je nezamislivo da se danas na Balkanu pojavi ideja "Drang nach Osten" usmerena ka Solunu, Istanbulu, Bagdadu... Bogate zemlje danas nemaju potrebu da silom osvajaju tržišta kapitala. Siromašne zemlje, s druge strane, žude za stranim investicijama i istovremeno su spremne da ponude svoje jeftine sirovine kako bi dobile tehnički "know-how" za sopstvenu proizvodnju i tako došle do većih prihoda putem međunarodne razmene. Postavlja se pitanje zašto bi onda Nemačka osvajala Istok ako može da svoje interese ostvari ekonomskim sredstvima. Balkan je u intenzivnoj ekonomskoj razmeni potrebniji kao tržište i saobraćajnica prema jugoistoku, nego kao zona političke dominacije koja je skupa, nepredvidiva i dovodi do konflikata sa drugim silama. Rusija, kao što je ranije rečeno, ne teži više izlasku na topla mora po cenu rata, ali ima stvarnu potrebu za ekonomskom saradnjom sa Mediteranom, pa prema tome i sa Balkanskim zemljama. Pomorske sile (SAD, Britanija, Francuska), pri ovakvom odnosu snaga, nemaju potrebu da eliminišu svoje suparnike, jer se ekonomski udružuju kako bi zadovoljile svoje potrebe na prihvatljiviji način. One analize koje islamski faktor navode kao pretnju evropskim procesima saradnje nemaju realnu osnovu. "Zelene transverzale" i islamsko-pravoslavni konflikt ne mogu da imaju "realpolitičku" osnovu, jer islamski faktor još uvek ne može da se uključi u igru ravnoteže snaga sa postojećim silama, tako da nije u stanju ni da je ugrozi. Promene koje bi mogle da proizvedu sukobe na ovoj osnovi, moguće su u budućnosti, a i ako bi se desile verovatno bi pre ubrzale nego ugrozile evropske procese.

Linija sever – jug od Baltika do Mediterana, preseca Dunav kod Budimpešte i Beograda, što otvara nove mogućnosti za razvoj saradnje. Dunav je, kao najveća evropska međunarodna reka, jedinstven prirodni plovni put koji povezuje Crno sa Severnim morem. Od Beograda do Crnog mora Dunav je plovni put za morske i rečne brodove, koji zatim mogu da nastave ka Indijskom okeanu. Na taj način, ceo region Crnog mora postaje zona direktno integrisana u ovu prirodnu saobraćajnu arteriju, koja je do sada, u ekonomskom smislu, bila beznačajna u poređenju sa drugim plovnim putevima, kao što su Rajna i Rona.

Dunav je od posebne važnosti za sve puteve evropske saradnje. Srbija bi, pošto kontroliše pet stotina kilometara njegove obale, otvaranjem evropskog putnog pravca sever – jug, postala transportna

kičma Balkana. Ona to može postati samo u atmosferi saradnje. U konfliktnim situacijama kičma postaje ranjivo mesto, jer je neprijateljev cilj da je slomi. U procesima saradnje, Srbija neće moći da bude zaobiđena zbog putnih pravaca jug – sever i jugoistok – zapad prema Grčkoj, Bugarskoj, Makedoniji i Abaniji. Osim ovog kontinentalnog puta kroz Srbiju, Turska je zajedno sa Rusijom, Ukrajinom, Moldavijom, Rumunijom i Bugarskom zainteresovana da koristi plovni put Dunava. Ako bi Srbija postepeno razvijala saradnju sa svim ovim zemaljama, proširujući integracione poduhvate, njeno mesto na Balkanu bi dovelo do blagostanja sve zemlje regiona. Neophodno je, stoga, razmišljati o tome kako procesi saradnje na Balkanu treba da budu održavani i kako ih unaprediti. Kao prvo, potrebno je da iz njihove politike budu uklonjeni svi ostaci mržnje, netolerancije, isključivosti ili imperijalne veličine. Prošlost ne treba da bude zaboravljena, ali mora biti posmatrana kao deo vremena kada su konflikti bili normalan oblik odnosa, a do saradnje je dolazilo samo u periodima između ratova ili u periodima pripreme za nove ratove. Drugim rečima, gusle moraju biti odložene, a mi se moramo okrenuti politici koja ističe saradnju a ne konflikte.

Uspostavljanjem mira na prostorima bivše Jugoslavije, Srbija bi trebalo da u procese saradnje uključi i druge republike bivše države. Međusobna zavisnost, koju su one ostvarile tokom sedamdeset godina zajedničkog života, ne može biti prekinuta bez štete po svaku od njih. U vremenu koje dolazi obnova pokidanih ekonomskih veza pomogla bi da zdravom ekonomskom saradnjom budu zadovoljene potrebe i da pretrpljena šteta bude nadoknađena.

U razmišljanjima o međunarodnim odnosima najveću pažnju treba posvetiti uticaju nuklearnog oružja na klasične političke puteve razvoja odnosa među zemljama. Nuklearno naoružanje je svakako izmenilo značaj geopolitičkog položaja zemalja.⁴ S mogućnošću lansiranja nuklearnih bombi pomoću raketa, geografski položaj raketnih baza gubi značaj. Međutim, postojanje većeg broja takvih baza povećava snagu nuklearnog udara ili odvracanja, jer je teže uništiti mnoštvo baza nego samo mali broj njih. Posle sloma bipolarnog poretka, očekuje se da će u razvoju međunarodnih odnosa Sjedinjene Američke Države zadržati svoje baze na važnim geografskim tačkama: u Indijskom okeanu, u Jugoistočnoj Aziji, Indoneziji, Australiji, Japanu i posebno na Tajvanu. One moraju, na neki način, da igraju ulogu "balansera" u odnosima snaga u budućem razvoju političke konstelacije snaga na evroazijskom kontinentalnom masivu. Nuklearno naoružanje promenilo je ulogu "balansera" u odnosu na XIX vek, kada je tu ulogu imalo Ujedinjeno Kraljevstvo.

---

⁴ R. Stojanović, Conceptions of International Security, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*. No. 23/1972

Tada je bilo moguće da "balanser" pokrene rat protiv neke sile koja bi u Evropi pokazala hegemonističke pretenzije. To se desilo dva puta protiv Rusije u XIX veku, protiv Francuske za vreme Napoleonove vladavine i protiv Nemačke u Prvom i Drugom svetskom ratu. Postojanje nuklearnog oružja isključuje takvu ulogu "balansera", jer bi nuklearni rat bio katastrofa za čitavo čovečanstvo. Zbog toga bi SAD, kao jedina globalna sila, procenile da im je više u interesu da izgrađuju i razvijaju sistem kolektivne bezbednosti, nego da se oslanjaju samo na sopstvene oružane snage. Međutim, pojavljuje se opasnost da "balanser" prigrabi hegemonističku ulogu ili da se izoluje od ostatka sveta. Hegemonija je moguća i u sistemu kolektivne bezbednosti ukoliko je shvatimo isključivo kao represivni mehanizam protiv "pretnji" međunarodnom miru. Svako arbitriranje pri proceni takvih pretnji dovelo bi do hegemonije najveće sile, koja bi, u trenutku kada širi sukobi postanu neizbežni, mogla da pretvori sistem kolektivne bezbednosti u svoj instrument.

Savremeni "balanser" u izgradnji sistema međunarodne bezbednosti treba da pokloni veću pažnju razvoju preventivnih mera, a manju kaznenim merama. Kazne nisu način da patološki fenomen ni unutar legalnog sistema jedne države bude zaustavljen, a naročito ne između država. Preventivne mere, kao što su diplomatske, ekonomske, finansijske, tehnološke i kulturne intervencije, možemo generalno smatrati plodnijim od kaznenih mera. Kazne ne mogu biti isključene, ali treba da postoje samo kao poslednja mera.⁵ U okviru Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju (KEBS), transformisane u Organizaciju za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), započet je proces u tom pravcu sa posebnim naglaskom na preventivnoj diplomatiji. Postoji potreba da ovaj trend bude nastavljen kako bi sistem preventivne diplomatije i druge mere bili razvijeni na najbolji mogući način u okviru postojećeg sistema kolektivne bezbednosti, razvijenog radi sprečavanja konflikata među državama.

Međunarodna bezbednost i Balkan

"Balkan narodima Balkana" danas je atraktivna demokratska parola i ima više retorički značaj, nego što predstavlja realan politički cilj država Balkana. Njegov "realpolitički" značaj može biti sveden na nastojanje da se izbegne nova Jalta (ili Malta) kako bi bila uklonjena mogućnost neke nove podele interesnih sfera među velikim silama u toj oblasti, koja bi dovela do konfrontacije među njima. Danas, međutim, pre možemo govoriti o "sporazumima" velikih sila, nego o rav-

---

⁵ M. Burquin, *Le problèmes de la sécurité Internationale, Recueil de Cours*, 1934, Vol. 49, str. 473-539

noteži snaga među njima. Ovo je povoljan rezultat dezintegracije bipolarne razvnoteže snaga i on ima izgleda da traje duže nego što je to bio slučaj s rezultatima Bečkog kongresa (1815) i Pariskog kongresa (1856). Opasnosti od "sporazuma" velikih sila mogu uglavnom biti svedene na aspiracije jedne ili nekoliko njih da u, okviru njega, postignu hegemoniju. Na osnovu ranijih geopolitičkih analiza možemo zaključiti da su saradnja i integracija povoljnije za postizanje određenih interesa nego konflikti, do kojih bi pokušaji ostvarivanja hegemonije svakako doveli. Proces razvoja evropskog sistema međunarodne bezbednosti pokazao je da postoji svest o prednostima kolektivne bezbednosti u odnosu na ravnotežu snaga i neizbežne konfrontacije koje iz nje proizilaze.

U takvoj međunarodnoj atmosferi, pokušaj realizacije parole "Balkan narodima Balkana" izolovao bi nas od ovih pozitivnih procesa. Danas niko ne može sebi da dozvoli luksuz izolacije, a najmanje narodi Balkana. Siromašni i nerazvijeni, opterećeni etničkim nacionalizmom i verskom netrpeljivošću, izolacijom bi pre bili uhvaćeni u vrtlog nasilja (kao u slučaju bivše Jugoslavije), nego što bi uspeli da organizuju sopstveni sistem bezbednosti. Za međunarodnu saradnju bi bilo veoma opasno čak i organizovanje izolovanog sistema bezbednosti Evropske unije, jer bi se takav sistem mogao spontano pretvoriti u savez država, što bi bio korak ka obnavljanju ravnoteže odnosa snaga, konfrontacijama i konfliktima.

Koncepcije kolektivne bezbednosti

U najširem smislu, kolektivna bezbednost može biti definisana kao stanje u kome su članovi neke organizacije zaštićeni od opasnosti iznutra i spolja, mehanizmom koji su sami uspostavili. U međunarodnim odnosima, kolektivna bezbednost predstavlja sistem pomoću koga međunarodna zajednica osigurava bezbedan razvoj svakog svog člana, štiteći ih, istovremeno, od opasnosti koje mogu doći spolja, pomoću zakonski i politički zasnovanog reda stvari. Obim političkog i zakonskog organizovanja kolektivnog tela, tj. stepen odgovornosti koju će mu članovi poveriti, zavisiće od sposobnosti tih članova da se dogovore o zajedničkim interesima i vrednostima koje takav mehanizam kolektivne bezbednosti treba da štiti.

Svaki sistem kolektivne bezbednosti mora da ima propise koji zabranjuju upotrebu sile, kao i odredbe o represivnim merama protiv onih koji krše pravila. Osim toga, moraju postojati propisi o rešavanju sporova na miran način kojima bi bila sprečena upotreba sile u tu svrhu. Najzad, treba doneti pravila o preventivnim merama vezanim za široke oblasti života međunarodne zajednice.

Sistem kolektivne bezbednosti često je, i u praksi i u teoriji, bio sveden na sistem sankcija protiv onih koji krše pravila o zabrani oružanog sukoba. Od kada je stvorena prva međunarodna organizacija kolektivne bezbednosti – Liga naroda – "... kolektivna bezbednost je bila skoro potpuno svedena (...) na pitanje sprečavanja rata".⁶

Rat je sprečavan isključivo represivnim sankcijama protiv onih koji su koristili silu za ostvarivanje svojih interesa. Ne umanjujući značaj takvih pravila, moramo zaključiti da ona sama nisu dovoljna, već je potrebno odrediti i neke preventivne mere za sprečavanje sukoba. Represivne mere ne mogu eliminisati zločin unutar zemlje, iako je u tom pogledu država mnogo efikasnija nego međunarodni sistem kolektivne bezbednosti, pa je potrebno pribеći preventivnim merama koje su svakako efikasnije. Sledi da i međunarodni sistem mora imati mnogo razvijenije mere za sprečavanje oružanog sukoba, nego što su to represivne mere. Kolektivna bezbednost znači osiguranje bezbednosti svake pojedinačne članice. Ovo zahteva znatno širu intervenciju kolektivnog tela od gušenja sukoba direktnom akcijom, bilo da je to oružani sukob ili spor koji može da ga prouzrokuje. Bezbednost svake pojedinačne članice zavisi od mnogo uslova relevantnih za ostvarivanje međunarodnih odnosa ili odnosa unutar granica same te zemlje. Zemlja članica mora da ima javne, ekonomske ili političke organizacije koje su spremne da snose posledice svog povoljnog ili nepovoljnog statusa u međunarodnim odnosima. Samo interakcijom unutrašnjih i međunarodnih faktora mogu biti stvoreni uslovi u kojima sistem kolektivne bezbednosti može da interveniše kako bi osigurao bezbednost svake od svojih članica. U okviru kolektivne bezbednosti, akcije moraju biti preduzete pre nego što dođe do nekog spora, jer su sporovi indikatori mogućih konflikata. Mehanizmi za unapređenje saradnje moraju biti razvijeni kao deo kolektivne bezbednosti. Između dva svetska rata u tom smislu je vođena rasprava o nedostacima Lige

---

⁶ Op. cit, str. 525. H. Morgenthau, *Politics among Nations*, New York 1960, str. 193. Smatra se da "... se kolektivna bezbednost razlikuje od ravnoteže snaga po načelu po kome je savez stvoren. Jedan savez uravnotežene snage stvoren je od strane nekih nacija protiv drugih nacija ili saveza nacija na bazi toga što one smatraju da su te nacije predmet njihovih posebnih interesa. Organizaciono načelo kolektivne bezbednosti predstavlja gledište da su moralne i zakonske obaveze da će neki napad od strane bilo koje države na bilo koju članicu saveza biti smatran napadom na sve članice saveza. Stoga se podrazumeva da kolektivna bezbednost znači automatsku akciju. S druge strane, savezi unutar sistema raznoteže snaga često su neodređeni i oslanjaju se na političko stanovište pojedinih zemalja u pogledu na to kakvu akciju preduzeti." Slično tako, R. Aron, *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris 1962, str. 70-72, and Haas-Whiting, *Dinamics of International Relations*, New York 1956, strana 460

Naroda.⁷ Može se pretpostaviti da Hitler ne bi došao na vlast u Nemačkoj da su tada postojale organizacije kao što su Svetska banka i Međunarodni monetarni fond, koje bi pomogle Nemačkoj da izađe iz velike ekonomske krize i tako spasile Vajmarsku republiku i demokratiju. Danas se važnost ljudskih prava sve više ističe. Ona su označena kao element sistema bezbednosti Ujedinjenih nacija odmah nakon njihovog osnivanja, posle Drugog svetskog rata. Postojalo je mišljenje da bi poštovanje ljudskih prava, između ostalog, moglo da spreči totalitarne režime, koji predstavljaju opasnost za mir i bezbednost, da dođu na vlast.

Događaji između dva svetska rata i haos koji je nastao u svetskim ekonomskim odnosima za vreme krize 1929/1933. naveli su osnivače Ujedinjenih nacija da, u pravilima Organizacije, postave čvrste obaveze zemljama članicama u pogledu međunarodne ekonomske saradnje. Ove odredbe su upisane u Povelju Ujedinjenih nacija, član 55 i 56.

"Radi stvaranja uslova stabilnosti i blagostanja koji su neophodni za miroljubive i prijateljske odnose između nacija, zasnovanih na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda, Ujedinjene nacije će unapređivati:

- životni standard, uslove zapošljavanja i ekonomskog i socijalnog napretka i razvoja;
- rešavanje međunarodnih ekonomskih, socijalnih, zdravstvenih i srodnih problema..."(čl. 55)

"Sve članice se obavezuju da će preduzimati zajedničku i pojedinačnu akciju, u saradnji s Organizacijom, radi postizanja ciljeva utvrđenih članom 55." (čl. 56)

Činjenica da za pola veka postojanja Ujedinjenih nacija nije bilo nikakve krize slične onoj iz 1929. godine, dovodi do zaključka da je ovo njihova zasluga. Potvrda ovoga je međunarodna pomoć koju zemlje u razvoju dobijaju u ekonomskim, tehničkim i kulturnim oblastima. Zajmovi Svetske banke i monetarne intervencije MMF predstavljale su blagodat za sve članice Organizacije. Ukupni sistem međunarodnih organizacija, koji obuhvata međunarodnu trgovinu, prenos znanja, saradnju i, na vrhu piramide, evropsku ekonomsku i političku integraciju, nesumnjivo je doprineo razvoju međunarodne saradnje više nego bilo koji raniji pokušaj.

S druge strane, represivne akcije koje su preduzimale Ujedinjene nacije, od Koreje do Jugoslavije, ne uživaju tako nepodeljeno odobravanje kao akcije preventivnih mera koje sprovode njene organizacije. To nije samo pitanje ideološko-političkih razlika u pristupu. Činjenica da su ove akcije imale samo polovičan uspeh, a da

---

⁷ M. A. Heilperin, *La cooperation economique Internationale et la securite collective*, *Recueil de Cours*, 1939, Vol. 68, str. 377

su često bile i kontraproduktivne. Upotrebom direktne sile u Koreji postignut je samo "status quo ante bellum"; u Kongu, čak ni to, a u Zalivu je Sadam Husein još uvek na vlasti. Ekonomski embargo protiv Srbije i Crne Gore prouzrokovao je štetu nedužnim susednim zemljama i narodima čitavog regiona, ali nije zaustavio rat u Jugoslaviji.

Organizacija bezbednosti i Balkan

Osim univerzalnog sistema kolektivne bezbednosti u okviru Ujedinjenih nacija, u periodu posle Drugog svetskog rata razvijeni su i bezbednosni sistemi koji su imali regionalni karakter. To su, pre svega, Organizacija američkih država, Arapska liga, Organizacija afričkog jedinstva i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju. Arapska liga nije postigla mnogo ni u miroljubivom rešavanju sporova među svojim članicama, a ni u očuvanju mira u svom regionu. Organizacija afričkog jedinstva postigla je izvestan uspeh u miroljubivom rešavanju sporova u svojoj zoni. Samo je Organizacija američkih država postigla značajniji uspeh u razvoju saradnje i u nekim akcijama koje je preduzimala, zahvaljujući snazi Sjedinjenih Američkih Država. Evropska konferencija o bezbednosti i saradnji odigrala je sedamdesetih godina značajnu ulogu u održavanju detanta u Evropi, a tek posle kolapsa komunizma postala je organizacija evropske bezbednosti. Stvorena je radi unapređenja međunarodne saradnje među svojim članicama i postigla je mnogo Pariskom poveljom vezanom za ljudska prava i prava manjina, tako da je njen razvoj u autentičnu organizaciju međunarodne bezbednosti logičan nastavak ideje koja je bila vodeća od Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju (CSCE). Na sastanku u Budimpešti, u proleće 1995, naglasak je bio stavljen na preventivne mere, tj. na preventivnu diplomatiju, kao na nešto što je neophodno za očuvanje mira u Evropi. Dalji razvoj ovakvih ideja, mogao bi da dâ rezultate koji će zadovoljiti Evropu, SAD i Kanadu.

Kada se govori o bezbednosti Balkana danas, može se zamisliti neka vrsta subregionalnog sistema pridruženog Ujedinjenim nacijama i OEBS. S obzirom na specifičnosti odnosa na Balkanu i na opasnost od izbijanja regionalnih sukoba širih razmera, ideja nije bez osnova. Treba razmotriti šta predstavlja ove specifičnosti. Kao prvo, to je istorijska inercija teritorijalnih pretenzija, koja je najočiglednija u programima nacionalističkih partija balkanskih zemalja i u programima različitih pokreta sa secesionističkim aspiracijama (npr. na Kosovu). Postoji i verska netrpeljivost između tri verske grupe – pravoslavne, muslimanske i katoličke. Na kraju, pitanje nacionalnih manjina preči da izazove šire konfrontacije koje imaju tendenciju da se

preliju, šireći se sa Balkana prema severu i u pravcu severo-istoka. Ekonomsko zaostajanje i krajnje siromaštvo čine ove probleme ozbiljnijim nego što bi to bio slučaj da su se oni pojavili u povoljnijim ekonomskim okolnostima. Nizak nivo ekonomskog i tehničkog razvoja svodi ekonomsku saradnju na običnu trgovinsku razmenu, s obzirom na činjenicu da industrijska saradnja, podela rada i transakcije kapitala prevazilaze postojeći nivo ekonomskog razvoja. Stoga bi bilo teško zamisliti udruživanje fondova putem zajedničkog bankarskog mehanizma, jer za to ne postoji adekvatan višak fondova u pojedinim balkanskim zemljama.

Pitanje je da li bi svi ovi problemi mogli biti uspešno rešeni u nekom posebnom, balkanskom sistemu saradnje i bezbednosti. Čak je i površnom posmatraču jasno da takav sistem može uspešno da funkcioniše samo ako je čvrsto povezan sa postojećim sistemima, posebno sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju koja je u svoje članstvo okupila skoro sve najrazvijenije zemlje sveta. Sistem se, Završnim aktom Konferencije u Helsinkiju 1975. godine, potpuno povezao i sa Ujedinjenim nacijama. Ovaj akt sadrži posebnu listu oblasti saradnje, od ekonomske, preko naučne i tehničke, do saradnje u oblasti ljudskih prava i slobodne razmene misli i ideja među građanima zemalja potpisnica. Podrška OEBS bi za balkanske države značila rešenje skoro svih problema koji ih opterećuju. Pariska povelja OEBS iz 1991. godine veoma je značajna, jer utvrđuje i obaveze zemalja članica vezanih za njihov unutrašnji poredak. Primenjivanjem ovih pravila balkanske države bi izbegle opasnost da totalitarni režimi preuzmu vlast i bile bi u stanju da održe ekonomski sistem na onom nivou koji je potreban za saradnju sa drugim zemljama u sistemu. Naime, Pariska povelja obavezuje svoje potpisnice da vode privredu otvorenog tržišta, koja je najpovoljnija za uspešnu međunarodnu ekonomsku saradnju, kao i za unutrašnji ekonomski razvoj. Primenjivanjem njenih odredbi o ljudskim pravima, mogle bi da budu uklonjene sve negativne posledice verske netrpeljivosti. Razrađeni sistem zaštite nacionalnih manjina i etničkih grupa mogao bi balkanskim zemljama da obezbedi osnovu za prevazilaženje sporova ove vrste. Današnje okolnosti u Evropi razlikuju se od onih u vreme kada je Završni akt bio usvojen u Helsinkiju, pa je zaštita teritorijalnog integriteta zemalja članica nešto čime OEBS tek treba da se pozabavi. Pri realizaciji ovih propisa u regionu Balkana, balkanske zemlje bi, s pravom, mogle da očekuju pomoć od OEBS.

U svaku analizu ove vrste Evropska unija i NATO koji, zajedno sa OEBS, predstavljaju celovitu organizaciju međunarodne bezbednosti u Evropi, moraju biti uključeni. Bez obzira na to što ima veliki ekonomski potencijal, Evropska unija ne bi trebalo da se izoluje od Istočne i Jugoistočne Evrope, jer bi to stvorilo jaz koji ne bi mogao biti prevaziđen političkim ili diplomatskim putem. Ekspanzija Evro-

pske unije treba da bude postepen i razumno vođen proces, jer bi svaka žurba mogla da naškodi stepenu integracije koji je već postignut u Zapadnoj Evropi, kao i dostignućima u razvoju istočnih i jugoistočnih zemalja Evrope (koje su, do skoro, bile daleko ispod ekonomskih i političkih standarda zemalja Evropske unije).

Osnova na kojoj je NATO bio izgrađen više ne postoji, jer se suparnički vojni savez raspao. NATO, međutim, ne mora obavezno da bude rasformiran. Ideja programa "Partnerstvo za mir" mogla bi da ima pozitivan uticaj na transformaciju NATO u vojni podsistem OEBS. To bi bila bitna dopuna sistemu kolektivne bezbednosti koji Ujedinjene nacije još uvek nisu ostvarile, iako za to postoje odredbe u Povelji UN. Trebalo bi ponovo naglasiti da su represivne mere sistema kolektivne bezbednosti bitne, ali da su preventivne mere još značajnije i efikasnije u održavanju mira i saradnje. Kada bi došlo do spajanja NATO i OEBS, Evropska unija ne bi morala da stvara sopstveni vojni savez koji bi kasnije mogao da bude uzrok novoj ravnoteži snaga i novim konfrontacijama. Ukoliko pretpostavimo da je renesansa ruskog ekspanzionizma malo verovatna, proces transformacije NATO u vojni segment evropske bezbednosti prihvatile bi i podržale sve evropske zemlje. Ovakav proces, međutim, ne bi mogao da se odvija sasvim nesmetano i moguće je da bi došlo do odstupanja koja bi ugrozila evropsku bezbednost. Najveća opasnost leži u eventualnom uspostavljanju hegemonije SAD unutar ovog sistema. Ovaj aspekt je neophodno naglasiti, jer su SAD jedina zemlja koja ima mogućnosti da izvede takav poduhvat. S obzirom na to da ne postoje očigledni politički interesi SAD za uspostavljanje hegemonije, možemo zaključiti da postoje uslovi da ova odstupanja budu izbegnuta. Tome bi najviše doprineo razvoj evropske saradnje.

Imajući u vidu gore opisane procese, države Balkana bi sopstvenoj bezbednosti najviše doprinele kada bi u okviru razvoja evropske bezbednosti pokušale da primene preventivne mere koje OEBS predviđa. Dosledno poštovanje dokumenata ove organizacije bio bi prvi korak u tom pravcu. Preduzevši takav korak, balkanske države bi pružile dokaz o tome da su zrele da razvijaju saradnju i u svim drugim oblastima. Potrebno je da im, u razvijanju ekonomske saradnje, pomognu i evropske institucije i institucije sistema Ujedinjenih nacija. Velike sile, koje pri donošenju odluka imaju glavnu reč, mogle bi više da doprinesu očuvanju mira i saradnji na Balkanu kada bi bile upoznate sa potrebama regiona za poboljšanje ekonomskih, tehničkih, naučnih i kulturnih uslova koji u njemu postoje. Represivne mere ovde ne mogu da pomognu. Diplomatske i druge preventivne mere i akcije bi dale bolje rezultate u razvijanju potrebe za uzajamnom saradnjom među balkanskim državama. Ovakva podrška međunarodne zajednice bi narodima Balkana pomogla da tradicionalnu mržnju i anahrone interese shvate kao stvar

prošlosti. Ovo bi doprinelo i unutrašnjoj konsolidaciji balkanskih država, a to pitanje ne treba previdati kada je očuvanje međunarodnog mira u pitanju.

TREĆI DEO

Vladimir Goati*

Determinante tranzicione strategije DOS

Nastanak DOS

Između opozicionih partija Srbije su, od njihovog nastanka, postojale duboke podele i nije pretereno tvrditi da su one, između 1990. i septembarskih izbora 2000, potrošile više vremena i energije na međusobne sukobe nego na borbu s Miloševićevim režimom. U tom vremenskom okviru savezi između najvažnijih opozicionih partija, u koje spadaju Srpski pokret obnove (SPO), Demokratska stranka (DS), Demokratska stranka Srbije (DSS) i Građanski savez Srbije (GSS), bili su, po pravilu, kratkog veka i neuspešni, što je omogućavalo Miloševićev opstanak na vlasti. Najbolja ilustracija za neslogu opozicije su savezni i lokalni izbori održani 3. novembra 1996, na koje su SPO, DS i GSS izašli u okviru izbornog saveza "Zajedno". Na saveznim izborima koalicija "Zajedno" ostvarila je slab rezultat, ali je na lokalnim izborima održanim istog dana uspela da u četrdesetak najvećih gradova u Srbiji zadobije većinu. Miloševićev režim je pokušao da osujeti izbornu pobjedu opozicije, pribegavajući preinačavanju izborne volje građana ("velika izborna krađa"). Protestujući protiv grubog krivotvorenja izbornih rezultata, koalicija "Zajedno" pozvala je građane da izađu u masovni protest. Suočen sa tim, režim je bio prinuđen da, početkom 1997, prizna izborne rezultate i da preda vlast u pomenutim gradovima. Koalicija "Zajedno" nije, međutim, uspela da iskoristi ovaj poraz režima i široku podršku građana Srbije, jer se između dva koaliciona partnera, SPO i DS, rasplamsao dugo potiskivani sukob, koji je doveo do raspada koalicije u proleće 1997. Krah te koalicije omogućio je uzdrmanom Miloševićevom režimu da se konsoliduje.

---

* Dr, viši naučni saradnik Instituta za društvene nauke, Beograd

Sredinom 1998. opozicione partije Srbije – ugrožene od strane vladajućeg režima koji se sve više oslanja na represiju – uspostavljaju čvršću međusobnu saradnju. U tom pogledu, od izuzetnog značaja je formiranje "Saveza za promene" (SzP) u koji su ušli DS, GSS, Demohrišćanska stranka Srbije (DHS) i Nova Srbija (NS). Taj savez zalagao se za smenjivanje vladajućeg autoritarnog poretka putem slobodnih i ravnopravnih izbora i za uključivanje Srbije/SRJ u Evropu i svet. Proces približavanja ranije hronično podeljenih partija Srbije bio je "zamrznut" tokom vojnog sukoba između Severnoatlasnog pakta i SRJ (24. mart – 9. juni 1999), da bi, posle okončanja sukoba, dobio ubrzanje.

Koalicija SzP postavila je vlastima u septembru 1999. odlučan zahtev da budu održani slobodni i ravnopravni izbori na svim nivoima i, da bi podržala taj zahtev, organizovala je permanentne građanske proteste. Odbijanje režima da prihvati vanredne izbore podstaklo je sve opozicione partije Srbije da, u martu 2000, usvoje "Platformu demokratske opozicije Srbije". Pored zahteva za održavanje slobodnih i ravnopravnih izbora, kao početnog koraka u demokratskom preobražaju Srbije, i za ostvarivanje tržišnih reformi, opozicione partije su se, sastavljajući taj dokument, založile za normalizaciju odnosa sa svim državama, "... obuhvatajući i države sa prostora bivše Jugoslavije".

Obećanje povratka Srbije u Evropu i u svet (ili povratka Srbije u "svoju geografiju"), koje je demokratska opozicija ugradila u temelj svoje političke strategije u borbi protiv Miloševićevog režima, nije samo rezultat izjašnjavanja vrhova opozicionih partija za tu opciju kao politički izgledniju, nego je zasnovano na proevropskom opredeljenju građana Srbije koje režim, uprkos višegodišnjoj sistematskoj propagandi, nije uspeo da dovede u pitanje. Nalazi mnogih empirijskih istraživanja sprovedenih pre septembarskih izbora 2000, pokazali su da je raskorak između stava vladajućih partija (SPS, JUL i SRS) i opredeljenja građana najdublji upravo u pogledu odnosa Srbije i SRJ prema Evropi i svetu. Dok je vladajući režim – koristeći zvanične medije – permanentno optuživao SAD, Nemačku, Veliku Britaniju, Francusku i druge zapadne zemlje za sve teškoće Srbije i SRJ i tražio podršku i oslonac "na Istoku" (prvenstveno u Rusiji), građani Srbije su se zalagali za integraciju u Evropu i svet. To dobro ilustruju podaci istraživanja Instituta društvenih nauka sprovedenog u leto 1998. (IDN, CPIJM, 1998, JJM-132), po kojima je 79% građana zastupalo stav da SRJ treba da postane član Evropske unije. Na zaključak da građani Srbije nisu promenili svoj proevropski stav, čak ni pošto je Severnoatlanski pakt bombardovao SRJ (24. mart – 9. jun 1999), upućuju nalazi istraživanja IDN sprovedenog na teritoriji Srbije (bez Kosova i Metohije) u decembru 1999. U tom istraživanju – kojim je obuhvaćeno 2.039 ispitanika – relativna većina (43%) opredelila se na zapadne zemlje, 19% za politiku oslonjanja na Rusiju i Belorusija, 18% za saradnju sa svim zemljama, 3% je odgovorilo nešto drugo, a 17% nije znalo da odgovori na pitanje (IDN,

CPIJM, 1999, JJM-136). *Izneta opredeljenja građana Srbije nipošto ne treba interpretirati isključivo kao preferiranje međunarodne strategije oslonjanja na zapadne zemlje, nego i kao podršku ključnim vrednostima, posebno demokratiji i tržištu, na kojima su utemeljeni sistemi tih zemalja.*

Inače, Demokratska opozicija Srbije (DOS), obrazovana u januaru 2000, heterogena je koalicija sastavljena ne samo od stranaka različitih po veličini, nego i od stranaka različitih po svojim programskim opredeljenjima. U toj koaliciji je pre sloma "starog režima", 5. oktobra 2000, po broju članova i po uticaju u društvu dominirala DS. Stranke udružene u DOS pripadale su različitim "političkim porodicama": liberalnoj, nacionalističkoj i socijalističkoj (preciznije: socijaldemokratskoj).

Oktobarski prevrat

Miloševićeva vlada raspisala je izbore za 24. septembar 2000. koji je procenio kao optimalni trenutak za sebe. Na tim izborima građani Srbije i Crne Gore istog dana birali su predsednika SRJ, poslanike Veća građana i Veća republika, a građani Srbije i poslanike pokrajinske skupštine Vojvodine i odbornike opštinskih i gradskih skupština. Od svih izbora održanih 24. septembra najvažniji su, nesumnjivo, bili predsednički izbori na kojima je Slobodan Milošević, daleko najuticajnija ličnost vladajućeg režima, "odmerio snagu" sa opozicionim liderima, između ostalih i sa Vojislavom Koštunicom koga su podržale opozicione partije udružene u DOS. Napomenimo da SPO, dugo najjača stranka na opozicionoj sceni Srbije, nije pristala da izađe na septembarske izbore u okviru DOS, nego je na njih izašla samostalno.

Na predsedničkim izborima ubedljivo je pobedio Vojislav Koštunica koga je u prvom krugu podržalo 50,2% glasača. Milošević je osvojio 37,1% glasova, dok se za ostalu trojicu kandidata izjasnilo ukupno manje od 10% glasača. Na izborima za savezni Parlament (u Srbiji), kao i na lokalnim izborima, takođe je trijumfovao DOS. Pomenimo, uzgred, da je SPO na septembarskim izborima doživeo težak poraz. Njegov predsednički kandidat (Vojislav Mihajilović) dobio je samo 3% glasova, u Veću republika SPO je osvojio samo jedan mandat (od ukupno 20), a u Veću građana ostao je bez ijednog predstavnika.

Izborni porazi Miloševića i do tada vladajućih stranaka u Srbiji (SPS, JUL i SRS), izazvali su u vrhu vladajućeg režima najpre šok, a potom, potpuno očekivano, očajničke pokušaje da se prikrije Miloševićev poraz. Oni su trajali od 25. septembra do 5. oktobra 2000. Kažemo "potpuno očekivano", jer je politički vrh autoritarnog režima SRJ i Srbije bio toliko ogrezao u kršenje zakona i nasilje, da je gubljenje vlasti za njega neminovno značilo suočavanje s krivično-pravnom i građansko-pravnom odgovornošću. Povrh toga, Međunarodni sud u Hagu je 24. maja 1999. podigao optužnice protiv Miloševića i najužeg kruga njego-

vih saradnika, pa je gubitak izbora značio i njihovu verovatnu ekstradiciju tom sudu.

U pokušaju falsifikovanja izborne volje građana Srbije ključnu ulogu odigrala je Savezna izborna komisija (SIK), koja je delovala kao *longa manus* vladajućeg poretka. Kršeći izborne i druge propise, stalni sastav SIK je 28. septembra objavio krivotvorene rezultate izbora, po kojima Vojislav Koštunica nije ispunio zakonski uslov za izbor za predsednika SRJ (50% glasova plus jedan). To je značilo da treba da bude održan drugi krug izbora 8. oktobra 2000, što je pružalo priliku Miloševiću da pripremi novu izbornu prevaru. Da bi to sprečili lideri DOS su (29. septembra) pozvali birače na građansku neposlušnost i na masovne proteste sve dotle dok ne budu priznati rezultati predsedničkih izbora. Pored nekoliko stotina hiljada građana koji su svakodnevno demonstrirali na ulicama Beograda i drugih gradova Srbije, protestima se pridružilo i oko 13 hiljada rudara kolubarskih rudnika (udaljenih oko 40 kilometara od Beograda) prekinuvši proizvodnju. Preteći upotrebom vojske i policije, Miloševićev režim je pokušao da prinudi rudare da nastave rad, ali su se hiljade građana pridružile štrajkačima što je, verovatno, odvratilo vlast od primene nasilja.

Višednevne demonstracije dostigle su vrhunac u četvrtak, 5. oktobra 2000, kada je na ulice Beograda izašlo više od sedam stotina hiljada građana iz čitave Srbije, koji su zahtevali poštovanje izborne volje građana. Demonstranti su, uprkos intervenciji policije koja je protiv njih upotrebila palice i suzavac, zauzeli zgrade Savezne skupštine i RTS. Krvoproliće je, ipak, izbegnuto, jer su elitne policijske formacije (Posebne jedinice policije, Specijalna antiteroristička jedinica i Jedinica za specijalne operacije poznata kao "crvene beretke") odbile da pucaju i pridružile su se građanima. Tako se na ulicama Beograda 5. oktobra dogodila "meka demokratska revolucija" koja, zbog svoje masovnosti, ima sličnosti s događajima u Pragu 1989. Pored sličnosti postoje i razlike, jer je u Beogradu ipak bilo nasilja (policija je koristila palice i suzavac, a demonstranti kamenice, štapove i buldožer) i žrtava (dve poginule osobe i više desetina ranjenih), što asocira na "rumunski scenario".

Treba, takođe, naglasiti da je 5. oktobra u Beogradu potencijalna sila demonstirana daleko nadmašivala primenjenu silu (nasilje). Tome u prilog govori i činjenica da je veliki broj učesnika protesta bio naoružan i da je nasilnim zauzimanjem Narodne skupštine i RTV uverljivo pokazao odlučnost da se, ako treba, bori svim, a ne samo mirnim sredstvima za priznavanje izbornih rezultata. Imajući u vidu autoritarnu prirodu vladajućeg režima u Srbiji, važnost sile – koja je, ponavljamo, pretežno ostala u latentnoj formi – ne treba potcenjivati. Pod pritiskom stotina hiljada demonstiranih, vladajući režim je 6. oktobra bio prinuđen da prizna izbor Vojislava Koštunice za predsednika SRJ, kao i pobedu DOS na saveznim i lokalnim izborima u Srbiji. *Latentna sila u oktobarskom*

preokretu nije bila slučajna, uzgredan i nevažan fenomen, već je imala suštinsku ulogu, jer bi bez nje autoritarni poredak najverovatnije ignorisao rezultate izbora i nastavio da vlada po starom.

DOS na vlasti

Odmah posle "oktobarskog prevrata" formirana je Savezna vlada koja je – zajedno sa predsednikom SRJ Vojislavom Koštunicom – preduzela niz akcija na međunarodnom planu. Ove akcije dovele su do toga da SRJ ponovo postane punopravan član UN i mnogih važnih međunarodnih organizacija. Osim toga, SRJ je 10. januara ponovo uspostavila zvanične odnose sa NATO. Posle eliminacije "starog režima", opredeljenje građana Srbije da se integrišu u svet i u Evropu postalo je još izrazitije, o čemu ubedljivo govore rezultati empirijskih istraživanja agencije "Medijum index". Po nalazima te agencije u aprilu 2001, oko 80% građana Srbije izjasnilo se za priključenje Evropskoj uniji, a oko 60% (u junu 2001) za priključenje programu "Partnerstvo za mir".

Promene na unutrašnjem planu (ekonomija, policija, pravosuđe i dr.), koje su u nadležnosti republike Srbije, bile su znatno sporije od promena u međunarodnoj politici. Objašnjenje za to treba tražiti u činjenici da su sve do 25. januara 2001. u republičkoj vladi, pored predstavnika DOS, bile zastupljene i stranke "starog režima", koje su imale pravo veta na sve političke odluke. Izbori za Narodnu skupštinu Srbije održani su 23. decembra 2000. Pred te izbore lideri stranaka DOS potpisali su "Ugovor sa Srbijom" iznevši u njemu listu mera koje će preduzeti posle izborne pobeđe. U tom dokumentu sadržano je obećanje o brzim demokratskim reformama i privatizaciji, kao i o brzom integraciji SRJ u sve važne međunarodne organizacije. Navedeni izborni dokument zapravo, u razvijenijem obliku, sadrži sva ključna opredeljenja "Platforme demokratske opozicije" (demokratski preobražaj, temeljne tržišne reforme, brzo integrisanje u međunarodnu zajednicu), koja su građani Srbije većinski podržali na septembarskim saveznim izborima.

Od trijumfa do raspada

Na decembarskim izborima DOS je ostvario još ubedljiviju pobeđu nego na septembarskim, jer je zadobio 64,4% glasova i 70,4% mandata u republičkom parlamentu (176 poslanika od ukupno 250). Nasuprot tome, ranije vladajuće partije SPS i SRS osvojile su (zajedno) samo 60 poslaničkih mesta (37+23). Na decembarskim izborima SPO je opet doživeo težak neuspeh, jer je ostao bez ijednog mandata (nije uspeo da dostigne izborni cenzus od 5 odsto).

Naveli smo da DOS čini 18, po veličini nejednakih i programski heterogenih partija, koje je do 5. oktobra ujedinjavao otpor prema

Miloševićevom poretku. Eliminacijom tog poretka nestao je, međutim, jedan od važnih političkog činilaca jedinstva DOS. Ovo je došlo do izražaja već na početku rada nove republičke vlade kada je izbio spor između dve najvažnije partije te koalicije, DS i DSS, oko odnosa prema Evropi i svetu. Inače, DSS je pre 5. oktobra znatno zaostajala za DS po broju članova i širini uticaja u društvu, ali je posle izbora njenog lidera Vojislava Koštunice za predsednika SRJ, ostvarila političku ekspanziju i, sudeći prema mnogobrojnim empirijskim istraživanjima političkog raspoloženja građana Srbije, po svom političkom uticaju prevazišla DS.

Najvažniji razlog spora između DS i DSS, koji je eskalirao u junu 2001, rezultat je dva uzroka: prvi je pomenuta asimetrija između velikog uticaja DSS i njene male političke moći, a drugi su duboke programske razlike između dveju stranaka. DS se zalaže za proevropsku orijentaciju i spremna je da ispuni sve uslove za prijem u međunarodne institucije, dok DSS ima "rezervisan" stav prema zapadnim zemljama (naročito SAD) i pokazuje manju spremnost da ispuni uslove za prijem u važne međunarodne organizacije. Kristalizaciona tačka dubokog spora između DS i DSS bio je sukob oko ispunjavanja obaveze SRJ da izvrši ekstradiciju pojedinaca koje je Međunarodni sud u Hagu optužio za ratne zločine. Hitno rešavanje tog pitanja nametnulo se republičkoj vladi u junu 2001. Tada su najuticajnije zemlje Zapada zahtevale od SRJ da izvrši ekstradiciju optuženih za ratne zločine, pre svega bivšeg predsednika SRJ Slobodana Miloševića, ističući to kao preduslov za održavanje donatorske konferencije, vitalno važne za SRJ. Pošto odluka o izručenju Slobodana Miloševića nije doneta na saveznom nivou – tačnije Savezna vlada je usvojila uredbu o tome, ali je sprovođenje uredbe osporio Savezni ustavni sud – Vlada Srbije je usvojila i sprovela (28. juna 2001) odluku o njegovom izručenju Haškom sudu. *Zbog toga je DSS oštro kritikovala republičku Vladu (u kojoj je imala jednog potpredsednika i jednog ministra), a 17. avgusta 2001. ta stranka je napustila Vladu što je, po našem mišljenju, faktički označilo raspad DOS.*

Istupanje DSS iz Vlade suzilo je podršku koju je imala u parlamentu sa 176 (70,4%) na 130 manadata (52%). Iako je Vlada Srbije i posle toga sačuvala apsolutnu većinu u Parlamentu, njen položaj postao je nestabilan, jer je moglo da je ugrozi istupanje bilo koje od preostalih sedamnaest partija DOS. *Faktički rascep koalicije DOS ima dalekosežne posledice, ne samo zato što su se na suprotnim stranama našle dve njene najvažnije partije, DS i DSS, već i zato što se lideri tih partija nalaze na dva strateški važna položaja u novom političkom poretku – premijera Vlade Srbije (DS) i predsednika SRJ (DSS).*

Prelazak DSS u opoziciju omogućio je da se kompromitovane partije "starog režima", SPS, SRS i SSJ – koje u Narodnoj skupštini zajedno imaju oko jednu četvrtinu poslanika – vrate sa političke margine, na koju su bile potisnute ishodom decembarskih izbora, na "glavnu scenu". DSS će se u narednom razdoblju, u odnosu prema tim partijama, suočiti sa

teškom dilemom, koja bi se ovako mogla formulisati – ili će odbiti da saraduje sa tim partijama i time osuditi sebe na nemoć, ili će, pak, prihvatiti saradnju i obrazovati sa njima snažan antievropski blok, koji bi u perspektivi mogao da izglasa nepoverenje republičkoj vladi i da tako iznudi održavanje novih izbora. Ostvarivanje tog zahteva uz pomoć kompromitovanih partija "starog režima", predstavljalo bi ozbiljan rizik za DSS koja bi, zbog toga, mogla da izgubi deo svog biračkog tela, prvenstveno pristalice od 5. oktobra, i time smanji svoje izborne šanse. Ipak, nije isključeno da će na predstojećim republičkim izborima DSS osvojiti, zajedno sa strankama "starog režima", većinu u parlamentu, iz koje, međutim, ne može proizići stabilna koaliciona vlada zbog nepremostivih programskih razlika među partnerima. Takav izborni ishod bi mogao da uspori i odloži započeti demokratski i tržišni preobražaj Srbije.

Miroslav Hadžić*

Pledoaje za "racionalan" pristup

Delatni razgovori o bezbednosnom uključenju SR Jugoslavije/Srbije u evroatlantsku zajednicu su postali mogući tek nakon svrgavanja režima Slobodana Miloševića. Bilo je, nakon toga, potrebno da se simultano steknu dva dodatna uslova i motiva. Prve su na potezu bile nove jugoslovenske i srpske vlasti. Od njih se očekivalo da svoju predizbornu retoriku pretvore u smislenu strategiju celovitog približavanja evroatlantskoj zajednici zarad budućeg uključenja u nju. Tome je, dabome, trebalo da prethodi zasnivanje, a potom i primena celovite strategije društvenih reformi usmerene na postizanje vrednosne i interesne komplementarnosti sa evroatlantskom zajednicom. Od odgovora novih vlasti je zavisio i tempo pretakanja početnih međunarodnih dobiti od zbacivanja Miloševića u strateške koristi, koje su se činile izglednim pri novom i drugačijem smeštanju SRJ/Srbije u evroatlantski okoliš.

Dometi poteza domaćih vlasti direktno su, dabome, zavisili od volje i potreba centralnih moćnika u evroatlantskoj zajednici: SAD, EU i NATO. Izvan je sumnje da su oni bili zainteresovani da svoje desetogodišnje uredovanje yu-krizom i ratovima okruge otklanjanjem ili bar prigušivanjem bezbednosnih rizika koji su do tad pristizali iz Srbije/SRJ. Prvi deo svog posla oni su okončali primivši SRJ u ključne međunarodne organizacije po skraćenom postupku. Za drugi je deo posla – postepeno i nepovratno uključenje SRJ – bilo potrebno da evroatlantski odlučioi imaju obuhvatan program za podršku demokratskim reforma u Srbiji i Crnoj Gori. Potom, i da su spremni da unapred i precizno definišu uslove koje SRJ/Srbija treba da ispuni, odnosno da utvrde pravila po kojima će teći njeno približavanje Zajednici.

Unatoč tome, direktno je od novih vlasti zavisilo da li će i u kojoj meri uspeti da Srbiju/SRJ pripreme za ovaj, istorijski i strateški,

---

* Dr, profesor Univerziteta u Beogradu i predsednik Centra za civilno-vojne odnose, Beograd

iskorak. To je od njih prvo zahtevalo da konačno osmisle i popišu temeljne nacionalne (državne) interese, te da predvide načine njihovog dostizanja i to spram nove evroatlantske i globalne konfiguracije moći, koja im se iskazuje kao datost i zadatost. Ne čudi stoga da su prve interne prepreke u željenoj integraciji istekle iz različitog političkog i ideološkog čitanja zahvata i smisla evroatlantske zajednice. Svoje ishodište, ali i uhodište ona imaju u iluziji da SRJ/Srbija može da bira kako i koliko će se integrisati u Zajednicu. Ne čudi, stoga, da javnom scenom dominira parcijalno razumevanje integracije po kome je SRJ/Srbiju moguće uključiti u Zajednicu samo ekonomsko-politički, a ne i bezbednosno. Iz prve je greške nužno sledila i druga: kad je zbog preliivanja OVK u južnu Srbiju u iznudici prepoznata (priznata) bezbednosna svrhovitost Zajednice i NATO, pomislilo se da je za prijem dovoljno da SRJ/Srbija samo izrazi političku želju da pristupi programu "Partnerstvo za mir".

Uzroke previda treba tražiti u nesprenosti dela novih vlasti SRJ/Srbije da izračunaju i prihvate sve, pa i krajnje, posledice svog opredeljenja za ulazak u evroatlantsku zajednicu. Nusprodukt toga je i pogrešna predstava elita vlasti o tome da se SRJ/Srbija može bezbednosno integrisati u Zajednicu bez prethodnog radikalnog preobražaja nasleđenog sektora bezbednosti i oružanih snaga. U osnovi ove iluzije nalazi se, pak, skriveno htenje da se izbegne izvođenje i (samo)san- kcionisanje učešća Srbije u ratnom rasturanju druge Jugoslavije. Isti domet imaju i pokušaji nove vlasti da stekne (očuva) demokratsku legitimaciju uprkos izbegnutoj, odnosno odloženoj demontaži Miloševićevog režima.

Razgovore o bezbednosti Jugoslavije/Srbije treba stoga preneti iz ideološke, manipulativne i dnevno-političke ravni u ravan strategijskog mišljenja. To bi mogao da bude uvod u dugoročno predviđanje i planiranje sopstvenih bezbednosnih potreba. Tek bi to dozvolilo da bude započeto stvaranje dovoljnih socioekonomskih pretpostavki, kao i instaliranje ustavno-sistemskih instrumenata za postepeno postizanje demokratskog, te time i bezbednog društva. Jedino se na ovaj način može izbeći svođenje sadašnjih bezbednosnih dilema Srbije i Jugoslavije na lažno pitanje: ući ili ne ući u NATO. Od ne manje je važnosti potreba da se javno razobličiti iluzija da se u evroatlantsku zajednicu može integrisati parcijalno i samo po meri sopstvene ekonomske i političke koristi.

Pod pretpostavkom da nove vlasti čak i znaju kako i gde će bezbednosno da smeste SRJ one, ali ne samo one, nemaju valjane odgovore na temeljne bezbednosne izazove i dileme evroatlantske zajednice. Dileme su do krajnosti izoštrene terorističkim udarom na SAD. Tom su prilikom, na tragičan i najskuplji način, otkrivene sve manjkavosti svetski dominantnog načina mišljenja i praktikovanja nacionalne i globalne bezbednosti. Naime, kao što je bombardovanje SRJ/Srbije

kristalizovalo aporije tzv. humanitarnog intervencionizma, tako je teroristički udar otkrio nemogućnost izolovanog imanja bezbednosti u loše uređenom i nebezbednom svetu. Otud je danas načelno van spora pitanje da li treba i vojnom silom uzvratiti na terorizam. Ostaje, međutim, i dalje otvorenom dilema da li se samo dejstvom po posledicama mogu otkloniti izvori i uzroci terorizma, koji od 11. septembra 2001. godine predstavlja centralnu pretnju pojedinačnoj, zajedničkoj i kolektivnoj bezbednosti žitelja i država sveta.

Građani su ove zemlje, i svojom zaslugom, bili zadnjih deset godina u prilici da uživo osele pogubne posledice hroničnog manjka lične, društvene i državne (nacionalne) bezbednosti. Njima su, ujedno, preko spoljnih umešača u yu-krizu i ratove – EU, SAD, NATO, isporučene najgore posledice odsustva globalne bezbednosti. Deo tih posledica Srbija i SRJ mogu ublažiti i/ili otkloniti bezbednosnim uključanjem u evroatlantsku zajednicu. Dakako, ako se pri tom oslobode paranoje da su glavna meta urotničkih kohorti, odnosno iluzije da im je pripao zadatak da preurede svet po svojoj meri. Za tu svrhu nije zgoreg ponovo propitati razloge zbog kojih su ovdašnji građani i njihove – bivše i sadašnje – države patili od hroničnog manjka bezbednosti.

Nedugo nakon 5. oktobra nova je vlast sebi na raboš ponosno upisala uključenje Srbije (i SRJ) u međunarodnu (čitaj: evroatlantsku) zajednicu. To je odmah razumela kao dokaz svoje diplomatske umešnosti. Štaviše, činjenicu da je sve teklo po skraćenoj proceduri ova je vlast protumačila kao potvrdu geopolitičke važnosti Srbije. Potom je zaključila i na sva zvona objavila da je Srbija opet ključni faktor mira i razvoja u regionu. Kreativniji pojedinci u njoj su čak procenili da ujedinjujuća Evropa svoje ciljeve ne može da postigne bez Srbije. Iz toga je nastalo uverenje da evroatlantska zajednica sebe radi treba (mora) bezuslovno da pomaže novu vlast. Potegnut je zatim i moralni adut po kome Zajednica jedino tako može da se iskupi za pogrešnu politiku prema yu-krizi i ratovima, koja je vrhunila bombardovanjem Srbije.

Novi su posednici vlasti, pri tom, izbegli da domaćoj javnosti predoče dve važne činjenice. Prvo, da su Srbiju za rukav vukle SAD i EU ne bi li time pored ostalog lakše od DOS (uključiv i DSS) iznudile poželjno ponašanje. I drugo, da je promptnim prijemom Srbija povukla nove tranše međunarodnih obaveza koje možda donekle i može da odlaže, ali ne više i da izvrda. Uistinu, novoj je vlasti ostavljeno da sama izabere hoće li te obaveze da ispunjava dragovoljno ili pod prinudom. Izvan je njene nadležnosti, međutim, pravljenje spiska obaveza. Koliko god da ta lista zavisi od trenutne (zlo)volje evroatlantskih moćnika i/ili njihovih strategijskih kalkulacija, odnosno opreka, njen je sadržaj u krajnoj instanci određen činocima domaćeg porekla.

Zajednica stoga od novih vlasti zahteva da one prvo reše zadatke koje im je (p)ostavio Milošević. Drugim rečima, ona je namerna da od građana Srbije i novih im predvodnika naplati deo računa za Miloševićevu ratnu politiku. Prvu ratu za isplatu određuje i ispostavlja Tribunal iz Haga. Već su najavljene i sledeće rate, koje će možda naložiti da se Srbija izvini dojučerašnjoj braći te time, uprkos udruženoj proizvodnji yu-ratova, prizna da su Milošević i JNA bili agresori. A tome onda lako može da se doda i ratna odšteta. Novi set obaveza pristiže iz očekivanja Zajednice, ali i većine građana Srbije, da nove vlasti konačno i neopozivo raskinu sa prethodnim režimom. Za tu je svrhu Zajednica već ranije izumela harmonizaciju kojom se budućim članovima, u našem slučaju Srbiji, nalaže normativno i delatno usvajanje najviših demokratskih standarda.

Sva je prilika da se polako tope međunarodne dobiti koje su Srbija i njene vlasti stekle oktobarskim izgonom Miloševića. Sa Zapadne je podrške spao ukrasni celofan, a na srpski su sto stigli ultimativni zahtevi. Reakcije su novih vlasti tekle po već ustaljenom obrascu. DSS je u ime patriotizma pribegao iznurujućem odlaganju izvršenja obaveza, povećavajući pri tom njihovu cenu. Preostali je deo DOS, predvođen DS, u ime pragmatizma celu priču sveo na trgovinu i olaka obećanja koja ga ne sprečavaju da skriveno opstruiše igru. I jedni i drugi sve to, dabome, zdušno koriste za međusobnu političku borbu začetu već 6. oktobra ujutru dvehiljadite godine.

U osnovi se jedva valjane spoljne politike novih vlasti, uz ostalo, nalaze dve inherentne zapreke. Prvu čini iluzija da se u evroatlantsku zajednicu može ući popreko i/ili delimično. Drugu čini namera da se postignu ekonomske i političke koristi od priključenja, a izbegnu bezbednosne obaveze koje iz toga slede. Čini se da vlasti Srbije (i SRJ) gube iz vida da je reč o zajednici sve manje suverenih država, koja počiva na visokoj podudarnosti i međuzavisnosti njihovih ekonomskih, političkih i bezbednosnih interesa i ciljeva. Da bude gore, vlasti još uvek izbegavaju da to jasno i bez ostatka predoče domaćoj javnosti. Ne čudi stoga da ni ona a ni građani nisu još spremni da dosledno prihvate sve konsekvence koje slede iz željenog povratka (ulaska) u Evropu.

U prilog ovome govore oklevanja federalnih i uzdržanost srpskih vlasti oko pristupanja programu "Partnerstvo za mir" (PfP). Odatle je moguće da general Pavković i Generalštab, sve udvarajući se, javno lobiraju za ulazak u PfP, a da predsednik Vrhovnog saveta odbrane gospodin Koštunica o tome uglavnom ćuti. Ili da, slično tome, vlada Srbije hita u Evropu, izbegavajući pri tom da u republičkom Parlamentu otvori raspravu o bezbednosnoj integraciji Srbije (i SRJ). Savezna vlada je, doduše, pokrenula postupak za ulazak u Partnerstvo, ali do sad nije našla za potrebno da o tome konsultuje poslanike Skupštine. Zato se niko od lokalnih političkih aktera i nije uznemirio

kad im (nam) je tu skoro predstavnik Saveta Evrope javno izdiktirao član buduće Ustavne povelje po kome će Vojska (oružane snage) biti pod demokratskom civilnom kontrolom. Istini za volju toga se setio i DOS, ali tek kad mu je u dvorište stigao KOS uprkos neobaveštenom Pavkoviću i ovlaš upoznatom Koštunici.

U prazan su se prostor sasvim očekivano ubacili prevrtači kojima se sada žuri i to direktno u NATO. Oni od toga očekuju političku dobit u svakoj varijanti. Ulazak u predvorje NATO preko PpP bi u prvoj varijanti mogao biti dokaz njihove rane hrabrosti i naprednosti. Ne manju korist oni očekuju od (smišljenog?) strašenja građana NATO, zbog čega dodatno može biti odložen ulazak Srbije (i SRJ) u PpP. U toj im varijanti preostaje da šnjur pokupe povraćajem u svoje izvorno – ksenofobično i šovinističko – stanje.

Zbog svega rečenog nije zgoreg ponovo a sažeto razmotriti smisao i domete programa “Partnerstvo za mir” lansiranog januara 1994. godine, u koji su sada uključene sve države Evrope, sem BiH i SRJ. Ovaj je program (bio) izravni odgovor Zajednice i NATO na bezbednosne rizike nastale slomom socijalizma i nestabilnošću prodemokratskih poredaka u zemljama Istočne, Centralne i Jugoistočne Evrope. Primarni je interes Zajednice bio da bezbednosno preuredi svoj strateški okoliš. Za tu je svrhu buduća integracija zainteresovanih država i započeta sa bezbednosne, odnosno vojne tačke. Dalji je sled – političke pa možda i ekonomske – integracije u NATO i EU načelno zavisio od reformskih kapaciteta kandidata. Uvek su, dakako, presuđivale potrebe Zajednice. Uvođenjem eksocijalističkih vojski u svoje kontrolno polje, narasle su moći SAD i NATO u strateškom upravljanju krizama. Ujedno su predmetnim državama ponudeni (zadati) NATO standardi u reformi njihovih vojski i sektora bezbednosti. Time je nagoveštena mogućnost (obaveza) i za prenaoružavanje ovih vojski iz zapadnih izvora na radost vojnoindustrijskog kompleksa SAD.

Vrednosno (i emocionalno) čitanje dobiti koje je osnivanjem PpP sebi pribavila Zajednica, verovatno može pomoći boljoj domoljubnoj probavi, ali ne može da poništi realnost. Tim pre što su NATO i PpP postali neizbežna zamena skrajnutim UN i tematski pogubljenom OEBS. Odnosno, što su ih one po logici izmenjene globalne konfiguracije moći obe pretvorile u svoje priveske. Uprkos svemu NATO i PpP su danas u evroatlantskom prostoru jedini delatni instrumenti za uspostavu i očuvanje zajedničke bezbednosti. Tim više što Evropska unija ni sebi još nije razjasnila kako će ostvariti svoju zajedničku bezbednosnu i spoljnu politiku ležeći na ”NATO jastuku”.

Ključne razlike između NATO i PpP nastaju povodom imajućih sredstava za postizanje (iznuđivanje) zajedničke bezbednosti. SAD i NATO su zadržali samoprisvojeno pravo jednostrane upotrebe vojne sile kad i gde god procene da su im ugroženi interesi. Objava svetskog

rata terorizmu pokazuje da Americi za te poslove više nije neophodan NATO. Za razliku od toga, Partnerstvo je dvosmerni kanal bezbednosne saradnje prvo između NATO i učlanjenih zemalja, a potom i između njih samih. Dok je NATO obavezan da štiti bezbednost svojih članica, Partnerstvo ne nudi niti garantuje takve usluge. Odatle su skorašnja očekivanja Makedonije, kao i neupućenih domaćih interpreta bila neosnovana.

Članstvo je u centralnoj organizaciji (NATO), kao i njenoj filijali (PfP) dobrovoljno, ali su uslovi i procedure za prijem različiti. Najmanji im se zajednički imenitelj sadrži u privrženosti miru i demokratiji, spremnosti na bezbednosnu saradnju i interoperabilnost sa NATO. Vezivnu potku svemu tome čini primena načela demokratske kontrole oružanih snaga koja, uz ostalo, zahtevaju efektivnu potčinjenost depolitizovane i dezideologizovane vojske demokratski izabranim civilnim vlastima, vidljivost poslova, planova i budžeta odbrane, kontrolnu ulogu parlamenta i ministarstva odbrane, a sve pod budnom paskom javnosti.

No, u oba slučaja važi, kažu pašićevsko, pravilo po kome su konkursni uslovi primenjuju samo na one koje nećete, a ne na one koje hoćete da primite. Dokaz tome je, na primer, Turska koja bi, mada primljena davne 1952. godine, i danas teško ispunila stroge i precizne uslove za ulazak u NATO. Nije od toga daleko ni Grčka. Isto tako, nema dokaza da je, na primer, Albanija ispunjavala potrebne uslove za učlanjenje u Partnerstvo.

Nezavisno od toga boravak se u PfP može razumeti kao rigorozum za one koji bi hteli da stignu u NATO. Ali ulazak u NATO ne sledi nužno iz članstva u Partnerstvu. Stoga je partnerskim državama prepušteno da same biraju i predlažu programe u kojima će saradivati sa ostalim članicama i NATO. One, isto tako, same snose troškove svog učešća. Povrh svega, načelo dobrovoljnog pristupa uključuje i pravo izlaska iz Partnerstva koje je, na primer, do sad iskoristila Malta.

Posledice eventualnog ulaska Srbije (i SRJ) u Partnerstvo delimično se mogu nazreti početnim popisom sagledivih koristi ili šteta koje iz toga mogu da proisteknu. Imamo pri tom na umu da ono što se nama čini kao korist, vladajućim elitama ili njihovim čelnicima može da izgleda kao preteća šteta. Krenućemo stoga od najmanje spornih tački eventualnog ulaska Srbije (SRJ) u PfP. Ona bi time:

- stekla priliku da sa svojim susedima na svestranu korist ubrza bezbednosnu stabilizaciju Zapadnog Balkana, te izgradi i ojača mere međusobnog poverenja
- doprinela bezbednosnoj, ekonomskoj i političkoj integraciji regiona preko koga, inače, i vodi put u EU
- postala korisnik razmene bezbednosnih informacija, znanja i iskustava

- uspostavila trajne kanale bezbednosne saradnje sa NATO i ostalim članicama PfP
- direktno stekla znanja o savremenom poimanju i praktikovanju bezbednosti građanina, društva i države
- pružila priliku svojoj vojsci (oružanim snagama) da uhvati priljučak sa savremenim naučnim i tehničko-tehnološkim dostignućima u pripremanju za odbranu (rat), ali i za održavanje mira
- omogućila profesionalnim vojnicima VJ da se školuju u inostranstvu i nauče strane jezike
- stekla znanja o racionalnom planiranju odbrane, vidljivosti budžeta i nužnosti kontrole njegovog trošenja
- dobila dodatne podsticaje za modernizaciju, profesionalizaciju i smanjenje sopstvene vojske
- lakše obučila Vojsku za mirovne operacije i borbu protiv nosilaca novih bezbednosnih rizika (međunarodni terorizam, ilegalna trgovina oružjem, drogom, ljudima i delovima ljudskog tela)
- izbegla unutrašnje političke razmirice oko lažne dileme "ući ili ne ući u NATO".

Ozbiljnijoj proceni, dabome, izmiču potencijalne koristi po suverenitet i integritet SRJ (Srbije). Na rubovima javnosti se mogu sresti nade da bi članstvo u PfP doprinelo ostanku Kosova u SRJ, odnosno očuvanju državne zajednice Srbije i Crne Gore. Osnovano se, međutim, može ustvrditi da nikakvo partnerstvo, pa ni sa NATO (SAD i EU) ne može ovu zajednicu održati na okupu ako njene članice za to nemaju dovoljno racionalnih razloga (interesa). Ako se čak i može, sem u slučaju Kosova i Albanaca, dokazati održivost srpsko-crnogorske zajednice, ti razlozi postaju drugorazredni pred bezbednosnim i inim interesima evroatlantske zajednice, koje ovdašnjim vlastodršcima trenutno utuvljuje gospodin Solana. Utoliko je za sad jedino sigurno da ulazak u PfP ne može da umanjí izgleda za održanje Srbije i Crne Gore na okupu.

Dodatne bi se, a nemerljive koristi po građane Srbije od Partnerstva mogle izvesti po sledećim tačkama:

- ispunjavanjem političkih uslova za prijem, među kojima centralno mesto zauzima saradnja sa Tribunalom, Srbija bi počela da se rešava ratne hipoteke
- primenom načela demokratske kontrole nad VJ (policijom, tajnim službama i parapolicijskim snagama) bile bi sužene mogućnosti za njenu (njihovu) ponovnu unutrašnju i političku (zlo)upotrebu
- Vojska i generali bi bili izgnani iz politike, ali bi i politika bila izgnana iz vojske

- obuhvatnom i temeljitom reformom sektora bezbednosti Srbija bi konačno modelovala aparate državne prinude spram svojih stvarnih potreba i počela da se oslobađa militarističko-policijskog nasleđa i kulture
- usvajanjem savremenog koncepta bezbednosti u centar bi stigao nj. v. Građanin kao pramera i krajnja svrha bezbednosnih napora društva i države
- kratkoročni troškovi reforme i smanjivanja vojske, kao i policije bi već srednjoročno izbacili vidljive ekonomske, socijalne i političke koristi
- reformski bi zahvat nametnuo kadrovsku obnovu Vojske (policije, tajnih službi i parapolicijskih snaga), te bi sa vlasti konačno otišli generali koje je izabrao i postavio Milošević.

Problem je, međutim, u tome što korist građana Srbije ne mora ići u korist novopristiglih vladalaca. Da je drugačije, oni bi se već potrudili da autonomno započnu reformu sektora bezbednosti i pripadnih im oružanih snaga. Onda se u svojim deklaracijama ne bi zaklanjali iza zahteva međunarodne zajednice, već bi reformi pribegli po meri urgentnih potreba građana koji su ih na vlast i doveli. Utoliko bi se i lista potencijalnih šteta vlastima SRJ (Srbije) mogla svesti na činjenicu da bi im ulazak u Partnerstvo suzio mogućnosti za dnevnu trgovinu preuzetim obavezama. U ovom prostoru treba i tražiti razloge nepotrebnog oklevanja novih vlasti da se izlože riziku ulaska SRJ (i Srbije) u program "Partnerstvo za mir".

Mile Stojković*

Integrativni kapaciteti SR Jugoslavije

U postojećim vojnopolitičkim prilikama na tlu Evrope, posebno na Balkanu, rešavanje bezbednosnih problema, zahteva daleko aktivniju saradnju SR Jugoslavije sa međunarodnom zajednicom. Zato je odnos naše zemlje prema međunarodnim bezbednosnim integracijama, a naročito prema programu "Partnerstvo za mir", za nas od posebnog značaja.

S tim u vezi, još krajem jeseni prošle godine usledila je zvanična inicijativa Savezne vlade da u organizaciji Saveznog ministarstva za odbranu budu proučeni i razmotreni svi relevantni uslovi o mogućnostima pristupanja SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir". U SMO je formirana ekspertska radna grupa koja je pripremila odgovarajući materijal, koji je nakon verifikacije (na nivou SMO) dostavljen Saveznoj vladi na dalji postupak.

Napomenuo bih da je krajem januara ove godine Institut ratne veštine VJ organizovao stručni skup pod nazivom *Partnerstvo za mir i SR Jugoslavija*, kome su prisustvovala lica koja obavljaju najodgovornije dužnosti u GŠ i SMO. Na ovom skupu bilo je pokušano da se vojni aspekt pristupanja Partnerstvu sagleda iz više uglova. Cilj skupa nije bio da odgovori na pitanje da li Jugoslavija treba ili ne treba da pristupi Partnerstvu, prvenstveno zbog toga što je konačna odluka o ovom pitanju u isključivoj nadležnosti najviših državnih organa naše zemlje. No, zaključci stručnog skupa su nam omogućili da brže i kvalitetnije pripremimo odgovarajući predlog o pitanju pristupanja (ili nepristupanja) SR Jugoslavije Partnerstvu.

Nešto pre održavanja navedenog stručnog skupa, Institut za geopolitičke studije u Beogradu takođe je organizovao stručnu raspravu o istoj temi. U njoj su pored predstavnika SMIP i vojnodiplomatskih predstavnika nekih evropskih zemalja učestvovali i predstavnici SMO i GŠ VJ. I ovom prilikom razmenjena su mišljenja o potrebama i mo-

---

* Mr, pukovnik, Uprava za politiku odbrane Ministarstva za odbranu SR Jugoslavije

gućnostima uključivanja naše zemlje u Partnerstvo, a pripremljen je i relevantan eksperstki stav o različitim aspektima ovog pitanja. Sve to ukazuje da je i pre aktivnosti u Saveznom ministarstvu za odbranu po ovom pitanju, studiozno i naučno već bila razmatrana problematika programa "Partnerstvo za mir". To u suštini znači da je i u vojnim i u nevojnim eksperstkim i drugim naučnim krugovima ova problematika sistematski i stručno tretirana. Zato su procene i analize i zasnovane na tim prethodnim saznanjima i činjenicama.

Kao što nam je poznato, inicijativa NATO za program "Partnerstvo za mir" pokrenuta je na Samitu ove organizacije u Briselu, januara 1994. godine. Prema našim saznanjima i tumačenjima ciljevi tog Programa su:

- olakšavanje postizanja transparentnosti u planiranju nacionalne odbrane
- obezbeđivanje demokratske kontrole nad odbrambenim snagama
- održavanje sposobnosti i spremnosti da se pomognu mirovne operacije pod okriljem UN ili OEBS i
- razvijanje kooperativnih vojnih odnosa sa NATO radi sprovođenja zajedničkog planiranja, obučavanja i vežbi.

Poznato nam je takođe, da je procedura pristupanja Programu utemeljena na tri dokumenta: (1) *Okvirni dokument partnerstva*; (2) *Dokument o prezentaciji* i (3) *Individualni program partnerstva*.

Kako smo mi shvatili, *Okvirni dokument* u suštini predstavlja *Statut* programa i njegovo prihvatanje i potpisivanje označava prvu fazu procedure pristupanja Programu. *Dokumentom o prezentaciji* svaki partner transparentno predlaže nivo, dinamiku i obim u kome želi da se uključi u proces saradnje sa NATO. *Individualni program partnerstva* oslanja se na prethodni dokument i mi ga shvatamo kao sporazum sui generis između NATO i svake pojedinačne države, kojim se konkretno preciziraju međusobne obaveze i stepen partnerstva.

Smatramo da je *Partnerstvo od velike važnosti za Severno-atlantsku alijansu*, ali i za našu zemlju, i to iz više razloga:

- prvo, države van NATO se članstvom u Partnerstvu uključuju u rešavanje bezbednosnih problema, primenjujući načine i metode koji korespondiraju sa NATO;
- drugo, smanjuje se mogućnost formiranja partnerstva suprotne orijentacije;
- treće, stvaraju se pogodniji uslovi za zajedničko učešće u sve skupljim mirovnim i humanitarnim operacijama i
- četvrto, članstvom u Partnerstvu se uspostavlja visok stepen vojne saradnje kojom se država zainteresovana za ulazak u NATO, usmerava na ostvarivanje neophodnih uslova i standarda.

Ekspertska grupa SMO i GŠ VJ koja je pripremala radne materijale za potrebe Savezne vlade imala je u vidu sve napred rečeno. U ovom kontekstu pristupljeno je studijsko-analitičkoj proceni problematike o kojoj je reč. Na osnovu takvog postupka pripremljen je već pomenuti materijal namenjen Saveznoj vladi.

U analizama su razmatrane pogodnosti i nepogodnosti pristupanja Programu, ali i posledice koje bi nastupile ukoliko bi SR Jugoslavija ostala izvan ovog programa.

Na osnovu raspoloživih saznanja, smatra se da bi *neke očekivane pogodnosti od opšteg značaja* za SR Jugoslaviju, ukoliko pristupi programu "Partnerstvu za mir", mogle da budu:

- neutralisanje ili bar ublažavanje mnogih negativnih bezbednosnih efekata koji su do sada ispoljavani u našem bližem i daljem okruženju;
- jačanje naše odbrane i smanjenje opasnosti od spoljnog i unutrašnjeg ugrožavanja bezbednosti zemlje;
- brže vraćanje naše zemlje na međunarodnu scenu i njena potpunija integracija u svet;
- značajnije uključivanje naše zemlje u procese odlučivanja u oblasti sistema kolektivne bezbednosti u Evropi;
- poboljšavanje našeg odnosa sa susednim zemljama;
- sprečavanje nekih destruktivnih procesa kod nas, posebno secesije i
- lakše pristupanje dostignućima nauke, tehnike i tehnologije postignutim na Zapadu.

Pretpostavljeno je da bi neke od mogućih *nepogodnosti* za SR Jugoslaviju, ukoliko pristupi programu "Partnerstvo za mir", mogle da budu:

- opasnost da sopstvene oružane snage budu marginalizovane, a vojna industrija zapostavljena;
- povećano izdvajanje finansijskih sredstava za potrebe odbrane zemlje;
- međusobna neslaganja nekih političkih grupacija na unutrašnjem planu (pod uticajem još uvek svežih utisaka o bombardovanju Jugoslavije), naročito oko poimanja našeg nacionalnog suvereniteta;
- nemogućnost izvršavanja preuzetih obaveza iz *Individualnog programa* i bilateralnih ugovora usled teške finansijske situacije.

Analizirana je i pretpostavka da bi dalje *uzdržavanje* SR Jugoslavije od ulaska u program "Partnerstvo za mir" moglo da prouzrokuje neke od sledećih posledica:

- usporavanje, pa i onemogućavanje uključivanja naše zemlje u svetske i regionalne integracije i gubljenje ugleda u međunarodnoj zajednici;

- nastavljanje politike nekih država prema našoj zemlji sa pozicije sile, kao i raznih oblika sankcija i pretnji;
- isključivanje naše zemlje iz mogućnosti značajnijeg odlučivanja o bezbednosnoj arhitekturi Evrope i Balkana;
- onemogućavanje ili ograničavanje ekonomske i vojne saradnje naše zemlje sa drugim zemljama;
- intenziviranje psihološko-propagandnog delovanja protiv naše zemlje;
- mešanje u unutrašnje poslove naše zemlje pod plaštom zaštite ljudskih prava i demokratskih sloboda;
- izazivanje i generisanje sukoba i kriza u zemlji, kao i sa susedima itd.

Ipak, u kontekstu već navedenih pogodnosti pristupanja SR Jugoslavije programu “Partnerstvo za mir”, dakle gledano sa aspekta naše odbrane, mogu se uočiti neki *pozitivni činioci* koji bi jačali našu odbrambeno-bezbednosnu sposobnost, a oni bi se, prema procenama našeg ministarstva, ogledali u sledećem:

- smanjenje broja bezbednosnih rizika na Balkanu, jer bi sve zemlje članice NATO i Partnerstva s ovih prostora postale partneri;
- smanjenje verovatnoće neoružanih oblika ugrožavanja bezbednosti naše zemlje zbog normalizacije odnosa sa susedima i promene odnosa međunarodne zajednice prema nama;
- reorganizovanje Vojske Jugoslavije, delimično a zatim potpuno, koje bi zahvatilo čitav sistem odbrane sa težištem na prilagođavanju, dimenzionisanju, prenaoružavanju i osposobljavanju prema standardima NATO;
- prilagođavanje našeg sistema rukovođenja i komandovanja savremenim potrebama i standardima zapadnoga tipa, što bi obezbedilo efikasnije funkcionisanje tog sistema;
- opremanje Vojske Jugoslavije savremenim sredstvima naoružanja i vojnom opremom u skladu sa našim ekonomskim i tehničkim mogućnostima što bi joj olakšalo da uspešno prati dalji tehničko-tehnološki razvoj;
- modernizovanje sadašnjih sredstava ratne tehnike prema standardima NATO, čime bi se više uposlili raspoloživi tehnički resursi države – naučno-istraživački, obrazovni i proizvodni kapaciteti;
- stvaranje uslova da se vojno-industrijski kompleks brzo i racionalno opredeli šta treba obnavljati, šta modernizovati, a šta transformisati, čime bismo dobili i ravnopravniji nastup na međunarodnom tržištu naoružanja i vojne opreme;
- obučavanje i školovanje u Vojsci Jugoslavije ne bi pretrpelo značajnije promene, ali bi težište bilo na učenju stranih jezika, ko-

mandno-štabnim i drugim pripremama, kao i na obučavanju za upotrebu novih sredstava ratne tehnike.

Međutim, pristupanje SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir" moglo bi da prouzrokuje i neke *negativne* efekte po sistem odbrane zemlje, na primer:

- Partnerstvo nije uvek pouzdan garant bezbednosti, jer se odbrana zemlje ne može prepustiti samo partnerima, već se mora graditi i kompatibilan tj. kombinovan, ali i dovoljno autonoman sistem odbrane;
- uključivanjem u obaveštajno-bezbednosni sistem NATO, moglo bi postepeno doći do marginalizacije naših obaveštajno-bezbednosnih kapaciteta i do sužavanja mogućnosti samostalnog kontrolisanja ključnih poluga unutrašnje stabilnosti zemlje;
- promene u naoružanju i vojnoj opremi u Vojsci Jugoslavije, prema standardima NATO, uslovile bi temeljne organizacione i sistemske promene, koje zahtevaju veća kadrovska i materijalna naprezanja;
- reorganizacija, modernizacija i prenaoružavanje Vojske Jugoslavije zahtevali bi velika materijalna sredstva, koja su iznad trenutnih ekonomskih mogućnosti naše zemlje.

Pristupanje Programu bi, dakle, zahtevalo izvršenje odgovarajućih zakonskih i doktrinarnih promena, koje proističu iz obaveza prema dokumentu OEBS "Pravilo ponašanja u vojno-bezbednosnoj sferi", a kojima bi mesto i uloga oružanih snaga bili regulisani. Promene u organizaciji i funkcionisanju Vojske Jugoslavije i sistema odbrane zemlje u celini bi, između ostalog, postavile i više zahteva koji bi se neminovno odrazili na sistem rukovođenja i komandovanja, odnosno na sistem odbrane. Neki od tih zahteva opšteg karaktera su:

1. Jasnija i preciznija podela nadležnosti u oblasti odbrane među najvišim državnim organima (skupština, vlada, predsednik republike, ministarstvo odbrane i dr.).

2. Parlamentarni nadzor i demokratska kontrola oružanih snaga uvođenjem transparentnog procesa donošenja vojnog budžeta, te jasno određene uloge skupštine i vlade u odlučivanju o strategijskoj upotrebi oružanih snaga i o namenskom korišćenju odobrenih budžetskih sredstava (Kontrola uključuje pripremu vojnog budžeta, pristup radu vojnih obaveštajnih službi, učešće u strategijskom planiranju i promeni organizacione strukture Vojske, njenom opremanju itd.).

Na osnovu iznetog, sumarne – *pozitivne stavove koji bi mogli da opredele pristupanje SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir"* možemo svesti na nekoliko odrednica:

- prvo, pristupanje SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir" predstavlja strateško opredeljenje naše zemlje, koje pretpostavlja i podrazumeva odgovarajuće promene u političkoj, ekonomskoj,

pravnoj, vojnoj i drugim sferama društvenog života, što nam u procesu tranzicije samo može koristiti;

- drugo, prihvatanje programa, mada zahteva veća finansijska sredstva za potrebe Vojske i sistema odbrane u celini, smanjuje opasnost od ugrožavanja bezbednosti SR Jugoslavije, osavremenjuje i jača našu odbranu;

- treće, sa vojnog stanovišta pristupanje programu je prihvatljivo i neophodno za efikasan sistem odbrane zemlje, iako iziskuje brojne promene u sistemu komandovanja, organizaciji, opremanju, obuci, doktrini i finansiranju Vojske Jugoslavije;

- četvrto, pristupanjem programu "Partnerstvo za mir" SR Jugoslavija bi stekla veću naklonost međunarodne zajednice i dobila mogućnost da pod određenim uslovima neke unutrašnje probleme od strateškog značaja rešava samostalnije i efikasnije (mislim pre svega na KiM i jug Srbije);

- peto, pristupanje Programu dalo bi značajan doprinos i podršku našoj spoljnoj politici. Bio bi to korak ka učvršćenju veoma potrebnog poverenja između nas i međunarodne zajednice i, svakako, put ka jačanju saradnje, uspostavljanju mira i stvaranju boljeg bezbednosnog okruženja u regionu, pa i šire.

Posle eventualne odluke o pristupanju SR Jugoslavije programu "Partnerstvo za mir", neophodno je, *Dokumentom o prezentaciji i Individualnim programom partnerstva*, ponuditi drugoj strani ono što predstavlja realne mogućnosti i interes naše zemlje, uz prihvatanje obaveze da predloženo bude ispunjeno u dužem vremenskom periodu.

Međutim, na primeru R. Makedonije i svega onoga što se u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici sada odigrava, možemo, nažalost, videti da program "Partnerstvo za mir" nije potpuno pouzdan garant bezbednosti i suverenosti zemlje članice Partnerstva. Čini se da Partnerstvo treba posmatrati i iz drugog ugla tj. ako ne sa aspekta sumnje, ono bar sa aspekta izvesne uzdržanosti. Partnerstvo možda i jeste pravilna orijentacija naše zemlje na planu pristupanja kolektivnoj bezbednosti Evrope, (o čemu će konačnu i validnu ocenu dati najviši organi države, s obzirom da se radi o duboko političkoj i veoma značajnoj državnoj odluci), ali mi moramo biti svesni i druge strane ovog problema. Naime, međunarodna zajednica, odnosno predstavnici NATO će nam verovatno postaviti i neke preduslove koje bismo morali ispuniti da bi se procedura pristupanja Programu na nas pozitivno odrazila.

Na osnovu podataka kojima do sada raspoložemo, kao i na osnovu iskustava o uslovima koje su morale da ispune neke republike bivše SFRJ i neke susedne zemlje, može se očekivati da međunarodna zajednica uslovi naše učešće sa najmanje tri preduslova:

- prvi će verovatno biti zahtev da se uspostavi kooperativniji odnos naših vlasti s Haškim tribunalom

- drugi bi bio obezbeđivanje da strategijski ciljevi SR Jugoslavije i međunarodne zajednice prema Republici Srpskoj budu kompatibilni
- treći je zahtev da reorganizacija Vojske Jugoslavije bude nastavljena i da bude dovedena u okvire koje je postavio OEBS, a da se unutar toga obezbede transparentnost i potpuniji sadržaj demokratske kontrole Vojske Jugoslavije.

Zlatan Jeremić*

Priprema Vojske Jugoslavije za pristupanje programu "Partnerstvo za mir"

Definisanje problema

Proteklu deceniju karakteriše proces globalizacije, kao i proces dezintegracije na svetskom nivou. Posledice oba procesa su bila zahvatila i prostore bivše Jugoslavije. Savezna Republika Jugoslavija preživela je teške trenutke izolacije, sankcija, međunarodnih političkih i vojnih pritisaka i agresije NATO. Promenama na političkoj sceni, pokrenut je proces političke, ekonomske, finansijske i bezbednosne integracije SRJ u evroatlantski prostor. Bezbednosno uključivanje SRJ u evroatlantsku zajednicu predstavlja neophodnu potrebu jugoslovenskog društva. Pitanje kojim bi trebalo da se bavimo nije pitanje da li SRJ želi da se priključi integraciji, već šta bi trebalo da uradi da bi u nju bila uključena. Treba projektovati oblike, sadržaje, obim, intenzitet i tempo bezbednosnog uključivanja u evroatlantsku zajednicu. Program "Partnerstvo za mir" (PfP) predstavlja jedan od koraka u tom procesu.

Definisanje osnovnih pojmova

(A) Program "Partnerstvo za mir" promovisan je, na inicijativu NATO, na Samitu Saveta te organizacije, u januaru 1994. godine. Članice tadašnjeg Saveta za severnoatlantsku saradnju (NACC) i OEBS tom prilikom su pozvane da se pridruže Programu. PfP je, u suštini, bio zamišljen kao pogodan poluinstitucionalizovani oblik bezbednosne saradnje, u okviru kojeg bi se oružane snage i vojne doktrine učesnica prilagodile standardima NATO. Time bi se one postepeno pripremile za uključivanje u Savez. Ujedno, PfP može biti shvaćen i kao jedna od faza ("predvorje") u procesu širenja NATO na Istok. Ova

---

* Mr, potpukovnik, Institut za ratne veštine, Generalštab Vojske SR Jugoslavije

zamisao se jasno može videti u tzv. "Okvirnom dokumentu", u kome su ciljevi Pfp konkretno definisani.¹

I pored toga što su zainteresovane države imale različite motive za pristupanje Pfp, ipak postoje neki zajednički motivi i iskustva:

- ozdravljenje političkog i ekonomsko–socijalnog života
- ostvarivanje privilegija u tretmanu i instrumentalizaciji problema nacionalnih manjina u susjednim zemljama
- poboljšavanje geostrateške pozicije
- ostvarivanje geopolitičkih i teritorijalnih ambicija
- međunarodno priznavanje države
- vezivanje vlastite bezbednosti za SAD i NATO
- ostvarivanje nacionalnih aspiracija i jačanje pregovaračkih pozicija u odnosu na susede.

Karakter Pfp najbolje pokazuju implikacije po odbrambene sisteme država koje su mu pristupile:

- sprovođenje zakonskih reformi i usvajanje doktrinarnih dokumenata iz oblasti odbrane
- sprovođenje reorganizacije i modernizacije Ministarstava odbrane
- sprovođenje reorganizacije vojske u skladu sa strateškim konceptom NATO
- uvođenje obaveze učestvovanja pojedinih zemalja u operacijama upravljanja krizama i vojnim multinacionalnim operacijama podrške i održavanja mira
- uspostavljanje demokratske civilne kontrole nad oružanim snagama, transparentnosti vojnih doktrina, planiranja budžeta i opremanja naoružanjem i vojnom opremom.

Karakter i aktivnosti Pfp, kao i iskustva zemalja koje su mu pristupile najavljuju, u slučaju da SRJ bude primeljena u Program, brži i sveobuhvatniji proces organizacionih promena Vojske Jugoslavije. Organizacione promene obuhvataju (pojedinačno ili u celini) promene u organizacionoj strukturi, podsistemima, moći i kulturi organizacije, procesu, strategiji i resursima vojske.

---

¹ (1) omogućiti veća otvorenost, iskrenost i javnost rada u procesu planiranja i određivanja budžeta nacionalne odbrane; (2) obezbedi demokratska kontrola nad odbrambenim snagama; (3) razvija i održava sposobnost i spremnost za učestvovanje nacionalnih kontingenata, uz puno uvažavanje ustavnih odredbi i načela svake zemlje u izvodenju operacija pod pokroviteljstvom UN ili OEBS; (4) uspostavi vojna saradnja sa NATO u pogledu planiranja, obuke i zajedničkih vežbi, tako da se zemlje potpisnice osposobe za učestvovanje u mirovnim i humanitarnim operacijama i operacijama traganja i spasavanja, kao i za učestvovanje u drugim operacijama koje budu preduzimate u budućnosti; (5) dugoročno gledano, stvore takve oružane snage koje će biti u većoj meri nego do sada sposobne za sadejstva sa snagama zemalja članica Saveza.

(B) Potrebno je sprovesti organizacione promene Vojske Jugoslavije u funkciji priprema za pristupanje programu "Partnerstvo za mir".

Da bi bio otkriven ili projektovan sadržaj organizacionih promena VJ, trebalo bi, pre svega, otkriti uzroke, ograničenja i polazne elemente tih promena.

Razlozi za organizacione promene u VJ su eksternog i internog porekla. Eksterni uzroci leže u međunarodnim procesima i procesima unutar SR Jugoslavije. Svetski proces globalizacije i suprotstavljanje tom procesu osnovno su obeležje međunarodne zajednice. Korpus političkih, ekonomskih, finansijskih i bezbednosnih integracija, pre svega na prostoru Evrope, značajno određuje pravce kretanja SR Jugoslavije, pri čemu bezbednosne i vojno-političke integracije predstavljaju jedan od pravaca i sadržaja njene integracije u međunarodnu zajednicu. Borba protiv terorizma, veoma intenzivirana zbog terorističkih napada na Ameriku, pogoduje reintegraciji SR Jugoslavije u međunarodnu zajednicu i može pozitivno uticati na rešavanje problema na Kosmetu. Programu PFP pristupilo je 27 evropskih država sa različitim sadržajem i intenzitetom učestvovanja. Sve države, susedi SR Jugoslavije, osim Bosne i Hercegovine, pristupile su Programu, a delovi oružanih snaga nekih država članica uključeni su u sastav KFOR na Kosovu i Metohiji.

Promene na političkoj sceni SR Jugoslavije podstakle su reorganizaciju svih segmenata države, pa i bezbednosnog sektora. Neodgovarajuće ustavne odredbe o Vojsci Jugoslavije i nedostatak demokratske civilne kontrole nad vojskom nanose joj štetu i smanjuju njen ugled. Nedostatak finansijskih sredstava za modernizaciju i opremanje doveo je do toga da efikasnost i efektivnost VJ budu niske, pri čemu i sama VJ, u okviru onih sredstava koja već ima, odugovlači s procesom reorganizacije.

Interno generisani uzroci sporijih organizacionih promena u VJ mogu biti klasifikovani na sledeći način: (1) organizaciona kultura VJ nije u potpunosti u skladu sa procesima u državi i u međunarodnoj zajednici; (2) postojanje tendencija ka birokratizaciji zbog opterećenosti organizacione strukture velikim brojem hijerarhijskih nivoa i funkcijama koje izlaze van granica vojne profesije; (3) iščekivanje promena u zakonskim i doktrinarnim dokumentima; (4) uvođenje promena tehnologije koje se nameću pristupanjem PFP; (5) deformisanje strukturalne moći u kontroli onih resursa koji nisu u funkciji vojne profesije.

Prepreke na koje se nailazi tokom organizacionih promena u VJ imaju višedimenzionalni karakter. Jedan broj njih nastaje zbog zahteva međunarodne zajednice, dok su druge posledica ukupnog stanja u državi. U suštini, ona mogu biti svedena na sledeća ograničenja: (1) utvrđena obaveza značajnog brojčanog smanjenja snaga u kratkoročnom periodu; (2) obaveza realizacije brojnih programa regionalne bezbednosne me-

državne saradnje; (3) materijalni okvir dimenzioniranja vojske koji mora biti u skladu sa ostvarenim nivoom ekonomske razvijenosti SRJ; (4) nerešeni odnosi između Srbije i Crne Gore; (5) delovanje terorizma i drugo.

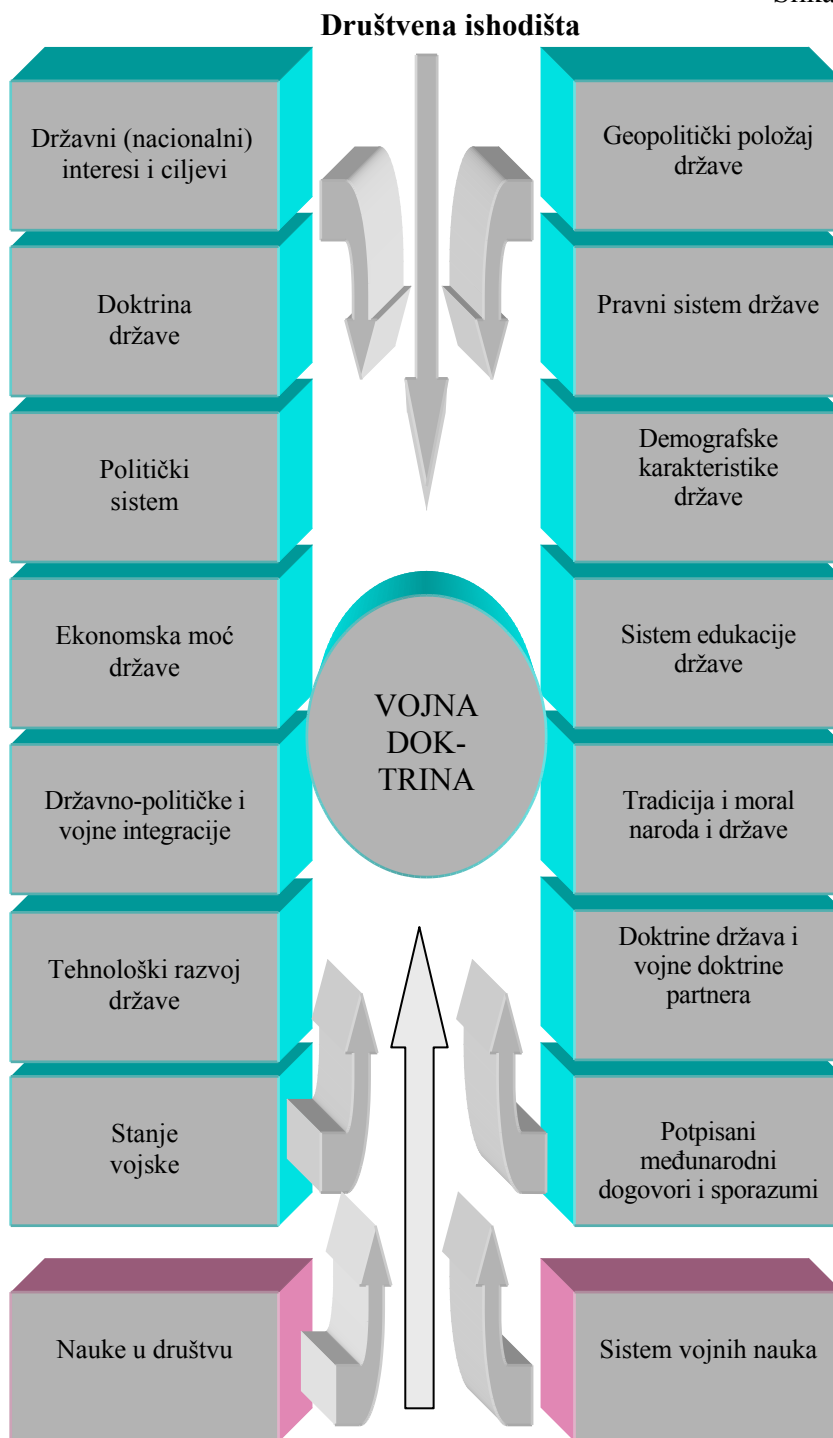
Aktuelni organi vlasti u SRJ do sada nisu ponudili polazne elemente za otpočinjanje procesa organizacione promene Vojske Jugoslavije, koji bi trebalo da anticipiraju buduću ulogu vojske u bezbednosnom sistemu države. Sistem pretpostavki trebalo bi da obuhvati: (1) radikalnu izmenu i usklađivanje ustavne, zakonske, doktrinarne i druge regulative o odbrani i oružanim snagama sa evropskim pravnim standardima i sporazumima o vojno-bezbednosnoj saradnji; (2) promene postojećih civilno-vojnih odnosa koje bi dovele do stvaranja sistemskih procedura za trajnu i pouzdanu demokratsku, civilnu i parlamentarnu kontrolu VJ; (3) implementaciju svih pravnih režima ograničenja, kontrole i mehanizama koji su utvrđeni institucionalnim okvirom OEBS, NATO i PfP; (4) izdvajanje dovoljnih budžetskih sredstava za reorganizaciju VJ.

Vojna doktrina kao temelj organizacionih promena

Organizacioni sistem VJ mora biti rezultat vizije, misije i ciljeva koji će biti postavljeni pred Vojsku Jugoslavije. Viziju (ono što može biti) i misiju (ono što želimo da bude) definišu zakonodavna i izvršna vlast, a ekspliciraju ih u ustavu, relevantnim zakonima i doktrinarnim dokumentima. Vojna doktrina predstavlja realistično, na pouzdanim znanjima zasnovano i povezano izloženo programsko stanovište o svim temeljnim pitanjima vojne delatnosti države u oblasti njene integralne odbrane. Iz vojne doktrine ishode polazne tačke na kojima bi trebalo da počne reorganizacija VJ. Ona bi trebalo da bude zasnovana na postulatima koji služe kao principi za projektovanje organizacije Vojske Jugoslavije.

ISHODIŠTA VOJNE DOKTRINE

Slika 3

NAUČNA ISHODIŠTA

Izmena organizacione strukture VJ

Organizaciona struktura VJ je uslovljena funkcijama koje ona realizuje. Osnovne funkcije VJ su: (1) komandovanje; (2) dejstvo i protivdejstvo i (3) obezbeđivanje dejstava. Vojsku Jugoslavije, u tom smislu, čine tri osnovna podsistema: (1) podsistem komandovanja; (2) borbeni podsistem i (3) logistički podsistem.

(1) Strukturu podsistema komandovanja čine: (a) područne i procesne funkcije koje realizuje sistem komandovanja; (b) organizaciona struktura i (c) tehnička opremljenost sistema komandovanja. U okviru tih elemenata kao problematični prostori mogu biti identifikovani: upravljanje i komandovanje Vojskom Jugoslavije, te komandovanje u Vojsci Jugoslavije.

Pri eventualnoj integraciji SRJ u Partnerstvo sledi i prilagođavanje (pod)sistema upravljanja i komandovanja VJ. Da bi ono (prilagođavanje) postalo moguće treba rešiti sledeće probleme:

– jasno razgraničiti nadležnosti predsednika države i vlade, odnosno premijera i ministra odbrane, kao i ministra odbrane i načelnika GŠ, što je inače predmet Ustava i Zakona o Vojsci;

– uskladiti savezni i republički Ustav po pitanju nadležnosti u komandovanju Vojskom;

– institucionalizovati demokratsku civilnu kontrolu VJ u meri u kojoj to odgovara nacionalnim interesima bezbednosti i odbrane SR Jugoslavije.

(2) Sistem komandovanja u VJ je opterećen nadležnostima koje negativno utiču na njegovo funkcionisanje. Reč je funkcionisanju uprava za stambene poslove, školstva, naučne delatnost i nekih delova logistike.

– Komandna nadležnost u stambenim poslovima je jedna od poluga interne hijerarhijske moći Generalštaba. Uprkos tome, ona za pripadnike VJ ima pozitivnu konotaciju, jer im proizvodi utisak da nadređeni mogu pozitivno da odgovore na njihova egzistencijalna očekivanja. Zadržavanje ove nadležnosti u Generalštabu, međutim, otežava parlamentarnu – budžetsku – kontrolu Vojske Jugoslavije. Sistem komandovanja u VJ bi trebalo rasteretiti odgovornosti za stambene poslove i preneti ga Ministarstvu odbrane.

• Funkcionisanje vojnog sistema školstva treba da bude briga države. U tom smislu i vojno školstvo treba organizacijski i funkcionalno preneti iz nadležnosti VJ u nadležnost Ministarstva odbrane.

• Naučna delatnost u oblasti vojnih nauka treba da bude centralizovana i premeštena iz VJ u Ministarstvo odbrane.

- Pozadinsko obezbeđenje treba organizovati na logističkim osnovama, pri čemu bi ih VJ realizovala i bila za njih odgovorna.
- Evidentno preklapanje određenih poslova i aktivnosti u područnim i rodovskim funkcijama u sistemu komandovanja, vodi rastu broja radnih mesta, a samim tim usložnjava i sistema komandovanja.
- Tehnička opremljenost sistema komandovanja u VJ je veoma niska (dramatična zapuštena), te je radi ispunjavanja kriterijuma Partnerstva, treba hitno modernizovati.

Nužne su, svakako, funkcionalne i organizacione promene i u drugim segmentima Vojske Jugoslavije, bez kojih nije moguće njeno valjano učešće u programu "Partnerstvo za mir":

- Obaveštajno-bezbednosnu funkciju VJ trebalo bi organizaciono, funkcionalno i kadrovski prilagoditi našem učestvovanju u programu "Partnerstvo za mir". Organizacijski posmatrano, to bi mogao da bude specijalizovan podsistem državnog obaveštajno-bezbednosnog sistema, koji bi bio u nadležnosti predsednika države. U funkcionalnom smislu trebalo bi osavremeniti metodologiju rada i uvesti adekvatne mehanizme kontrole.

- Obuku i školovanje pripadnika VJ za učešće u aktivnostima PfP trebalo bi usmeriti ka prihvatanju, usvajanju i primeni standarda NATO u sledećim oblastima: komandovanja i veze, kontrole vazdušnog prostora, realizacije zadataka u sastavu multinacionalnih snaga, organizacije logistike u vojsci i drugim.

- Jedan od prioriteta VJ trebalo bi da bude učestvovanje na stručnim i naučnim skupovima u organizaciji PfP, pri čemu bi izrada, definisanje i implementacija strategije naučno-istraživačkog rada u oblasti vojnih nauka bila prioritet u reorganizaciji Vojske Jugoslavije.

Uprkos svemu, držim da je Vojska Jugoslavije opremljena i osposobljena da realizuje sva dejstva i protivdejstva, koja realizuju savremene vojske, osim dejstava u/iz kosmičkog prostora, te da je stoga komplementarna PfP.

VJ će se najteže integrisati/prilagoditi zahtevima PfP u logistici, koja funkcioniše po standardima NATO. Organizacione promene VJ u domenu pozadinskog obezbeđenja zahtevaju reinženjering pozadinskih funkcija i procesa, kao i dalju dogradnju projektovanog nivoa logističke organizacije Vojske Jugoslavije.

U VJ treba negovati organizacionu kulturu, koja će se zasnivati na kulturi zadatka i kulturi uloga. Pripadnike VJ ne treba ceniti prema hijerarhijskoj poziciji (sindrom čin = znanje i sposobnost), već prema sposobnosti da doprinose obavljanju zadataka, a osnovne vrednosti treba da budu samostalnost pojedinaca, njegova fleksibilnost, prilagodljivost, inicijativa, orijentacija ka uspehu i rezultatu. Organizaciona kultura usmerena na zadatak odgovara timskoj i projektnoj organizaciji na čijim osnovama i funkcioniše veći deo podsistema.

U VJ formirana je određena struktura moći koja pogoduje povezivanju formalnih autoriteta sa nosiocima neformalne moći u vojnoj organizaciji. Objekt organizacionih promena mora biti realna struktura moći utemeljena na distribuciji formalnog autoriteta. Promena strukture moći neophodan je preduslov za organizacione promene u Vojsci Jugoslavije. Na samom početku procesa promena može doći do narušavanja balansa interesa, pa će zbog toga oni koji raspolažu elementima moći nastojati da kontrolišu i ugroze one promene koje bi mogle da ugroze njihove interese. Stoga bi nosilac projekta promena u VJ morao da bude van te organizacije, neopterećen strukturom moći, uz maksimalno učestvovanje, konsultaciju i uvažavanje mišljenja eksperata iz Vojske Jugoslavije.

Zaključak

U VJ je intenziviran proces organizacionih promena. Odnos pripadnika VJ prema organizacionim promenama je izuzetno pozitivan. Vojska Jugoslavije je, iniciranjem i održavanjem niza stručnih skupova, u kojima su učestvovali ličnosti iz politike i nauke, pokazala zrelost u organizovanju i shvatanju neophodnosti sprovođenja organizacionih promena. U tom pravcu ne može se ići izolovano od organa vlasti, čija je obaveza i odgovornost da stvore polazne pretpostavke i uslove za te promene. Proces organizacionih promena mora biti naučno zasnovan i postavljen na najširim osnovama, jer bi promena sprovedena samo u vojsci, kao jednom od podsistema bezbednosti i odbrane nacionalnih interesa SRJ, bez usaglašenosti sa ostalim podsistemima, mogla imati negativne efekte. Inicijativa i odgovornost za sprovođenje organizacionih promena VJ je u rukama ne samo VJ, već i organa vlasti u SR Jugoslaviji.

ČETVRTI DEO

Jovan Teokarević*

SR Jugoslavija i program “Partnerstvo za mir”

Pitanje članstva SR Jugoslavije u NATO programu “Partnerstvo za mir” (PfP) danas bi najbolje moglo biti opisano izjavom koju je američki predsednik Bil Klinton svojevremeno dao – “nije više reč o tome da li, već kada i kako”. Predsednik Klinton se, naravno, nije bavio našim pristupanjem Partnerstvu, već je ovu rečenicu izgovorio još početkom 1994. godine, opisujući, tada započetu, inicijativu Severnoatlantskog saveza da se proširi na istok prijemom bivših članica Varšavskog pakta u svoj sastav.

Kao što je tadašnja odluka o proširenju NATO nagovestila istorijsku promenu strukture i orijentacije Alijanse, ali i ukupne bezbednosne situacije u Evropi, tako je i odluka Savezne vlade iz aprila 2002. godine da zatraži prijem u PfP simbolični pokazatelj razmeđe dve epohe u spoljnopolitičkoj i bezbednosnoj strategiji naše zemlje. Formalnim zahtevom za integraciju u širu strukturu Severnoatlantskog pakta, jugoslovenske vlasti su nedvosmisleno iskazale želju da i u ovoj oblasti raskinu sa nasleđem Miloševićevog režima u okviru kojeg je ratni sukob sa NATO 1999. godine imao najistaknutije mesto. Zbog tog sukoba, buduća međusobna saradnja imaće sasvim specifične karakteristike koje će obe strane uvek morati da uzimaju u obzir.

Specifičnosti

Važan pokazatelj specifičnosti je i činjenica da je formalna molba za prijem u PfP usledila punih godinu dana nakon što je Savezna vlada prvi put nagovestila ovakvo usmerenje, zasnovano, između ostalog, i na nedvosmislenoj preporuci o članstvu u PfP, koja je dobijena na osnovu internih analiza Ministarstva odbrane i Vojske Jugoslavije. Dragoceno vreme je očigledno izgubljeno ne samo zbog političkih

---

* Dr, Institut za evropske studije, Beograd

sukoba u okviru vladajuće koalicije, već i zbog toga što o ovom konkretnom pitanju nije mogao da bude postignut konsenzus. Način na koji su građani naše zemlje prvi put saznali o nameri postmiloševićevskih vlasti da se pristupi Partnerstvu govori o tome da važan deo DOS pristupanje PfP nije smatrao oportunističkim ili da ga nije video kao prioritet, ali i da je kod svih ključnih aktera iz ove koalicije izgleda postojala bojazan od negativne reakcije javnosti. Naime, dva meseca posle oktobarskih promena (2000. godine) ta vest nije bila zvanično saopštena u kontekstu operacionalizacije programa DOS, već je kao senzacija procurila u štampu, čime je cela tema dobila nepotreban oreol tajnovitosti, a možda i prevare “nepatriotskog” dela DOS.

Onaj deo vladajuće koalicije koji je bio protiv brzog približavanja NATO pogrešno je protumačio raspoloženje javnosti, koja je – prema nekim istraživanjima u proleće 2001. godine – veoma ubedljivo bila za članstvo u PfP. Iako podatak da se tri četvrtine ispitanika tada izjasnilo u korist članstva u PfP izgleda preteran, on se može objasniti i široko raspostranjenim zadovoljstvom koje je u proleće 2001. godine postojalo u Srbiji, zbog akcije koju je Vojska Jugoslavije izvela zajedno sa NATO radi preuzimanja kontrole nad kopnenom zonom bezbednosti prema Kosovu, kao i zbog njihovog zajedničkog rada na smirivanju napetosti u južnoj Srbiji. Samo dve godine nakon bombardovanja, Severnoatlanski savez se, posle višemesečnog ustezanja, odlučio na direktnu saradnju sa našim vojnicima “na terenu”. Ovo novo i neočekivano partnerstvo je, na obostrano zadovoljstvo, povratilo dobar deo međusobnog poverenja. Javnosti, vlastima i vojsci u našoj zemlji prijalo je da čuju opravdane pohvale koje su došle iz NATO o visokoj profesionalnoj spremnosti i pouzdanosti Vojske Jugoslavije. NATO je, posle mnogo godina i mnogo mučnih iskustava, u svesti našeg naroda prvi put od neprijatelja postao saveznik i to po, politički osetljivom, pitanju borbe protiv albanskog terorizma.

Ovakva specifična situacija nije trajala dugo. Pad raspoloženja prema programu “Partnerstvo za mir” i daljem približavanju Alijansi zabeležen je vrlo brzo, čim su počeli oružani sukobi albanskih terorista i vladinih snaga u Makedoniji. Naša javnost je izvukla precizne poruke iz prve reakcije koju su Alijansa i Evropska unija imale na makedonsku krizu 2001. godine, a koja je bila tako poznata i tako slična našoj situaciji. Najvažnija poruka vezana je, u stvari, za mit u koji su naši građani, zajedno sa stanovnicima svih postkomunističkih država, verovali. Ova zabluda bi se mogla opisati kao verovanje u to da pripadanje programu “Partnerstvo za mir” (a pogotovo prisustvo NATO snaga, kao u Makedoniji) znači postojanje punih bezbednosnih garancija za svaku zemlju. Pošto je oružana pobuna albanskih terorista dugo tolerisana i pošto je na kraju

dovela u pitanje teritorijalni integritet i suverenitet makedonske države, naša javnost je jedino mogla da zaključi da od tzv. garancija iz člana 5 ugovora kojim je 1949. godine stvoren NATO, nema ništa. Te garancije ionako nikada nisu ni bile obećavane članicama PFP, a ni nove, punopravne članice Alijanse nisu do kraja sigurne koliko su te garancije validne, s obzirom na svojevjremene ograde koje je Klinton imao pre nego što su Poljska, Češka i Mađarska pristupile NATO.

Povodom događaja u Makedoniji, kod nas su izvedene i neke pouke opštijeg značaja, na primer, da se kooperativnost ne isplati, onako kako to propoveda Zapad i njegovi postkomunistički saveznici. Da se kooperativnost isplati, rezonovala je javnost, ne bi Makedonija, kao simbol kooperativnosti sa Zapadom, morala da plaća tako visoku cenu. Zbog sličnog problema koji ima sa albanskom nacionalnom manjinom, Makedonija je našoj javnosti bila najbolji mogući primer. Ne samo da su se na teritoriji ove zemlje nalazili vojnici Severnoatlantskog pakta, već se poveo pravi rat samo nekoliko dana nakon što je ona, kao prva država “Zapadnog Balkana”, aprila 2001. godine, potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Naša javnost je, dakle, strahovala da bi nedavna prošlost Makedonije mogla lako da postane bliska budućnost Srbije i Jugoslavije.

Iako su burni događaji u Makedoniji uticali na odnos javnosti prema ulasku naše zemlje u program “Partnerstvo za mir”, može se – mada na osnovu nedovoljno pouzdanih pokazatelja iz potonjih istraživanja javnog mnjenja – pretpostaviti da postoji bar minimalna većina potrebna za podršku ovakvom koraku. Raspoloženje javnog mnjenja za samo članstvo u Severnoatlantskom savezu – koliko god takva opcija bila u ovom trenutku daleko od stvarnosti – daleko je manje od raspoloženja za ulazak u Partnerstvo i u tome leži njegoa specifičnost. Tako veliki raskorak između dva, u načelu komplementarna koraka, ne postoji ni u jednoj drugoj zemlji na istoku Evrope. Međutim, važno je napomenuti da taj raskorak ne pokazuje samo razumljivu uzdržanost naših građana, već i zavidan nivo realističnosti. Ta realističnost bi, recimo, dobro došla poslaniku Savezne skupštine koji je, pre godinu i po dana, predložio da SRJ uđe u NATO direktno, zaobilazeći program “Partnerstvo za mir”. Ovaj primer, opet, govori o neobaveštenosti šire javnosti, ali i političke elite o gotovo svemu što je u vezi sa PFP, uključujući tu i uslove koje naša zemlje treba da ispuni da bi bila uključena u ovaj program.

Važan aspekt ovog specifičnog odnosa prema PFP je mišljenje, verovatno ubedljive većine građana, da njihov sadašnji pozitivni odnos prema ovom programu ni malo ne menja njihova dva temeljna uverenja. Prvo uverenje je da je NATO bombardovanje SRJ bilo ogromna greška, za koju, doduše, nije samo Alijansa odgovorna, ali kojom je Srbima učinjena nepravda koju ne treba zaboraviti i to ne samo Srba

radi. Drugo, suprotno samohvalisanju na Zapadu, ali i u našem susedstvu, je da obaranje Miloševića s vlasti nije bilo rezultat bombardovanja, koje je, u najmanju ruku, odložilo ovaj događaj, već da zasluge za to pripadaju, pre svega ili potpuno, Srbima.

Pošto i NATO ima slična psihološko-politička opterećenja vezana za odnos prema Srbiji, pravo pitanje je da li ova "specifičnost" u našim međusobnim odnosima utiče na realne mogućnosti saradnje. Iako ovaj problem ne treba gubiti iz vida, mislim da je on mnogo manje uticao na odlaganje našeg ulaska u PfP, nego što su na to uticale politička "paralisanost" DOS ili spremnost vladajuće koalicije da bar započne reforme u vojsci. Korisno je podsetiti da sada, polovinom 2002. godine, kasnimo u odnosu na neposredne postoktobarske planove skoro godinu i po dana u ostvarivanju najvažnijih spoljnopolitičkih koraka, kao što su članstvo u Savetu Evrope i programu "Partnerstvo za mir" i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Ovo zakašnjenje treba ozbiljno da zabrine i opomene sve, a naročito one koji o našoj reformi govore kao o "najbržoj tranziciji" do sada viđenoj.

Očekivanja

Iz dosadašnjih debata u našoj široj i stručnoj javnosti mogu biti izdvojena četiri osnovna očekivanja od priključenja programu "Partnerstvo za mir".

Prvo očekivanje je da će ovo članstvo imati veliki značaj i da će biti pokazatelj prirodnog produžetka politike otvaranje naše zemlje prema Evropi i svetu nakon decenije izolacije i samoizolacije, kao i sukoba sa velikim brojem zemalja. Ulazak u Partnerstvo pokazao bi još jednom da smo čvrsto i strateški opredeljeni za sve vrste integracija – ekonomske, političke, ali i one u oblasti bezbednosti. Takođe bi pokazalo da želimo da budemo neodvojivi deo Evroatlantskog saveza država koje imaju demokratske režime i tržišne privrede.

Drugo očekivanje je da će članstvo u PfP biti okvir za pomirenje i radikalno unapređivanje saradnje sa susedima, ali i sa vodećim zapadnim državama – članicama NATO, koje su do skoro bile tradicionalni ratni i politički saveznici Srbije i Jugoslavije.

Treće očekivanje je da će ono omogućiti najbolje moguće rešenje statusa Kosova, što bi doprinelo stabilizaciji i poboljšanju bezbednosti u celom balkanskom regionu.

Četvrto očekivanje je da će program "Partnerstvo za mir" predstavljati najbolji, ali i jedini postojeći okvir, koji će otvoriti mogućnosti za reformu oružanih snaga, tj. za modernizaciju i profesionalizaciju Vojske Jugoslavije. U uskoj vezi s tim je adekvatno

pozicioniranje Vojske u kontekstu demokratskog režima, odnosno njeno potpadanje pod civilnu kontrolu.

Zbog specifičnih razloga neka očekivanja, koja su se mogla sresti u svim drugim zemljama povodom pristupanja PfP, u našoj zemlji jednostavno ne postoje. Prvo, ne postoji očekivanje da će integracija u NATO strukture, makar i na nivou PfP, omogućiti odbranu od mogućeg napada Rusije. Ovo je, u stvari, najčešći i najvažniji razlog bivših sovjetskih satelita da pristupe PfP i NATO. Kao što naši građani ne osećaju potrebu da ih NATO brani od ruskog napada, jer takav napad ne smatraju mogućim, isto tako ne očekuju da će članstvo u PfP doneti ili unaprediti demokratiju i poštovanje ljudskih prava u našoj zemlji, kao što svakodnevno tvrde zagovornici NATO širom postkomunističkog univerzuma. Ovde je neposredno iskustvo sa Atlantskim savezom očigledno mnogo važnije od lepih parola – demokratiju teško može doneti neko ko je nedavno ovde sipao bombe.

Na kraju treba pomenuti još jedno očekivanje koje je naročito izraženo kod sadašnjih kandidata za članstvo u Alijansi, a gotovo da ga nema u domaćim razmatranjima. Reč je o očekivanju, o kome su često vođene debate, naročito u našem susedstvu (Bugarskoj i Rumuniji), da će prisustvo NATO biti najveći podstrek za strane investitore da ulažu u ove zemlje. Svi kandidati za drugi krug proširenja (na praškom Samitu u novembru 2002. godine) tvrde da, upravo zbog toga što nisu punopravni članovi Atlantskog saveza, uprkos dugogodišnjem stažu u PfP, ekonomske reforme, naročito pokušaji da bude privučen strani kapital, daju slabe rezultate. Pored zakonodavne infrastrukture EU, a uskoro i članstva u Uniji, svim zemljama “drugog tranzicionog kruga” potrebno je i članstvo u NATO čiji bi simboli stvorili nedostajuću garanciju neophodnu za ulaganja stranog kapitala. Slične debate i obrazloženja kod nas treba tek očekivati i to nakon što sadašnji model strane pomoći našim reformama prestane da funkcioniše.

Kontekst

Da bi naše predviđeno integrisanje u NATO strukturu bilo adekvatno, treba imati na umu kontekst u kojem se odvija trenutno proširenje Alijanse i u okviru kojeg naša zemlja traži članstvo u programu “Partnerstvo za mir”.

1) Prvi važan element vezan je za prirodu i način funkcionisanja samog programa Partnerstva. PfP je izneverio očekivanja, inače široko raspostranjena u Istočnoj i Srednjoj Evropi sredinom prošle decenije, povodom nekoliko važnih pitanja. To se, pre svega, odnosi na predstavu o opštoj ulozi Partnerstva. Umesto da postane neka vrsta predvorja za brzo ostvarivanje punopravnog članstva u NATO,

Partnerstvo je za mnoge postalo i stalna čekaonica. U međuvremenu su postavljene nove prepreke. Kandidati za članstvo u NATO moraju prvo da iz statusa “običnih” članica Partnerstva pređu u status članica MAP (Membership Action Plan), što je, na primer, postigla Hrvatska.

Drugo, umesto da se – kako je bilo očekivano – bavi pitanjima “tvrde” bezbednosti (da već u toj fazi integracije bude garant bezbednosti pojedinačnih zemalja), ovaj program se potpuno sveo na bavljenje pitanjima “meke bezbednosti”, iscrpljujući se u nespecifičnim vojnim vežbama (na primer, prirodne katastrofe), ili u kursovima engleskog jezika za oficire.

Treće, potpuno je izostala očekivana finansijska dobit od ulaska u Partnerstvo. Ovaj program nije postao deo nekakvog “drugog Maršalovog plana” za Istočnu Evropu, ali nije mnogo ni koštao zemlje-učesnice. Svaka od njih se, u okviru individualnog plana koji pravi sa NATO, opredeljuje samo za one aktivnosti za koje je zainteresovana, koje može da plati ili koje finansira Alijansa. Dobro je to da ni samo proširenje NATO nije bilo suviše skupo za nove članove (kao što se strahovalo), a još manje za one koji su samo članovi PfP. Zapadna industrija naoružanja nije, bar do sada, naplatila ulaznicu za bezbednosni klub kao što se očekivalo. Uprkos tome, cena ulaska u NATO se povećava i to NATO otvoreno stavlja do znanja svim zemljama koje predenduju na članstvo. Sve sadašnje članice MAP imaju obavezu da svoje izdatke za odbranu, koji su trenutno na nivou od oko 1,5% bruto društvenog proizvoda, povećaju u sledećih nekoliko godina na nivo između 2 i 2,5%.

2) Drugi važan element konteksta u okviru kojeg mi želimo da uđemo u PfP, a sedam zemalja (Slovenija, Slovačka, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija i Bugarska) očekuje da u novembru bude pozvano u članstvo NATO, jeste priroda samog Severnoatlantskog saveza. NATO, u stvari, više ne postoji ni u svom hladnoratovskom izdanju, a ni u svom prvom posthladnoratovskom izdanju. Teroristički napadi na SAD započeli su novu eru u postojanju Alijanse, donoseći dve ključne novine i to u identitetu NATO i u transatlantskim odnosima.

Identitet predstavlja najkrupniji problem Severnoatlantskog saveza i on bezuspešno pokušava da ga reši još od rušenja Berlinskog zida i ukidanja bipolarne podele sveta. Od tada NATO ima višestruke uloge. On je istovremeno i odbrambeni vojni blok određenog broja zemalja i sistem kolektivne bezbednosti u evroazijskom regionu (ili bar “kičma” tog sistema), ali može biti shvaćen i kao zamena za Ujedinjene nacije, odnosno kao intervencionistička snaga za rešavanje kriza na teritoriji zemalja-članica i van njih itd. Višestruka uloga nije problem sama po sebi, već problem predstavlja mogućnost Alijanse da bira koju će ulogu prikazati i nametnuti kao osnovnu ili jedinu u određenim situacijama. Za potencijalne članove to bi, u načelu, trebalo

da bude razlog za brigu, jer će, posle višegodišnjeg čekanja, postati deo organizacije koja je, u međuvremenu, doživela unutrašnju transformaciju. Pošto je, međutim, "ruska pretnja" nestala, članstvo u NATO više nema bezbednosni karakter, već je dobilo unutarpolitički značaj i predstavlja zamenu za neostvareni brz ulazak u Evropsku uniju. Zbog toga unutrašnje promene NATO nisu imale veliki uticaj na kandidate.

Posle događaja u Americi septembra 2001. godine, došlo je do zaokreta koji Alijansu afirmiše u novom svetlu, kao svetskog borca protiv terorizma. To je, međutim, samo deo veće slike koja se danas uobličava pred očima čitavog sveta. U okviru te slike najznačajniji je novi odnos sa Rusijom koja je postala dvadeseti član Alijanse, ali bez prava veta. Rusija je, od nekadašnjeg glavnog rivala i protivnika NATO, preko njegovog nevoljnog saveznika u proteklim godinama, postala član NATO, pretekavši tako većinu država koje su zbog nje htele da se nađu u Alijansi. Time je čitav važeći model proširenja Severnoatlantskog saveza dobrim delom obesmišljen. Radikalno poboljšanje odnosa sa Rusijom (koji se ogleda i u spektakularnom smanjenju ruskog i američkog nuklearnog naoružanja), utiče na formiranje novih važnih pretpostavki u načinu razmišljanja o NATO u našoj zemlji koja se približava NATO strukturama.

Promena se sastoji u jednostavnoj formuli Donalda Ramsefelta, američkog sekretara za odbranu, da misija treba da određuje saveznike, a ne obrnuto. Drugim rečima, članska karta Alijanse nije dovoljna da bi eventualni problem bio rešen u savezništvu sa Vašingtonom, odnosno sa NATO u celini. Naše prošlogodišnje iskustvo iz zone kopnene bezbednosti je to, u stvari, već pokazalo. Ovo ne treba shvatiti kao poziv na odustajanje od započete evroatlantske integracije naše zemlje, već kao ukazivanje na to da mogućnosti za saradnju sa NATO u oblasti bezbednosti postoje na svakom koraku tog puta.

Pomenuta promena utiče na to da Sjedinjene Američke Države marginalizuju evropske saveznike, danas zbog Rusije, a sutra zbog nekog drugog. Ova situacija je potpuno nova i za evropske saveznike, pa je recepte teško dati. Međutim, već sada se može reći da bi izbor samo jedne od ovih strana kao glavnog ili jedinog partnera bila velika greška u našoj strategiji.

Uslovi

O uslovima za ulazak naše zemlje u program "Partnerstvo za mir" danas se, za razliku od pre samo nekoliko meseci, dosta govori i izgleda sve zna. Jedina povoljna okolnost našeg sporog ispunjavanja uslova za prijem u više međunarodnih organizacija je u tome što su

sve ove organizacije (Savet Evrope, Partnerstvo za mir, Evropska unija), ali i pojedinačne zemlje (na primer, SAD), identifikovale određeni broj uslova koji važe za pristupanje svakoj od njih posebno, odnosno svima njima zajedno. Uslovi za pristupanje Partnerstvu najbliži su onima koje postavlja Savet Evrope. Zahteva se, pre svega, potvrda da režim može biti okarakterisan kao demokratski. Iako to u našem slučaju više nije teško dokazati, ni Savet Evrope ni NATO neće početi razmatranje zahteva za članstvo pre nego što bude konstituisana nova država Srbija i Crna Gora. Za to je, međutim, u najmanju ruku potrebno da, u skladu sa Beogradskim sporazumom iz marta 2002. godine, bude usvojena Ustavna povelja nove države. S obzirom na to da smo poslednja država u Evropi koja čeka na članstvo u Savetu Evrope, a sa Bosnom i Hercegovinom i poslednja na Starom kontinentu koja treba da pristupi programu "Partnerstvo za mir", ne treba pri odlučivanju o članstvu očekivati neopravdanu strogost, ali ni formalno odobravanje pristupanja, bez traženja dokaza o tome da su uslovi ispunjeni. Prijem u Savet Evrope će značiti potvrdu o demokratskom karakteru političkog sistema.

Drugi uslov za pristupanje Partnerstvu je uspostavljanje civilne kontrole nad oružanim snagama, što će predstavljati operacionalizaciju demokratskih načela u ovom specifičnom i za Alijansu najvažnijem domenu. Međutim, situacija je ovde izuzetno nepovoljna, jer je vladajuća koalicija tek na početku reforme oružanih snaga. Da nije došlo do afere Perišić, koja je otkrila da ni Parlament, ni Vlada nemaju kontrolu nad vojskom, naročito nad njenim obaveštajnim službama, ne bi ni došlo do toga da se radi na projektu zakona o kontroli obaveštajnih službi, prvom u nizu zakona koji su nam potrebni. Da bismo pružili dovoljno dokaza o tome da postoji začetak civilne kontrole nad vojskom morali bismo učiniti tri konkretna poteza. Neophodno je obratiti pažnju na finansijsku kontrolu vojske, odnosno vojnog budžeta, koja podrazumeva javnosti dostupan i transparentan budžet. Pre nego što to sprovedemo u budžetu za 2003. godinu, trebalo bi učiniti ostala dva poteza. Prvi je vezan za uspostavljanje kontrole vlade, a drugi za uspostavljanje parlamentarne kontrole nad oružanim snagama. Prvi pretpostavlja osnivanje i funkcionisanje najavljenog Saveta za nacionalnu bezbednost, a drugi početak pravog rada Skupštinskih odbora za odbranu i bezbednost, kao i razmatranje i usvajanje nove bezbednosne doktrine naše zemlje u Skupštini.

Ostala dva najčešće pominjana uslova je lakše ispuniti, jer je deo puta već pređen, a potpuno ispunjenje zavisi od političkih i vojnih aktera iz Bosne i Hercegovine, odnosno od njihovog zahteva za prijem u program "Partnerstvo za mir". Saradnja sa Haškim tribunalom je konačno počela, a Dejtonski mirovni ugovor se sve više poštuje, što, između ostalog, dokazuje ukidanje veza Vojske Jugoslavije i Vojske

Republike Srpske (koje su donedavno negirane). Personalne promene u Vojsci Jugoslavije ne spadaju, naravno, u formalne uslove neophodne za prijem u PfP. Međutim, ako one budu izostale, pogotovo na najznačajnijim mestima (na primer, Generalštabu), to će značiti da nove vlasti u Beogradu i dalje podržavaju ličnosti koje simbolizuju prethodni režim, kao i drugačiju koncepciju o mestu oružanih snaga u političkom sistemu zemlje.

Da bi jugoslovensko članstvo u programu "Partnerstvo za mir" bilo uspešno, treba ga već sada sagledavati realno. Od njega ne treba očekivati čuda, jer to nije lek za sve, pa čak ni za većinu osnovnih problema koje naša zemlja ima. Njegov najveći značaj je, pre svega, simboličko-politički. Članstvo u Partnerstvu je svojevrsna potvrda strateškog pravca u kom zemlja želi da ide. Iako u oblasti bezbednosti od Partnerstva ne treba očekivati mnogo novog, bar ne nezavisno od drugih programa NATO i Evropske unije, ono svakako neće ugroziti osnovne nacionalne interese Srbije i Crne Gore. Program "Partnerstvo za mir" u najmanju ruku pruža povoljan okvir za sprovođenje mnogih inicijativa koje bismo mogli da imamo. Bezbednosna saradnja sa susedima u tom smislu za nas predstavlja veliku šansu i izazov.

Ivan Ivanov*

Iskustvo Bugarske u programu “Partnerstvo za mir”

Republika Bugarska bila je jedna od prvih zemalja koja se, potpisivanjem Okvirnog dokumenta 14. februara 1994. godine, priključila programu “Partnerstvo za mir”. To je predstavljalo novu fazu proširenja odnosa sa NATO i pokazivalo je želju Bugarske da čuva i promoviše zajedničke demokratske vrednosti Saveza. Odluka o pristupanju programu “Partnerstvo za mir” bila je važan korak bugarske politike ka ostvarenju njenog strateškog cilja – pune integracije zemlje u evropsku i evroatlantsku ekonomsku, političku i vojnu strukturu.

Iste godine, Bugarska je NATO podnela svoj Dokument o prezentaciji. U njemu su bili istaknuti koraci koje bi Bugarska trebalo da preduzme da bi politički ciljevi Partnerstva bili ostvareni i da bi vojna i druga imovina bile stavljene na raspolaganje potrebama Partnerstva i specifičnim oblastima saradnje sa NATO.

Bugarska je, 28. novembra 1994. godine, na osnovu izjave date u Dokumentu o prezentaciji, iznela svoj prvi Individualni program partnerstva (IPP).

U periodu od 1994. do 1997. godine oficiri bugarske vojske i civili redovno su učestvovali u različitim aktivnostima programa “Partnerstvo za mir” – političkim konsultacijama, kursevima, seminarima, sastancima i vežbama.

Faza intenzivnih priprema za buduće članstvo u NATO počela je 17. februara 1997. godine. Nacionalni program za pripreme i pristup NATO bio je rezultat odluke Saveta ministara. Ovaj program prihvaćen je 17. marta 1997.

Dekretom Saveta ministara formiran je Međuresorski komitet za integraciju u NATO koji predstavlja vladin mehanizam za koordinaciju napora za pripreme i ulazak u ovu organizaciju. Na čelu

---

* Pukovnik, Direktor odeljenja programa “Partnerstvo za mir”, Direktorat za evroatlantsku integraciju, Ministarstvo odbrane Bugarske

Komiteta nalaze se ministar inostranih poslova i ministar odbrane. Pored njih, tu su i šef glavnog štaba bugarske Armije, kao i zamenici ministara svih ministarstava povezanih sa ovim pitanjima.

Važan deo našeg učestvovanja u programu "Partnerstvo za mir" i produbljivanja saradnje sa NATO bio je ustanovljenje Stalne bugarske misije u NATO (uključujući diplomate i vojsku koji učestvuju u radu Saveta evroatlantskog partnerstva), kao i Političko-vojnog upravnog odbora – radnog foruma programa "Partnerstvo za mir". Republika Bugarska učestvovala je u plenarnim sednicama, konsultacijama, seminarima i radnim grupama kako bi kvalitativno povećala vojnu i političku saradnju sa NATO i zemljama partnerima, kao i da bi zajedničko angažovanje usmerila na jačanje mira u evroatlantskoj zoni. Na sastancima Radne grupe vojnog komiteta o saradnji i NATO Vojnog komiteta u formi EAPC/"Partnerstvo za mir", Bugarsku su zastupali predstavnici nacionalne vojske.

Bugarska je odredila stalne oficire veze u Čeliji za koordinaciju partnerstva (PCC) koja se nalazi u Sedištu savezničkih snaga Evrope – SHAPE (Mons, Belgija).

Nakon što su u Madridu 1997. godine donete odluke kojima je trebalo da bude ojačan program "Partnerstvo za mir" i ustanovljeni Elementi štaba programa "Partnerstvo za mir" (PSE) u različitim vojnim sedištima NATO, na strateškom i regionalnom nivou, Bugarska je, početkom 1998, na ova mesta postavila jedan broj oficira. Oni zajedno sa NATO kolegama rade na planiranju vežbi i vođenju ostalih aktivnosti, zahvaljujući čemu stižu neophodno iskustvo za rad u međunarodnim poslovima. Ovakav način rada doprinosi povećanju interoperabilnosti Oružanih snaga Republike Bugarske sa snagama NATO, kao i primeni ovog iskustva u jedinicama bugarskih Oružanih snaga.

Učestvovanje u programu "Partnerstvo za mir" direktno doprinosi tekućim reformama odbrane. Nacionalna politika Partnerstva razvija se i primenjuje u skladu sa glavnim odredbama nacionalnih dokumenata koji regulišu strategiju i politiku odbrane i restrukturiranje oružanih snaga – Nacionalni koncept bezbednosti, Vojna doktrina, Plan za strukturalnu organizaciju i razvoj Ministarstva odbrane – 2004. i Plan strukturalne organizacije Oružanih snaga Republike Bugarske – 2004.

Bugarska u potpunosti koristi mogućnosti koje joj nudi Povećano i operativnije partnerstvo: Političko-vojni okvir operacija programa "Partnerstvo za mir" pod vođstvom NATO (PMF), Koncept operativnih sposobnosti operacija programa "Partnerstvo za mir" pod vođstvom NATO (OCC), Program obuke i obrazovanja (TEEP), u koji je uključena mreža centara za obuku programa "Partnerstvo za mir", Mrežu simulacija vežbi programa "Partnerstvo za mir" i Konzorcijum akademija za odbranu i instituta za studije bezbednosti.

Bugarska aktivno promoviše regionalnu saradnju sa programom "Partnerstvo za mir" i od postojećih sredstava i programa Partnerstva koji podržavaju NATO koristi Inicijativu za Jugoistočnu Evropu (SEEI). Cilj bugarskog pristupa regionalnoj saradnji je pružanje podrške primeni ciljeva programa "Partnerstvo za mir" i dalje širenje i produbljivanje Partnerstva, radi povećanja poverenja i zajedničkog sprovođenja zadataka na održavanju mira. Trenutno se u Bugarskoj nalazi Sedište multinacionalnih mirovnih snaga za Jugoistočnu Evropu (MPFSEE), u čijim operacijama i ona učestvuje. U nacionalnu politiku programa "Partnerstvo za mir" spadaju i naponi da, radi podrške Partnerstvu, bilateralna saradnja i pomoć budu usredsređeni i koordinirani.

Individualni program partnerstva (IPP) je dokument koji pokriva period od dve godine. On sadrži izjave o političkim ciljevima Bugarske u programu "Partnerstvo za mir", o vojnoj i drugoj imovini koja se stavlja na raspolaganje za potrebe Partnerstva, o širokim ciljevima saradnje između Bugarske i NATO u različitim oblastima saradnje i o specifičnim aktivnostima koje treba primeniti u svakoj od oblasti saradnje.

Izbor aktivnosti u prvom Individualnom programu partnerstva, kao i u narednim, bio je napravljen na osnovu individualnih potreba i prioriteta Bugarske, a sa liste aktivnosti koja se nalazi u Radnom programu partnerstva (PWP).

Posle odluka donetih na Samitu u Vašingtonu, Bugarska je sačinila takav Individualni program partnerstva kojim pruža podršku primeni ciljeva i zadataka MAP Godišnjeg nacionalnog programa.

Prioritetne oblasti saradnje u tom Individualnom programu partnerstva su:

- protivvazдушna odbrana;
- vođenje vazdušnog prostora;
- konsultacija, komanda i kontrola, kao i informacioni i sistemi komunikacija;
- logistička podrška;
- vojno obrazovanje i obuka, kao i učenje jezika.

Da bi planirane aktivnosti Individualnog programa partnerstva za 2001. godinu bile primenjene, naponi su bili usmereni ka postizanju neophodnog nivoa interoperabilnosti i podrške procesu pripreme zemlje za puno članstvo u NATO. Bilo je planirano da u 2001. godini zemlja učestvuje u oko 350 aktivnosti.

Bugarski Individualni program partnerstva za 2002. godinu sadrži oko 300 aktivnosti. Ovo smanjenje broja aktivnosti u poređenju sa 2001. rezultat je orijentisanja na pristup "kvalitet protiv kvantiteta".

Na Samitu NATO u Vašingtonu Savez je predložio jedan broj inicijativa, od kojih, za one zemlje koje teže članstvu, najznačajniju

predstavlja Akcioni plan članstva (MAP). Bugarska shvata da Savez ovim planom nastavlja sa politikom "otvorenih vrata" kojom želi da proširi evroatlantsku oblast bezbednosti. Akcioni plan članstva daje podršku svim aktivnostima Povećanog i operativnijeg partnerstva, kao i nacionalnim, bilateralnim i multilateralnim aktivnostima.

Na osnovu Inicijativa sa Samita u Vašingtonu Bugarska je specifikovala prioritete vezane za učestvovanje u programu "Partnerstvo za mir" i obaveze relevantne za buduće članstvo u NATO. Oni su izneti u MAP Godišnjem nacionalnom programu Bugarske.

Republika Bugarska učestvuje u Procesu planiranja i revizije programa "Partnerstvo za mir" (PARP) od decembra 1994. godine. Proces planiranja i revizije programa "Partnerstvo za mir" razvija se radi ubrzavanja interoperabilnost sa NATO i pruža povratnu informaciju zemljama partnerima kako bi što bolje pripremile svoje oružane snage za učešće u zajedničkim obukama i operacijama. Bugarska daje informacije o širokom spektru tema, uključujući informacije o svojoj politici odbrane, razvoju demokratske kontrole oružanih snaga, nacionalnoj politici programa "Partnerstvo za mir" i relevantnim finansijskim i ekonomskim planovima. Osnovni zadatak našeg učestvovanja u proširenom i prilagođenom Procesu planiranja i revizije programa "Partnerstvo za mir" je prilagođavanje procesa planiranja odgovarajućem procesu NATO.

Kao član programa "Partnerstvo za mir", Bugarska je aktivno učestvovala u političkom dijalogu i konsultacijama radi jačanja evropske bezbednosti, ostvarenja maksimalne transparentnosti i predvidivosti u sferi odbrane, kao i radi pružanja podrške procesu donošenja važnih odluka u oblasti nacionalne, spoljne i politike bezbednosti.

Saradnja u oblastima Demokratske kontrole oružanih snaga, Politici odbrane i strategije i Planiranja odbrane i budžeta pozitivno je uticala na reforme odbrane, naročito prilikom restrukturiranja Ministarstva odbrane i Generalštaba i uvođenja Sistema planiranja, programiranja i donošenja budžeta.

Demokratska kontrola oružanih snaga i CIMIC odnosi promovisani su razmenom informacija i vođenjem konsultacija sa Savezom i njegovim članovima o nacionalnim zakonima i praksi, učestvovanjem na nacionalnim i međunarodnim kursevima za civilne eksperte, članove parlamenta i naučnike, kao i koordinacijom i olakšavanjem razmene civilnih specijalista u oblasti odbrane.

Saradnja u raznim oblastima (Upravljanje kriznim situacijama, Protivvazdušna odbrana i upravljanje vazдушnim prostorom, Komunikacioni i informacioni sistemi (CIS), Planiranje u slučaju civilne opasnosti) bila je veoma korisna da bi jedan od najvažnijih nacionalnih ciljeva programa "Partnerstvo za mir" bio ostvaren. Taj

cilj podrazumeva formiranje i pripremu jedinica sposobnih za operacije sa jedinicama NATO članica u mirovnim i drugim operacijama.

Naše učestvovanje u vežbama Partnerstva doprinelo je u velikoj meri celokupnom procesu reforme bugarske Armije. Komandno osoblje osposobljeno je za rad u okviru multinacionalne sredine što je uticalo da Bugarska postane sposobna da aktivno učestvuje u budućim aktivnostima CJTF. Tokom perioda 1994-2000. godine, Bugarska je, sa više od 4.800 oficira, podoficira i vojnika, učestvovala u 128 vežbi programa "Partnerstvo za mir" i dve NATO vežbe.

Razmena iskustava vojnih delegacija za koordinaciju vojne saradnje u okviru programa "Partnerstvo za mir" i povećan broj kontakata između vojske na različitim nivoima u velikoj meri su doprineli ostvarenju ciljeva Partnerstva.

Nakon što je 1997. godine odobren Nacionalni program za pripreme i ulazak Bugarske u NATO, u državni budžet su uključena finansijska sredstva namenjena aktivnostima iz Nacionalnog programa za pripreme i ulazak Bugarske u NATO i Godišnjeg nacionalnog programa za primenu Akcionog plana članstva. Upravljanje ovim sredstvima povereno je Međuresornom komitetu za integraciju u NATO.

Ova sredstva treba da pokriju troškove primene aktivnosti Saveta evroatlantskog partnerstva, sprovođenje političkog dijaloga, konsultacija i ostalih vojnih diplomatskih aktivnosti. Takođe su namenjena i Godišnjem nacionalnom programu Akcionog plana članstva, Procesu planiranja i revizije, Individualnom programu partnerstva, kao i učestvovanju bugarskih jedinica u međunarodnim misijama, SEEBRIG, SFOR i KFOR.

Zsolt Rabai*

Mađarska kao članica NATO

Mađarska je, 1999. godine, postala punopravna članica Severnoatlantskog saveza sa svim pravima, obavezama i dužnostima koje to članstvo donosi. Do sada je ostvarila punu političku integraciju, ali je potpuna vojna integracija proces koji još uvek traje. Postoje mišljenja, koja su donekle tačna, da je to suviše spor proces. Ne treba, međutim, zaboraviti da je Saveznoj Republici Nemačkoj bilo potrebno gotovo deset godina da ostvari celokupnu vojnu integraciju u Savez. Danas je ovaj zadatak još komplikovaniji, jer se NATO veoma brzo razvija, što zahteva stalne promene u svim zemljama članicama.

Razlog zbog koga se Mađarska prikjučila Savezu

Među mađarskim političarima postojao je konsenzus povodom pitanja ponovnog integrisanja zemlje u zajednicu slobodnih i demokratskih država. Za njih je, kao i za javnost u celini, evroatlantska integracija imala dva oslonca – odbrambeni oslonac u NATO i ekonomski u EU. Stoga je glavni cilj Mađarske bio da, integracijom u Savez, sebi obezbedi mirnu integraciju u zajednicu razvijenih demokratskih zemalja. Na pitanje da li je članstvo Mađarske ispunilo ta očekivanja možemo odgovoriti potvrdno.

Drugi osnovni motiv Mađarske za integraciju definisan je u govoru premijera Orbana: “Članstvom u NATO želeli bismo da za duži period obezbedimo stabilnu, mirnu i bezbednu okolinu”. Ovaj cilj predstavljao je pravi izazov za postsocijalističku Centralnu i Istočnu Evropu koju su karakterisali urušeni režimi, propala ekonomija, vakuum vlasti, kriza vrednosti nastala ponovnim rađanjem ekstremnog nacionalizma, rastuće kršenje ljudskih prava itd. Na pitanje da li je Mađarska uspela da članstvom u NATO ostvari ovaj cilj odgovor bi i ovog puta bio potvrđan.

---

* Dr, Odeljenje za informacije i štampu, NATO

Od početka je bilo jasno da osnovni motiv Mađarske za učlanjenje nije navodno postojanje direktne spoljne pretnje, niti postojanje neke konkretne vojne opasnosti. Na to je, u stvari, uticao strah od toga da će u Rusiji ponovo biti uspostavljen stari komunistički režim. Taj strah povećao se naročito posle nezaboravnog govora ministra inostranih poslova Kozireva na Samitu OEBS u Stokholmu 1992. godine i direktno je uticao na odluku Vlade da traži članstvo u NATO. Uz to, bojazan da bi jugoslovenska kriza mogla da zahvati i teritoriju Mađarske, kao i da bi mogla da izazove ekonomske implikacije, naterala je razumne političare da zahtevaju članstvo u Savezu.

U to vreme mađarskoj ekonomiji je, da bi ponovo ostvarila zdrav ekonomski rast, bio potreban direktan priliv značajnih inostranih investicija. Zbog ratova na Balkanu Mađarska nije uspela, i pored ekonomske reforme, uvođenja slobodne tržišne ekonomije, obezbeđivanja uslova za slobodnu i fer konkurenciju, da privuče strane investitore, pogotovo dugoročne investicije. Lideri međunarodnih kompanija smatrali su da izgledi mogućeg učlanjenja ove zemlje u NATO predstavljaju, bar sa stanovišta čvrste bezbednosti, garanciju za bezbednost njihovih investicija.

Za takvu odluku mađarske Vlade postojao je još jedan važan motiv. Taj motiv je bio vezan za mogućnost da se Mađarska uključi u međunarodni proces donošenja odluka o glavnom konfliktnom području u Evropi – Balkanu, koji je u njenom neposrednom susedstvu. Sposobnost Mađarske da učestvuje u političkim diskusijama i donošenju odluka NATO bila je stavljena na probu samo nekoliko dana nakon što je ona i formalno prihvaćena kao članica, jer je NATO započeo vazdušne napade na Kosovo i Srbiju. Zbog postojanja zajednice mađarske nacionalne manjine u Vojvodini, ova operacija uticala je na mađarske interese. Ako bi neko postavio pitanje o tome da li je članstvo Mađarske u NATO bila dobra odluka i da li je, u kontekstu NATO vazdušnih napada, moglo da obezbedi zastupanje mađarskih interesa, moj odgovor bi ponovo bio potvrđan.

Princip neutralnosti nasuprot članstvu

Postizanje neutralnosti je, od 1956. godine, bilo san Mađara. Posle političkih promena, prva slobodno izabrana vlada nije želela da, traženjem članstva u NATO, provocira Rusiju. Međutim, kriza u Jugoslaviji i govor Kozireva 1992. godine, uticali su na to da mađarski političari shvate da bezbednost zemlje mora da bude ojačana. Ovaj izazov došao je u trenutku kada su mađarske Oružane snage, iako smanjene za 50%, morale i dalje da obezbeđuju postojeću strukturu. Bio je, takođe, značajno smanjen i budžet namenjen odbrani. U aprilu

1989. godine na teritoriji Mađarske, koja je bila članica Varšavskog pakta, nalazile su se sovjetske trupe. Broj mirnodopskih vojnika iznosio je 160.000, a izdaci za vojsku dostigli su 3,5% BNP. Broj mirnodopskih vojnika, 1996. godine, smanjen je na 81.266, a izdaci za armiju pali su na 1,26% BNP.

Bilo je očigledno da će članstvom u NATO bezbednost zemlje biti jeftinija, efikasnija i na višem nivou. Takođe je izgledalo da bi reforma mađarskih Oružanih snaga, koja je bila neizbežna, bila efikasnija u kontekstu NATO.

Cena članstva u NATO

Izbegavanjem reforme vojske i daljim smanjivanjem troškova odbrane ne mora obavezno da bude postignuta jeftina bezbednost. To jednostavno znači da postoje svi preduslovi da visok nivo bezbednosti bude ostvaren podelom zaduženja i obaveza sa ostalim saveznicima. Naravno to zahteva da oružane snage budu modernizovane i transformisane tako da mogu učestvovati u zajedničkim zadacima i obavezama Saveza. Da bi ostvarila članstvo u NATO, Mađarska je morala da se obaveže da će svoj budžet odbrane povećati na 1,81% BNP.

Članstvo u NATO je, takođe, značilo aktivno učestvovanje u procesu planiranja. To je pružilo efikasnu podršku reformama Oružanih snaga Mađarske, naročito kada su bili u pitanju identifikacija, razvoj i ustanovljavanje traženih sposobnosti. Prvi ustanovljeni zadaci definisali su glavni pravac razvoja mađarskih Oružanih snaga u srednjoročnom periodu. Pažnja je bila usmerena na učenje jezika, komandu visokog nivoa, kontrolu i komunikaciju, podršku zemlje domaćina, uključanje u integrisani sistem protivvazdušne odbrane NATO, pripreme reaktivnih snaga i učestvovanje u razmeni strateških informacija obaveštajnih službi NATO.

Program “Partnerstvo za mir” (PfP)

Učestvovanje u programu “Partnerstvo za mir” bilo je važan deo priprema Mađarske za članstvo, naročito u oblasti planiranja odbrane i interoperabilnosti. Uz to, članstvo u PfP uticalo je na postizanje transparentnosti u planiranju odbrane i budžetskog procesa i na obezbeđivanje demokratske kontrole oružanih snaga, što je doprinelo unutrašnjoj stabilizaciji zemlje.

Spoljna politika

Pripreme za članstvo u NATO bile su izazov i za spoljnu politiku Mađarske. Preduslovi za buduće članstvo u NATO bili su: pomirenje sa svim susednim zemljama, diplomatsko rešenje problema nacionalnih manjina i, naravno, jasno odricanje od bilo kakvih teritorijalnih pretenzija prema nekoj drugoj zemlji. Mađarska ne samo da je ispunila sve ove preduslove, već je danas jedna od vodećih zemalja u pružanju podrške susednim zemljama kandidatima za članstvo u NATO.

Nacionalni konsenzus

Konsenzus gotovo svih parlamentarnih partija predstavljao je oslonac vladi u razvijanju odnosa sa NATO. Samo su dve političke partije bile protivnici članstva u NATO – Radnička partija (2-3% podrške javnosti) i Partija mađarske istine i života (5% podrške javnosti).

Referendum o članstvu u NATO jasno je pokazao da podršku ne pružaju samo političke partije, već i javnost. Na ovaj referendum izašlo je 49,24% svih birača. Od ovog broja, 85,33% glasalo je za članstvo. Na osnovu najnovijeg ispitivanja javnog mnjenja, podrška javnosti članstvu u NATO još uvek je veoma velika (više od 70%).

Zakonska pitanja

Članstvo u NATO predstavljalo je i psihološki i zakonski izazov. Posle političkih promena, jedna od najvažnijih promena u Ustavu bila je donošenje odluke o zabrani ulaska inostranih trupa na mađarsku teritoriju i slanja mađarske vojske u inostranstvo bez saglasnosti Parlamenta. Ova ustavna promena, međutim, ograničava Mađarsku da doprinese novim zadacima NATO ili da reaguje u slučaju aktiviranja člana 5 Severnoatlantskog saveza. Standardima NATO morali su da budu prilagođeni i neki drugi zakoni kao što su, na primer, Zakon o javnoj nabavci, Zakon o narodnoj odbrani i drugi.

Doprinos Mađarske radu NATO

NATO je želeo da svoju zonu bezbednosti proširi na destabilizovanu Centralnu i Istočnu Evropu, a danas već možemo reći da su ova očekivanja ostvarena.

S druge strane, to što se krizne oblasti Evrope nalaze u susedstvu Mađarske bilo je, sa vojnog i političkog stanovišta, od velikog značaja za rad Saveza. Specijalno poznavanje ovog regiona i iskustvo mađar-

skih eksperata pomogli su u stvaranju realne procene situacije i traženju boljih rešenja. Takođe su bila veoma značajna i znanja koja su mađarski eksperti imali o Ukrajini i Rusiji.

Mađarska, zajedno sa Poljskom i Češkom Republikom, ima izuzetno vredno iskustvo o uključivanju u NATO i transformisanju svog sistema odbrane radi usklađivanja sa NATO. Pružanje ovih informacija novim kandidatima za članstvo u NATO, može učiniti da proces proširenja NATO u budućnosti bude mnogo lakši.

Ljube Dukoski*

Republika Makedonija u programu “Partnerstvo za mir”

Republika Makedonija nastoji da postane član NATO gotovo jednu deceniju, a od 1995. godine na tome radi kao zemlja članica programa “Partnerstvo za mir”. Skupština Republike Makedonije usvojila je, 1993. godine, odluku o integraciji u evroatlantsku zajednicu. Proteklih osam godina predstavlja period intenzivne saradnje sa NATO i zemljama članicama programa “Partnerstvo za mir”, konstantnog napretka te saradnje i intenzivnih promena u zemlji, naročito u sistemu nacionalne odbrane. Zbog kompleksnosti procesa, program “Partnerstvo za mir” stalno je obogaćivao interaktivne veze i uticaje, saradjujući sa EAPC (Savet evroatlantskog partnerstva), kao i regionalnu i bilateralnu saradnju. Ovom prilikom, međutim, govoriću samo o mehanizmima saradnje programa “Partnerstvo za mir” u koje je Republika Makedonija uključena i u okviru kojih ima specifična iskustva.

Tim povodom govoriću o Individualnom programu, Procesu planiranja i razmatranja (PARP), podršci koju su zemlje članice NATO pružile Republici Makedoniji u opremanju vojske, godišnjem nacionalnom programu članstva, podršci koju je zemlja domaćin pružila NATO snagama, kao i o saradnji u borbi protiv terorizma na teritoriji Republike Makedonije.

Individualni program partnerstva Republike Makedonije i NATO (IPP)

Možemo istaći da je IPP veoma uspešan instrument partnerstva. Svake godine Republika Makedonija i NATO razvijaju IPP, a stepen njegove primene je, uglavnom, u srazmeri sa aktivnim stavom Makedonije prema samom IPP. Konkretnije, ovaj program je dobro fokusiran na prioritete. Menadžment personala dobro funkcioniše, a

---

* Potpukovnik, Ministarstvo odbrane Makedonije

preduslov za to je postojanje dovoljnog broja osoblja sa zadovoljavajućim znanjem engleskog jezika. Primena IPP konstantno se povećava, kako po pitanju kvaliteta, tako i po pitanju kvantiteta srodnih aktivnosti. U prilog tome govore i godišnje učestvovanje u desetak vežbi NATO/ "Partnerstvo za mir" i "U duhu Partnerstva", kao i 200 drugih aktivnosti (seminari, kursevi, aktivnosti vezane za edukaciju, konferencije...). Ove aktivnosti bile su izuzetno koristan izvor znanja i pružale su mogućnosti za razmenu iskustava važnih za izgradnju i unapređenje nacionalnog sistema bezbednosti.

Primena IPP, naravno, zahteva velika sredstva. Na primer, troškovi IPP u 2000. godini iznosili su oko 1,5 miliona dolara, od kojih je jednu trećinu obezbedio nacionalni budžet, a oko dve trećine budžet NATO.

Proces planiranja i razmatranja (PARP)

Republika Makedonija uključila se u drugi ciklus PARP. To je značilo da je tokom prvog trogodišnjeg ciklusa, 1997-1999, primenjen trideset jedan međuoperativni cilj. Njihova primena unutar jedinica armije Republike Makedonije bila je povezana sa primenom više od pet stotina osnovnih NATO standarda. Ostvaren razvoj bio je u okviru naših kapaciteta.

U 2000. godini Republika Makedonija priključila se trećem PARP ciklusu. Konsultujući se sa NATO, prihvatili smo da primenimo četrdeset sedam ciljeva Partnerstva. Od tog broja, dvadeset dva cilja su opšta, šesnaest se odnosi na kopnene snage, a devet na vazdušne. Makedonija je definisala i nacionalni doprinos u kolektivnoj odbrani: jedna pešadijska četa, jedan inženjerski vod, element nacionalne podrške i dva helikoptera.

Primena PARP u Makedoniji pokazala je da je ovo dobar mehanizam koji pruža konstantne konsultacije i znanje u vezi sa strukturom oružanih snaga, njihovom opremljenošću i obukom. PARP metodologiju koristimo za ciljeve planiranja budžeta odbrane, umesto Sistema za planiranje, programiranje i određivanje budžeta (PPBS).

S aspekta doprinosa miru u Jugoistočnoj Evropi, SEEBRIG (Brigada Jugoistočne Evrope) predstavlja značajan napredak, naročito ako se ima u vidu regionalna istorija. SEEBRIG pokazuje da je poverenje među zemljama Jugoistočne Evrope povećano. Pruža, takođe, mogućnost neposredne obuke ljudstva u skladu s NATO iskustvom i standardima personala iz Italije, Turske i Grčke. Mora biti uzeto u obzir i to da je nacionalno učestvovanje u multinacionalnim jedinicama veoma skupo. Makedonija u budžetu SEEBRIG učestvuje sa 5,56%.

Podrška NATO prilikom opremanja armije Republike Makedonije

Podrška NATO prilikom opremanja armije Republike Makedonije intenzivirana je od 1998. godine. Proces "klirinškog zavoda" dobro je koordiniran sa bilateralnom saradnjom zemalja članica NATO. Naglasio bih da su nam podršku u opremi pružile Sjedinjene Američke Države, Nemačka, Francuska, Velika Britanija, Turska, Grčka, Italija, Švajcarska i druge zemlje članice NATO i programa "Partnerstvo za mir". Posebno značajna je bila podrška koju smo dobili u komunikacijama, oklopnim transporterima, terenskim vozilima i NVG.

Podrška koju pruža zemlja domaćin

Saradnja programa "Partnerstvo za mir" i Republike Makedonije ušla je, 1999. godine, u novu kompleksniju i veoma intenzivnu fazu. U toku te godine, Makedonija se našla na samoj granici konflikta. U trenutku kada je kriza na Kosovu doživela kulminaciju i kada je postojala pretnja da će sukobi biti preneseni i u Makedoniju, NATO se pojavio kao garant bezbednosti. Iste godine, Makedonija je omogućila da oko 27.000 NATO vojnika bude raspoređeno na njenoj teritoriji, kao i da ima pristup aerodromu u Skoplju koji je glavna logistička tačka NATO snaga. U to vreme, saradnja je posebno bila usmerena na podršku koju pruža zemlja domaćin. To je podrazumevalo uključivanje velikog broja ljudi iz armije, određenog broja ministarstava Republike Makedonije, infrastrukture namenjene smeštaju i transportu vojske, kao i pružanje logističke podrške. Da bi boravak NATO snaga u Makedoniji bio regulisan, sačinjen je temeljan zakonski okvir baziran na nacionalnim zakonima i SOFA (Ugovor o statusu snaga). Stvaranje zakonskog okvira bilo je dug proces, ali su situacije iz svakodnevnog života (saobraćajne nezgode, obeštećenje privatne imovine, štete nanesene infrastrukturi itd.) zahtevale da on bude što pre definisan.

Godišnji nacionalni program (ANP)

S obzirom na to da Makedonija pretenduje na članstvo od 1999, ima obavezu da sačini Godišnji nacionalni program za članstvo u NATO. Trenutno je u toku sačinjavanje ANP za 2002. godinu, kao i relevantne konsultacije sa NATO. U njegovo sačinjavanje uključeno je najmanje 10-20 eksperata iz armije, Ministarstva odbrane, Ministarstva inostranih poslova, Ministarstva unutrašnjih poslova.

Saradnja u okviru Partnerstva kao mogućnost suprotstavljanja terorizmu

Poznata je činjenica da je u Republici Makedoniji bilo terorističkih napada, organizovanih i vođenih sa teritorije Kosova. Koordiniran pristup međunarodne zajednice, prvenstveno NATO, sa vladom Republike Makedonije dao je u 2001. godini pozitivne rezultate. Poučen tim iskustvom, zamenik ministra odbrane je, na decembarskom zasedanju Ministarstva odbrane, preporučio sledeće:

- treba sačiniti zajedničke operativne planove sa zemljom domaćinom i ustanoviti efikasnije mehanizme za njihovo brzo usvajanje i ažuriranje;
- policijske snage su ključni faktor u borbi protiv terorizma;
- neophodno je razmenjivati poverljive informacije i
- treba uvesti procedure i mehanizme za rano upozoravanje i rešavanje situacija rizika i pretnji.

U zaključku bih još jednom želeo da naglasim sve ono što je Republika Makedonija postigla, zahvaljujući saradnji sa programom "Partnerstvo za mir". Tom saradnjom Makedonija je dobila:

- podršku u izgradnji i povećanju sistema odbrane;
- obuku za doprinošenje miru u regionu Jugoistočne Evrope i Evrope kao celine;
- povećanje bilateralne saradnje među zemljama članicama NATO i članicama programa "Partnerstvo za mir";
- podršku borbi protiv terorizma u regionu i
- ubeđenje da aktivna saradnja predstavlja najjači mehanizam za ostvarenje punopravnog članstva u NATO.

Stefan Merisanu*

“Partnerstvo za mir” – područje rada, ciljevi i struktura

“PARTNERSTVO ZA MIR” – PODRUČJE RADA I CILJEVI

1. Program “Partnerstvo za mir” (PfP) predstavlja veliku inicijativu NATO osnovanu na Samitu Severnoatlantskog saveta u Briselu, u januaru 1994. godine. Cilj Partnerstva je povećanje stabilnosti i bezbednosti u celoj Evropi.

Poziv programa “Partnerstvo za mir” (Poziv PfP) poslat je svim zemljama učesnicama Severnoatlantskog saveta za saradnju (NACC), kao i zemljama učesnicama Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi (CSCE) sposobnim i voljnim da daju doprinos ovom programu. U julu 1997. godine, Severnoatlantski savet za saradnju (NACC) zamenjen je Savetom evroatlantskog partnerstva (EAPC), a Konferencija o bezbednosti i saradnji u Evropi (CSCE) postala je, početkom 1995. godine, Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE). Savet evroatlantskog partnerstva (EAPC) sada ima 46 zemalja članica (19 NATO zemalja i 27 partnerskih zemalja), dok Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE) ima 55 zemalja članica, u koje spadaju sve evropske države, kao i Sjedinjene Američke Države i Kanada.

Program Partnerstva usmeren je na saradnju u oblasti odbrane, na ostvarivanje stvarnog dijaloga i saradnje između NATO i svake partnerske zemlje pojedinačno. Postao je veoma važna i stalna odlika izgradnje evropske bezbednosti. Ovaj program pomaže povećanju bezbednosti, smanjenju pretnji miru i izgradnji dobrih bezbednosnih odnosa zasnovanih na praktičnoj saradnji i posvećenosti demokratskim principima.

---

* Potpukovnik, Ministarstvo odbrane Rumunije

U skladu s *Okvirnim dokumentom programa "Partnerstvo za mir"*, koji su šefovi država i vlada doneli u isto vreme kad i Pozivni dokument programa "Partnerstvo za mir", NATO prihvata kao svoju obavezu da svakom aktivnom partneru, ukoliko taj partner opazi da postoji direktna pretnja njegovom teritorijalnom integritetu, političkoj nezavisnosti ili bezbednosti, pruži savet.

Okvirni dokument sadrži posebne korake koje svaki učesnik treba da preduzme da bi saradivao sa NATO na ispunjavanju ciljeva programa kao celine. Ti koraci su:

- olakšavanje ostvarivanja transparentnosti u procesima planiranja nacionalne odbrane i budžeta;
- obezbeđivanje demokratske kontrole snaga odbrane;
- održavanje sposobnosti i spremnosti da se doprinese operacijama koje su u nadležnosti Ujedinjenih nacija, a za koje je odgovorna Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE);
- razvijanje kooperativnih vojnih odnosa sa NATO, koji kao cilj imaju zajedničko planiranje, obuku i vežbe, da bi sposobnost učesnika programa "Partnerstvo za mir" u realizaciji misija u okviru mirovnih snaga, traganja i spasavanja, kao i humanitarnih operacija bila ojačana;
- dugoročno unapređivanje snaga kako bi one bile sposobnije za saradnju sa snagama članica NATO.

2. Procedure za dobijanje Statuta programa "Partnerstvo za mir"

Svaka zemlja koja želi da se priključi programu "Partnerstvo za mir" najpre treba da potpiše *Okvirni dokument*.

Pored ciljeva Partnerstva, u njemu su opisani i osnovni principi na kojima se ono zasniva.

Potpisivanjem ovog dokumenta zemlje potvrđuju svoju političku opredeljenost da očuvaju demokratska društava i da održe principe međunarodnog prava.

One time, takođe, potvrđuju svoju opredeljenost da savesno ispunjavaju obaveze iz Povelje Ujedinjenih nacija i sprovode principe Univerzalne deklaracije o zaštiti ljudskih prava:

- da će se uzdržavati od pretnji ili od upotrebe sile kojom bi narušavali teritorijalni integritet ili političku nezavisnost bilo koje države;
- da će poštovati postojeće granice;
- da će rešavati sporove mirnim putem;
- da će ispunjavati obaveze i biti privržene Organizaciji za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE).

Posle potpisivanja Okvirnog dokumenta, procedura pristupanja zahteva od partnera da NATO podnese *Dokument o prezentaciji*. Ovaj dokument sadrži korake koji će biti preduzeti radi ostvarivanja političkih ciljeva Partnerstva, zahteva od partnera spremnost da, za potrebe Partnerstva, stavi na raspolaganje svoju vojsku i drugu imovinu i ukazuje na specifične oblasti saradnje koje partner može da ostvari sa NATO.

Individualni program partnerstva (IPP) pokriva period od dve godine, sačinjen je zajednički, na osnovu izjava o prezentaciji datih u Dokumentu i na osnovu dodatnih predloga NATO i zemlje partnera, i o njemu se postiže zajednička saglasnost. On sadrži izjave o političkim ciljevima partnera u programu "Partnerstvo za mir", o vojsci i o ostaloj imovini koja će biti stvaljena na raspolaganje potrebama Partnerstva, o opštim ciljevima saradnje između partnera i Saveza u raznim oblastima, kao i o specifičnim aktivnostima koje treba primeniti u svakoj oblasti saradnje ovog programa.

Svaki partner pravi sopstveni izbor aktivnosti, sa liste koja se nalaze u *Radnom programu partnerstva (PWP)*, na osnovu svojih individualnih potreba i prioriteta. Ovaj princip "samodiferencijacije" predstavlja važan aspekt programa "Partnerstvo za mir", jer pokazuje da su potrebe i situacije svake zemlje partnera različite i da svaka od njih treba da identifikuje oblike aktivnosti i saradnje koji najviše odgovaraju njenim potrebama. Radni program partnerstva sadrži širok opis raznih oblasti saradnje i listu mogućih aktivnosti za svaku oblast.

Radni program partnerstva, kao i svaki Individualni program partnerstva, takođe pokriva period od dve godine, s tim da se revizija vrši svake godine.

Na primer, Radni program partnerstva 2001-2002. sadrži 23 oblasti saradnje:

1. Protivvazdušna odbrana – ADF
2. Kontrola/vođenje vazdušnog prostora – ASM
3. Konsultacije, komanda i kontrola, informativni i sistem komunikacija, navigacioni i identifikacioni sistem, aspekti interoperabilnosti, procedure i terminologija – C3
4. Planiranje u slučaju civilne opasnosti – CEP
5. Upravljanje kriznim situacijama – CRM
6. Demokratska kontrola vojnih struktura i struktura odbrane – DCF
7. Planiranje odbrane, upravljanje budžetom i resursima – DPB
8. Planiranje, organizacija i upravljanje programima nabavke sredstava za nacionalnu odbranu i međunarodna saradnja na polju naoružanja – DPM
9. Politika odbrane i strategija – DPS

10. Planiranje, organizacija i upravljanje istraživanjima vezanim za nacionalnu odbranu i tehnologiju – DRT
11. Vojna geografija – GEO
12. Globalna humanitarna minska akcija – HMA
13. Učenje jezika – LNG
14. Potrošačka logistika – LOG
15. Medicinske usluge – MED
16. Meteorološka podrška NATO/Partnerskim snagama – MET
17. Vojna infrastruktura – MIF
18. Nuklearna, biološka i hemijska odbrana i zaštita – NBC
19. Konceptualno planiranje i operativni aspekti mirovnih snaga – PKG
20. Lako naoružanje – SMW
21. Operativni materijal i administrativni aspekti standardizacije – STD
22. Vojne vežbe i srodne aktivnosti obuke – TEX
23. Vojno obrazovanje, obuka i doktrina – TRD.

3. Strukture programa “Partnerstvo za mir”

Savet evroatlantskog partnerstva – EAPC, koji je u julu 1997. godine zamenio Severnoatlantski savet za saradnju (NACC), jeste telo koje nadgleda razvoj dijaloga, saradnje i konsultacija između NATO i njegovih kooperativnih partnera. On pruža i praktičnu osnovu za saradnju i konsultacije između svojih zemalja članica i Saveza. EAPC čini 46 zemalja članica (19 NATO i 27 partnera).

EAPC se sastaje dva puta godišnje, na nivou ministara inostranih poslova i ministara odbrane i, po pravilu, svakog meseca u Briselu na nivou ambasadora.

Aktivnosti EAPC upotpunjuju Program Partnerstva.

Plan aktivnosti EAPC važi dve godine i uključuje političke konsultacije o specifičnim pitanjima, kao što su:

- politička i srodna pitanja bezbednosti;
- pitanja upravljanja kriznim situacijama;
- regionalna pitanja;
- pitanja kontrole naoružanja;
- pitanja vezana za nuklearno, biološko i hemijsko (NBC) širenje i pitanja odbrane;
- pitanja vezana za međunarodni terorizam;
- pitanja vezana za planiranje odbrane, za budžetsku politiku i za politiku odbrane i strategija;
- pitanja vezana za bezbednosni uticaj ekonomskog razvoja;
- pitanja vezana za spremnost u slučaju civilne opasnosti ili katastrofe;

- pitanja saradnje u naoružanju pod okriljem Direktora konferencije za nacionalno naoružanje (CNAD);
- pitanja nuklearne bezbednosti;
- pitanja vezana za zaštitu čovekove okoline;
- pitanja civilno-vojne koordinacije upravljanja i kontrole vazdušnog saobraćaja;
- pitanja vezana za naučnu saradnju;
- pitanja vezana za pružanje podrške mirovnim operacijama.

Svi članovi programa "Partnerstvo za mir" takođe su i članovi Saveta evroatlantskog partnerstva (EAPC). Nove zemlje mogu da se priključe EAPC učešćem u programu "Partnerstvo za mir", potpisivanjem Okvirnog programa Partnerstva i preuzimanjem koncepta EAPC.

Međutim, program "Partnerstvo za mir" zadržava svoj identitet unutar fleksibilnog okvira EAPC, kao i osnovne elemente i procedure. Osnovan je na temeljima bilateralnih odnosa između NATO i svake zemlje članice programa "Partnerstvo za mir".

Političko-vojni upravni odbor programa "Partnerstvo za mir" (PMSC/PfP) je osnovno radno telo odgovorno za pitanja programa "Partnerstvo za mir". Sastaje se u različitim sastavima, ili samo sa Saveznicima ili sa Saveznicima i partnerima.

U glavne obaveze PMSC spadaju:

- pružanje saveta vezanih za pitanja o programu "Partnerstvo za mir" koja su upućena Savetu;
- prihvatanje odgovornosti za celokupnu koordinaciju Radnog programa partnerstva;
- razvijanje političko-vojnih smernica koje vojni zvaničnici NATO koriste u vojnim vežbama i aktivnostima prilikom priprema za ulazak u Radni program partnerstva;
- usmeravanje priprema Individualnih programa partnerstva (IPP);
- razvijanje i koordinacija rada u vezi sa Procesom planiranja partnerstva i revizije (PARP).

Ćelija za koordinaciju partnerstva (PCC) je jedinstvena struktura programa "Partnerstvo za mir" sa sedištem u Monsu (Belgija), gde se nalazi i sedište Savezničkih snaga Evrope (SHAPE). Njom upravlja Severnoatlantski savez. Ćelija za koordinaciju partnerstva vrši koordinaciju zajedničkih vojnih aktivnosti unutar programa "Partnerstvo za mir" i pravi vojne planove neophodne za primenu vojnih aspekata Radnog programa partnerstva, i to one vezane za vojne vežbe, posebno za vojne vežbe mirovnih snaga, za humanitarne operacije i za aktivnosti traganja i spasavanja. Ona takođe učestvuje i u proceni ovih aktivnosti.

Na čelu Ćelije nalazi se Direktor. Njene službenike, koji imaju međunarodni status, čini NATO personal, a od 1998. godine i personal zemalja partnera. Službenici iz misije Partnerstva su radi

uspostavljanja veza, takođe, uključeni u rad Čelije za koordinaciju partnerstva.

Partneri sa Sedištem NATO povezuje diplomatski i vojni personal. Mnoge zemlje partneri osnovale su kompletne Diplomatske misije formalno akreditovane u NATO, kao i visoka vojna predstavništva u Vojnom komitetu.

4. Ostale inicijative programa “Partnerstvo za mir”

Proces planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP)

Okvirni dokument programa “Partnerstvo za mir” obavezuje NATO da sa zemljama partnerima razvija proces planiranja i revizije. On je osmišljen tako da pruži osnovu za identifikovanje i procenu snaga i sposobnosti koje bi mogle da budu stavljene na raspolaganje prilikom multinacionalne obuke, vežbi i operacija sa Savezničkim snagama. U početku su operacije programa “Partnerstvo za mir” bile ograničene na mirovne misije, na traganje i spasavanje i na humanitarne operacije. Kasnije, stvaranjem novog koncepta – Poboljšano i operativnije “Partnerstvo za mir”/EMOP – oblast misije proširena je i u nju je uključena nova misija, Operacija podrške miru (PSO).

Proces planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP) je dvogodišnji proces u koji su uključeni bilateralni i multilateralni elementi. Partneri koji žele da učestvuju u procesu treba da, za svaki dvogodišnji ciklus planiranja, daju informacije o velikom broju tema. U to su uključene i informacije o politici odbrane, razvoju vezanom za demokratsku kontrolu oružanih snaga, nacionalnoj politici vezanoj za saradnju sa programom “Partnerstvo za mir”, relevantnim finansijskim i ekonomskim planovima i ekstenzivnom pregledu oružanih snaga, kao i detaljne informacije o snagama koje će biti stavljene na raspolaganje za saradnju sa ovim programom. Sve ove informacije potrebne su za “Pregled sveobuhvatne interoperabilnosti programa *Partnerstvo za mir*” koji NATO izdaje svake druge godine u jesen.

Od 1995. godine završena su dva ciklusa PARP (1995-1997, 1997-1999, produžen do 2000). Treći PARP ciklus započeo je 2001, a njegov glavni problem je implementacija Ciljeva partnerstva svake zemlje partnera.

Povećano i operativnije partnerstvo/EMOP

Ovaj koncept promovisan je posle Samita u Vašingtonu 1999. godine. Njegov glavni cilj je povećanje uloge partnera pri donošenju odluka i planiranju u okviru programa "Partnerstvo za mir".

Političko-vojni okvir operacija programa "Partnerstvo za mir" pod vođstvom NATO/PMF

Ovaj koncept partnerima omogućava formiranje snaga i sposobnosti koje mogu biti stavljene na raspolaganje Operacijama pružanja podrške miru. Radi toga stvorena je baza podataka koja sadrži evidenciju i informacije o ovim snagama i sposobnostima, kao i procenu mehanizma i informacije o povratnom procesu.

Program obuke i obrazovanja /TEEP

Ovaj Program ističe da je Program obuke i obrazovanja nacionalna odgovornost, ali je njegov osnovni cilj promovisanje dijaloga i saradnje između NATO institucija za obuku i obrazovanje i istih takvih institucija partnera.

Program obuke i obrazovanja sadrži šest glavnih elemenata:

- razvijanje saradnje među institucijama za obuku i obrazovanje;
- procenjivanje mehanizma i povratni proces aktivnosti programa "Partnerstvo za mir";
- utvrđivanje instrumenata procesa interoperabilnosti zemalja partnera;
- utvrđivanje instrumenata i metoda planiranja vežbi;
- sprovođenje NATO obuke vezane za strategiju obučavanja i obrazovanja;
- stumulisanje i obuka na daljinu.

Program se realizuje u brojnim Centrima za obuku programa "Partnerstvo za mir" (jedan od njih nalazi se u Rumuniji), a akademska zajednica programa "Partnerstvo za mir" izradila je posebne programe saradnje u oblasti odbrane namenjene Konzorcijumu akademija za odbranu i instituta za studije bezbednosti programa "Partnerstvo za mir".

UČESTVOVANJE RUMUNIJE U PROGRAMU "PARTNERSTVO ZA MIR"

Rumunija je prva zemlja partner koja je, 26. januara 1994. godine, potpisala Okvirni dokument programa "Partnerstvo za mir". Ona učestvuje u Partnerstvu, jer je ubeđena da je to način ispunjavanja

ciljeva interoperabilnosti i partnerstva. Rumunska Armija je, stoga, sve bliža ispunjenju evroatlantskih potreba. Ovo predstavlja neophodnu fazu procesa priprema za integraciju u NATO. Učestvovanje Rumunije u programu "Partnerstvo za mir" uticalo je na reformu vojske, što je otvorilo mogućnosti za obučavanje snaga za multinacionalne operacije (tip PSO). Ovo je povećalo kredibilitet Rumunije kao faktora stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi i zemlje koja obezbeđuje mir. Štaviše, program "Partnerstvo za mir" nudi mogućnost učestvovanja u novim inicijativama pokrenutim na Samitu u Vašingtonu, naročito u Konceptu operativnih sposobnosti (OCC) i Programu obuke i obrazovanja (TEEP).

Učestvovanje Rumunije u aktivnostima programa "Partnerstvo za mir" je postalo kompleksnije, kako u kvalitetu, tako i u kvantitetu. Dalje u tekstu navedena je slika tog razvoja.

Godina	Br. aktivnosti	Br. vežbi	Vežbe održane u Rumuniji
1994.	60	4	-
1995.	145	8	2
1996.	385	12	2
1997.	580	18	3
1998.	546	36	2
1999.	426	30	3
2000.	340	28	6
2001.	336	26*	-

19 vežbi NATO/"Partnerstvo za mir" i 7 ISO vežbi 1995.

– vežba "SPASAVANJE 95"

– vežba "KOOPERATIVNA ODLUČNOST 95"

1996. – vežba "KOOPERATIVNI PARTNER 96"

– vežba "KOOPERATIVNI KLJUČ 96"

1997. – vežba "KOOPERATIVNA PODRŠKA 97"

– vežba "KOOPERATIVNO SPASAVANJE 97"

– vežba "KOOPERATIVNA ODLUČNOST 97"

1998. – vežba "KOOPERATIVNI PARTNER 98"

– vežba "SPASILAČKI ORAO"

1999. – vežba "KOOPERATIVNA ODLUČNOST 99"

– vežba "SPASILAC"

– vežba "OLTENIA 99"

2000. – vežba "KOOPERATIVNI NAJVEĆI NAPOR 2000"

– vežba "OTVARANE PROZORA RO 2000"

– vežba "PLAVI DUNAV 2000"

– vežba "SPASILAČKI ORAO 00/MEDCEUR 00-2"

– vežba "KOOPERATIVNI KLJUČ 2000"

– vežba "KARPATSKI EKSPRES 2000"

Rumunija učestvuje u programu "Partnerstvo za mir" radi ispunjenja ciljeva partnerstva. Ovi ciljevi određeni su uglavnom sledećim elementima:

- obezbeđivanje neophodnih uslova, u vojnom smislu, za integraciju Rumunije u NATO;
- ispunjavanje stipulacija Akcionog plana članstva;
- pripremanje snaga za učestvovanje u akcijama upravljanja kriznim situacijama;
- upotreba vazdušnog prostora u evropskoj zajednici i upravljanje vazdušnim prostorom u kriznim situacijama;
- asimilovanje koncepta Kombinovanih snaga operativnih grupa (CJTF).

Razrađivanje Individualnog programa partnerstva između Rumunije i NATO (IPP)

U Individualnom programu partnerstva ističe se politička posvećenost rumunske vlade daljem jačanju uloge zemlje u obezbeđivanju mira i traženju nacionalnih interesa bezbednosti, usko povezanih sa opštim procesom konsolidacije bezbednosti i stabilnosti u Evropi.

Posvećenost rumunske vlade programu "Partnerstvo za mir" predstavlja odraz čvrste privrženosti celokupnog rumunskog društva demokratiji, poštovanju ljudskih prava i slobodnoj tržišnoj ekonomiji.

U razrađivanju Individualnog programa partnerstva rumunsko Ministarstvo odbrane (MoD) konsultuje strukture relevantne za ovu oblast, kao i Ministarstvo inostranih poslova. Pri tom uzima u obzir i kvalitativno nove mogućnosti na koje ima pravo, zahvaljujući Savetu evroatlantskog partnerstva i primeni Povećanog i operativnijeg programa "Partnerstvo za mir".

Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/"Partnerstvo za mir" sačinila je nacrt Individualnog plana partnerstva između Rumunije i NATO u periodu 1998-2000. godine.

Na početku Radnog programa Partnerstva 1998-2000. (maj, 1997):

- Kada je dobijen novi Radni program partnerstva za period 1998-2000, upoređen je sa prethodnim Radnim programom partnerstva (1997-1999) i sa Individualnim programom partnerstva za period 1997-1999. godine.
- Između maja-septembra 1997, nacionalne institucije za odbranu, kao i ostale civilne institucije uključene u aktivnosti NATO/"Partnerstvo za mir" bile su konsultovane povodom učestvovanja Rumunije u aktivnostima Radnog programa partnerstva. Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/"Partnerstvo za mir" organizovala je sastanak sa svim predstavnicima civilnih i vojnih struktura odgovornih na ovom polju, da bi bila doneta odluka o snagama, sredstvima i troškovima rumunskog učestvovanja u aktivnostima Radnog programa partnerstva 1998-2000. godine. U to su bile uključene i aktivnosti čiji će domaćin biti Rumunija. Posle ovog

konsultativnog sastanka, Individualni program partnerstva (IPP 1998-2000) sačinjen je na sledeći način:

- *I Deo – Uvod. Politički – Izjava Individualnog programa partnerstva.* Ovaj deo sačinili su NATO i Direktorat za strateške probleme, kao i Ministarstvo inostranih poslova.

- *II Deo – Snage na raspolaganju operacijama programa “Partnerstvo za mir”.*

- *III Deo – Ciljevi Individualnog programa partnerstva.* Ovaj deo sačinilo je Odeljenje za vojnu saradnju sa Generalštabom.

- *IV Deo – Aktivnosti programa “Partnerstvo za mir”.* To su sve aktivnosti pored vežbi, seminara, kurseva NATO/”Partnerstvo za mir”.

- *V Deo – ISO Aktivnosti.* To su regionalne aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva programa “Partnerstvo za mir”. Planira ih Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/”Partnerstvo za mir”.

– Pošto je dobila odgovore i uputstva od ovih struktura, Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/”Partnerstvo za mir” je sačinila nacrt Individualnog programa partnerstva između NATO i Rumunije. On je zatim poslat na odobrenje Vrhovnom savetu odbrane zemlje (septembar 1997).

– Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/”Partnerstvo za mir” napravila je neophodne promene u nacrtu Individualnog programa partnerstva između Rumunije i NATO za 1998-2000. (na rumunskom i engleskom). Ovaj dokument poslat je onda na odobrenje specijalizovanim službama i strukturama NATO putem rumunske misije u NATO (oktobar 1997).

Posle dobijanja saglasnosti od NATO, Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/”Partnerstvo za mir” obavestila je vojne i civilne strukture o aktivnostima koje treba da organizuju u zemlji i inostranstvu u periodu 1998-2000. Kancelarija za planiranje aktivnosti NATO/”Partnerstvo za mir” i Odeljenje za vojnu saradnju u okviru Generalštaba koordiniraju svim aktivnostima Ministarstva nacionalne odbrane.

Od 2001. godine proces izrade Individualnog programa partnerstva ima ista pravila, ali se kontakt sa NATO strukturama, kao i dobijanje saglasnosti realizuje putem Interneta.

U aktivnosti Individualnog programa partnerstva od 1998. godine uključene su civilne organizacije, što pruža mogućnost za razmenu ideja o pitanjima koja imaju zajednički interes. Zbog toga su Ministarstvo inostranih poslova, Ministarstvo transporta, Ministarstvo industrije i trgovine, kao i ostala ministarstva poslala svoje predstavnike na sastanke i vežbe organizovane u okviru Individualnog programa partnerstva.

Da bi aktivnosti date u Individualnom programu partnerstva bile ostvarene, neophodno je da NATO i Rumunija odrede odgovarajuće fondove. Aktivnosti sadržane u Individualnom programu partnerstva dokazuju da Rumunija ima političku volju za ostvarivanje konstantnih napora u tom smislu, a u skladu sa principima finansiranja stipuliranim u Okvirnom dokumentu Partnerstva. Rumunija snosi deo finansijskih troškova za vežbe organizovane na osnovu Okvirnog dokumenta programa “Partnerstvo za mir”.

Značaj procena Individualnog programa partnerstva

Procene Individualnog programa partnerstva vrše se svake druge godine i odnose se na aktivnosti iz prethodne dve godine. One se zatim podnose Političko-vojnomo upravnom odboru putem notacije NATO Tima. Partneri imaju i opciju da procenu podnesu svake godine.

Procene Individualnog programa partnerstva predstavljaju beskrajni dijalog između zemlje partnera i NATO (isti je slučaj i sa Procesom planiranja i revizije partnerstva), što je korisno da bi napori uloženi u toku raznih akcija bili procenjeni. One su, takođe, korisne za identifikovanje mana u različitim oblastima i mera za njihovo prevazilaženje.

U slučaju zainteresovanih zemalja, Procena aktivnosti programa “Partnerstvo za mir” mogla bi da bude korisna u pokretanju pitanja o vojsci i odbrani u okviru celokupne procene i povratnih informacija. Da bi ova procena bila maksimalno korisna, prilikom revizije progressa zainteresovanih zemalja treba izvršiti koordinaciju sa procedurama Akcionog plana članstva. O Procenama aktivnosti programa “Partnerstvo za mir” bi trebalo razgovarati na Političko-vojnomo upravnom odboru u odnosu 19:1 za svakog partnera.

Rumunija ove procene priprema svake godine, jer ih smatra instrumentalnim u uzajamnom odnosu Individualnog programa partnerstva i Akcionog plana partnerstva.

Uzajamni odnos Individualnog programa partnerstva 2000-2001. i Akcionog plana članstva

Akcioni plan članstva jasno definiše prioritetne oblasti saradnje u okviru programa “Partnerstvo za mir”:

- vojna doktrina i obuka (LNG+TEX+TRD);

- protivvazдушna odbrana i vođenje vazdušnog prostora (ASM + ADF);
  - komanda i kontrola, kao i komunikacioni i informativni sistemi (C3);
  - logistika (LOG);
  - vojna infrastruktura (MIF).
- Svaka od prioriternih oblasti saradnje u okviru programa “Partnerstvo za mir” ima svoje ciljeve.

– *Vojna obuka i doktrina*

- Preoblikovanje i demokratizacija strukture, ljudstva i zakonskog statusa oružanih snaga u skladu sa novim konceptom – Ciklus višegodišnjeg planiranja 2000-2007:
  - Smanjenje broja pripadnika oružanih snaga i broja civila u njihovoj službi;
  - Stvaranje konkurentne strukture u profesionalnom kadru.
  - Razumevanje i primena savezničkih doktrina i procedura koje se koriste u okviru kombinovanih zajedničkih mirovnih angažmana, traganja i spasavanja, operacija humanitarne pomoći pod vođstvom NATO:
- Primena specifičnih programa obuke personala u jedinicama Procesa planiranja i revizije partnerstva.
- Povećanje broja rumunskog vojnog personala i civila koji učestvuju na kursovima u organizaciji NATO.
  - Organizovanje kurseva za obuku u Regionalnom centru programa “Partnerstvo za mir”.
  - Osnivanje Rukovodstva odbrambenih resursa regionalnog centra za obuku do kraja 2000.

– *Protivvazдушna odbrana i vođenje vazdušnog prostora*

- Reorganizacija sistema protivvazdušne odbrane kako bi on bio kompatibilan sa sistemima NATO.
- Povezivanje glavnog komandnog mesta Sistema osmatranja vazdušnog prostora sa integrisanim sistemom NATO.
- Kompletiranje programa nabavke za radarske sisteme FPS 117 i za srodnu opremu potrebnu za prenos podataka.
- Započinjanje programa za opremanje aviona C-130 NATO sistemom radio navigacije i aviona MIG-21 LANCER NATO sistemom vazdušnog izviđanja.

– *Sistemi komande, kontrole, komunikacioni i informativni sistemi (C31)*

- Nastavljanje razvoja Strateškog komunikacionog sistema rumunskih Oružanih snaga (STAR).

- Razvijanje kompatibilnih C3 sistema za kopnene jedinice i vazdušne snage Procesu planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP).
- Primenjivanje C31 NATO procedura i standarda u rumunskim Oružanim snagama.
- Integrisanje svih komponenti C31 u NATO interoperabilne strateške komunikacione sisteme.

– *Logistika*

- Prilagođavanje logističke doktrine rumunskih Oružanih snaga NATO standardima i potrebama.
- Finaliziranje NATO kompatibilnih struktura Odeljenja logistike na svim nivoima struktura Armije.
- Prihvatanje Sistema savezničkog raspoređivanja i kretanja (ADAMS) uz korišćenje standarda kretanja opreme NATO.
- Razvijanje saradnje sa NATO Agencijom za održavanje i snabdevanje (NAMS) u oblasti kodifikacije, skladištenja i rukovođenja, kao i potpisivanje Memoranduma o saglasnosti (MOU) sa Agencijom.

– *Vojna infrastruktura*

- Poboljšavanje postrojenja stavljenih na raspolaganje programu “Partnerstvo za mir” u okviru Procesu planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP).

Iskustva Rumunije stečena prilikom učestvovanja u programu “Partnerstvo za mir” odnose se na sledeće aspekte:

- Rumunija je u programu “Partnerstvo za mir” učestvovala i na individualnom i na timskom planu. Rumunski štabni oficiri pomagali su i doprineli poboljšanju scenarija, kao i razumevanju zvaničnih dokumenata. Unutar svakog tima dokazali su sposobnost donošenja dobrih odluka. Štaviše, *Rumunija je bila jedina zemlja partner koja je učestvovala u celokupnom spektru vežbi NATO/”Partnerstvo za mir” (kopnenim, pomorskim, vazdušnim, logističkim, vežbama civilne zaštite i kombinovanim vežbama).*
- Učestvovanje Rumunije u aktivnostima NATO/”Partnerstvo za mir”, od prve faze njihove planifikacije, bilo je od esencijalnog značaja za teoretsku i praktičnu obuku rumunskih oficira.
- Učestvovanje u aktivnostima programa “Partnerstvo za mir” poboljšalo je pripremanje snaga određenih za učestvovanje u operacijama pružanja mirovne podrške (PSO). Iskustvo stečeno u tim misijama čini osnovu obuke onih snaga koje treba da učestvuju u operacijama pod vođstvom NATO. Ono daje dobar uvid i korisno je za poboljšavanje pravila i propisa.
- Posle aktivnog učestvovanja u više od 1.100 aktivnosti u periodu 1997-1998, Rumunija je, umesto kriterijuma kvantiteta, primenila

kriterijum kvaliteta i efikasnosti. Stoga su u planu za 1999-2000. godinu odabrani prioritetni problemi i smanjene su prethodno planirane aktivnosti.

Prilikom odabira aktivnosti za 2001. godinu, izdvojeni su sledeći zahtevi:

- većina aktivnosti treba da bude u okviru sedam prioritetnih oblasti – protivvazdušne odbrane (ADF), vođenja vazdušnog prostora (ASM), C3, logistike (LOG), infrastrukture (MIF), učenja engleskog jezika (LNG), obuke i doktrine (TRD);
- svaka aktivnost treba da doprinese ispunjenju Cilja partnerstva (PG), kao i ciljevima Akcionog plana članstva II.

Odabir učesnika u ovim aktivnostima izvršen je u jedinicama Operacija mirovne podrške (PSO) i u onim koje treba da pošalju predstavnike u NATO komande.

Na osnovu ovoga, Rumunija je odabrala 336 aktivnosti (28 u zemlji), pokrivši tako 23 oblasti saradnje za 2001. godinu. Pri tome 191 aktivnost planirana je u prioritetnim oblastima (57%). Do kraja 2001. godine, 90% aktivnosti predviđenih prioritetnim oblastima je bilo obavljeno. Aktivnosti u drugim domenima završene su 85%.

Rumunija je planirala da, u 2001. godini, učestvuje u 19 vežbi, od kojih je 16 već završeno, 2 su odložene zbog mera bezbednosti primenjenih posle događaja od 11. septembra 2001, dok za jednu vežbu nije dobijen poziv. Rumunija je učestvovala u još 7 ISO vežbi.

Učestvovanje u Procesu planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP)

Proces planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir”, pokrenut je, kao glavno je sredstvo procene programa “Partnerstvo za mir”, zajedno sa konceptom Partnerstva na Samitu u Briselu 1994. godine.

U prvom ciklusu Procesu planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP) Rumunija je delimično ostvarila 18, od predloženih 19 ciljeva interoperabilnosti predviđenih za 1995. godinu.

U toku drugog ciklusa Procesu planiranja i revizije programa “Partnerstvo za mir” (PARP, 1997-1999, produženog do 2000) osnovna težnja bila je usmerena na primenu 44 cilja interoperabilnosti. U ovom periodu prioritet su imale jedinice za Operacije pružanja mirovne podrške (PSO), kao i jedinice Snaga za brzo delovanje.

U proleće 1999. godine Rumunija je odlučila da primeni 10 Inicijalnih ciljeva partnerstva (IPG). Trebalo je da oni budu dopuna pripremama za ostvarenje ciljeva partnerstva, a ne njihova zamena. Ovo je trebalo da dovede do toga da snage zemlje partnera i njihove

sposobnosti budu proglašene spremnim za učestvovanje u operacijama pružanja mirovne podrške pod vođstvom NATO.

U februaru 2000. godine, započevši ciklus Procesu planiranja i revizije programa "Partnerstvo za mir" (PARP), Rumunija je preuzela obavezu da primeni 84, od postojećih 88, ciljeva partnerstva:

- 26 generalnih ciljeva;
- 19 ciljeva vezanih za Kopnene snage;
- 16 ciljeva vezanih za Pomorske snage;
- 23 cilja vezana za Vazduhoplovne snage.

Od ovog broja u 2000. godini ostvareno je 5, a u 2001. godini 19 ciljeva. Sledećih 17 ciljeva partnerstva treba da bude ostvareno u periodu 2003-2006, a 14 u toku 2007. godine.

Iako je broj ciljeva partnerstva impresivan, njihovo ostvarenje će doprineti povećanoj primeni interoperabilnosti.

Na nivou Ministarstva nacionalne odbrane prihvaćen je "Plan za primenu ciljeva partnerstva za 2001-2007". Za ostvarivanje svakog cilja partnerstva određena je struktura koja odgovara njegovoj primeni, proceni troškova i planiranju resursa.

Rumunija smatra da interes nacionalne bezbednosti može biti ostvaren samo integracijom u evroatlantske strukture i NATO, što je i njen strateški cilj.

Aktivnim učestvovanjem u programu "Partnerstvo za mir" i Savetu evroatlantskog partnerstva, Rumunija dokazuje da je sposobna da se suoči sa zahtevima NATO, dajući vredan doprinos bezbednosti okruženja u 21. veku.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.51 (497.1) (082)
355.357 (497.1) (082)
341.232.1(497.1) (082)

BEZBEDNOSNO укључење SR Југославије у евроатлантску
заједницу : зборник текстова / уредници Miroslav Hadžić,
Philipp Fluri. – Београд : Центар за цивилно-војне односе :
Ženevski центар за демократску контролу оружаног снага, 2003
(Београд : Goragraf). – 173 стр. ; граф. прикази, табеле ; 26 cm
Тираж 500. – Стр. 7 – 10: Напомена приређивача / приређивачи.
– Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 86–83543–15–3

1. Хаџић, Мирослав 2. Флури, Филип
а) Северноатлантски пакт. Партнерство за
мир – Југославија (СР) – Зборници
б) Безбедност (политика) – Балканске државе –
Зборници

COBISS.SR – ID 106103564